

EESTI KOOL

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 10

Detsember 1939

V aasta

SISU:

- Pro domo sua.
- V. Altoa:** Mait Metsanurk 60-aastane.
- J. Kõivumägi:** Kehvemate õpilaste toitlustamisest maa-alkkoolis.
- F. Nurmi:** Karskuskasvatustöö Soome algkoolides.
- V. Altoa:** Välted ja astmevaheldus algkoolis.
- K. Must:** Astmevahelduse küsimus keskkoolis.
- J. Aavik:** Kirjanike elulood ja põlvkonnad.
- R. Lahi:** Kaartide ja tabelite käsitlemisest ja pani-paikadest.
- Anna Raudkats:** Võimlemisriietus.
- A. Kalamees:** Maa-alkkooli kehalise kasvatuse kavu.
- J. Nõu:** Põllumajandusliku kutsehariduse ja propaganda küsimused Dresdeni Rahvusvahelisel Põllumajanduskongressil.
- A. Kuks:** Mõni sõna P. Kuusiku kirjutise puhul.
- J. Aavik:** Täienduseks kirjandite parandamisel tarvitavate märkide asjas.
- J. Uustalu:** Joh. Käis — Omal jõul. Mitmesugust.

TALLINN

HARIDUSMINISTEERIUMI VÄLJAANNE

Jõuluks ilmub iluväljaandes soomesoo tähtsaim teos

KALEVALA

SOOME RAHVA EEPOS

Tõlkinud A. Annist. Illustreerinud A. Gallen-Kallela.

KALEVALA on teos, mis enam kui ükski teine on kandnud maailma rahvaste teadvusse soomesoo nime ja vaimset loomingut. Selle põhjuseks on eepose kirev sündmustik, omapärane müstilis-maagiline maailmavaade ja ilukõlaline sõnastus. Maailm, mida „Kalevala“ kajastab, on suurel määral ka meie esivanemate muinas-maailm ja teos pakub, samuti kui „Kalevipoeg“, eriti eestlastele huvi.

Kogu teos on trükitud kolmes värvis: must tekst rohekal foonil, üle 100 vinjeti ja umb. 700 musta, punase ja valgevärvilise algtähega. Teos sisaldab 1 mitmevärvitrükis ja 19 sügavtrükis jäljendit A. Gallen-Kallela kuulsaist „Kalevala“-maalinguist. Seetõttu peaks eesti väljaanne kujunema maailma kõige ilusamaks „Kalevalaks“ ja loodetavasti Eesti kõige kaunimaks raamatuks.

Eesti keel laseb endasse kõige paremini üle kanda „Kalevala“ sõnastusväärtusi. A. Annisti tõlge rakendab täiel määral kõik eesti keele võimalused „Kalevala“ luulekeele edasiandmiseks.

Ettetellimistingimused:

12 kr. 50 s. kohemaksetavas rahas kuni 20. dets. 1939. a.

13 kr. 50 s. osade viisi makstes. Tellimise andmisel kuni 20. dets. tuleb sisse maksta 3 kr. 50 s. ja ülejäänud summa tasuda võrdseis osades, à Kr. 2.50, 1940. a. jaan., veebr., märtsi- ja aprillikuu 25-ndaks päevaks.

18 kr.— maksab teos pärast ilmumist.

Kõited: 1) täisnähkkõide 7 kr.

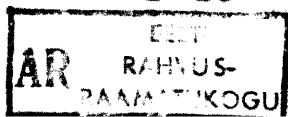
2) täiskalingurkõide 3 kr. 50 s.

Broš. raamatu tellijaile saadetakse teos välja jõuleelsel nädalal, mille tõttu võib seda kasutada ka kinkimiseks. Kõited valmivad hiljem.

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Aia 19, Tartu, tel. 43-00, posti jooksev arve 20-36

Ar 939P
Eesti

Uudis!

Uudis!

Eesti ajaloopiltide sarjas ilmus
A. Janseni maali järgi valmistatud

ORDUAEGNE LOSS

Pilt kujutab orduaegset lossi ja linna
tekkimist selle naabruses.

*Pilt on Haridusministeeriumi poolt koolidele tarvita-
miseks lubatud.*

K. K-Ü. „TÖÖKOOL“

Tallinn, Pärnu mnt. 28. Rakvere, Tallinna tän. 24

ILMUSID:

Kindral A. TRAKSMAA

LÜHIKE VABADUSSÕJA AJALUGU

212 lk. teksti, 56 lk. pilditahvleid kriitpaberil ja 1 kaart. Hind
broš. kr. 3.40. Kalingurkõites kr. 4.90.

See on lühike ja asjalik kirjeldus meie vabadusvõitluse käigust
algusest lõpuni ja on määratud peamiselt koolidele. Raamatu
tekstiosa täiendab rikkalik pildimaterjal.

Dr. OSKAR LOORITS

ENDIS-EESTI ELU-OLU I

Kultuuriline lugemik. Hind kr. 4.60.

See Eesti Rahvalaule Arhiivi allikmaterjalidel põhjeneva teose
esimene köide annab kireva ja värvika läbilõike rannarahva-kalu-
rite ja meremeeste elust-olust nii, nagu rahvas ise seda näeb ja
jutustab.

Raamat on eriti vajalik emakeele (koduloo) ja ajaloo õpeta-
jatele tundide sisustamisel.

KIRJASTUS-OSAÜHING „KULTUURKOONDIS“
TALLINN, PÄRNU MNT. 10—8. TELEFONID 411-35 JA 412-13

ILMUSID:

Prof. dr. A. T. Kliimann
ÕIGUSKORD

346 lk. Hind 5 kr. 75 senti.

„Käesolev teos tahab olla süstemaatseks üldkäsitluseks, kus oleks esitatud kaasaja jurisprudentsi avalikõiguslike eriküsimuste mõistmiseks vajalik üldprobleemistik...“ — Tarvilik teos õigusteadlastele ja õigusteadu- e üliõpilastele.

Prof. dr. med. A. Lüüs
LASTEHAIGUSED I

224 lk. 34 joonisega. Hind 4. kr.

„Käesolev teos on mõeldud eeskätt arstiteaduse üliõpilaste ja tegelevate arstede... Olen arvamisel, et need read ka mittearstidele, lastevanematele ja kasvatajatele kasulikud võivad olla...“

Kokkuleppel Haridusministeeriumi ja E. Teaduste Akadeemiaga olemas Eesti Teaduste Akadeemia juures oleva *Ülikooli Õpperaamatute Komisjoni* toetusel alljärgnevate varem ilmunud raamatute hindu aiandanud:

Prof. A. Borkvell: „Tasapinnalise ja ruumilise analüütil. geomeetria põhijooni“, 358 lk. Hind Kr. 9.—

Prof. H. Sepp, J. Vasar, O. Liiv: „Eesti majandusajalugu I“, 548 lk. Hind Kr. 9.—

Prof. N. Kaasik: „Rahvasteliit“, 162 lk, Hind Kr. 2.—

Prof. P. Põld: „Eesti kooliajalugu“, 164 lk Hind Kr. 2.80.

Prof. G. Rooks: „Kohtuarstiteadus“, 545 lk. Hind Kr. 19.—

R. Räägo: „Kriminaalprotsessi õpperaamat“, 936 lk. Hind Kr. 7.50.

Raamatute hinna ettesaatmisel või maksmisel meie posti jooksvale arvele nr. 2205 saadame raamatud tellijale koju kätte. Alandatud hinnaga raamatud teistes kauplustes müügil ei tule.

Akadeemilise Kooperatiivi Kirjastus

Tartu, Ülikooli 15. telef. 20-63 ja 30-24. 418-49
Tallinn, Kopli, Vene-Balti tehas 59, II kord. telef. 26.

O-ü. „Kodukäsitöö“

Tallinn, Harju 48. Telef. 443-78

Soovitab suures valikus:

Eesti rahvarõivaid, rahvuslikke ehteid, ukse- ja aknaeesriideid, mööbliriideid, sohvapatju, laudlinu, vaipu, kootud spordiesemeid, jakke, mütse, kindaid, keraamika- ja nahktöid

Kaup on kõigile vaatlemiseks ilma ostusunduseta

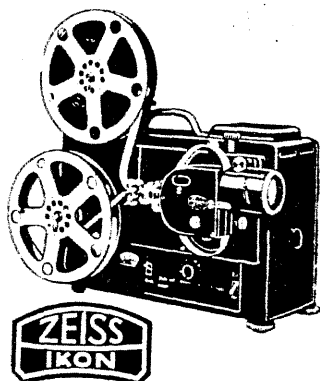
Kas tunnete juba valgusjõulisimat 16-mm kitsasfilmi-projektorit

KINOX-N?

Siinjuures loetleme mõningaid omadusi:

Kaalult kerge ja kogult väike. ● Käsituselt lihtne. ● Väike, vaevalt märgatav soojenemine. ● Pretsisioon-filmitransportseade kolmehambalise haarajaga. ● Edasi- ja tagasikäik ning üksikpiltide projekteerimise võimalus. ● Kõik lüliljad ja reguleerimiskäavad ühel lülituslaual. ● Projektori kallaku reguleerimiseks kaks spetsiaalkruvi. ● Vahetatavad objektiiivid. ● Kasutatav 110—220-v. alalis- ja vahelduvvooluga. ● Saadaval projektsioonlampidega 200 w., 375 w. ja 500 w. ●

Parim valgustusoptik spetsiaalkondensaatoriga ja peegliga, mis võimaldab projekteerida pilte järgmise laiussega: 200 w. lambiga pildi laius 2,00—3,00 m, 375 w. lambiga pildi laius 3,00—4,00 m, 500 w. lambiga pildi laius 3,50—4,50 m.

Zeiss Ikon-projektorite tarvitusele võtmine koolides on lubatud Haridusministeeriumi poolt.

Kõiki lähemaid andmeid annab

EESTI A.-S C. SIEGELI ZEISS-OSAKOND

Tallinn, Lai 29, telef. 419-87

Täitke juuresolev sedel ja saatke see meile!

EESTI A.-S. C. SIEGELI ZEISS-OSAKOND

TALLINN, LAI 29

Saatke mulle ostukohustuseta kataloog ja Teie müügitingimused KINOX-N kohta.

Nimi .....

Aadress .....

3 PLIIATSIT esitlevad endid:

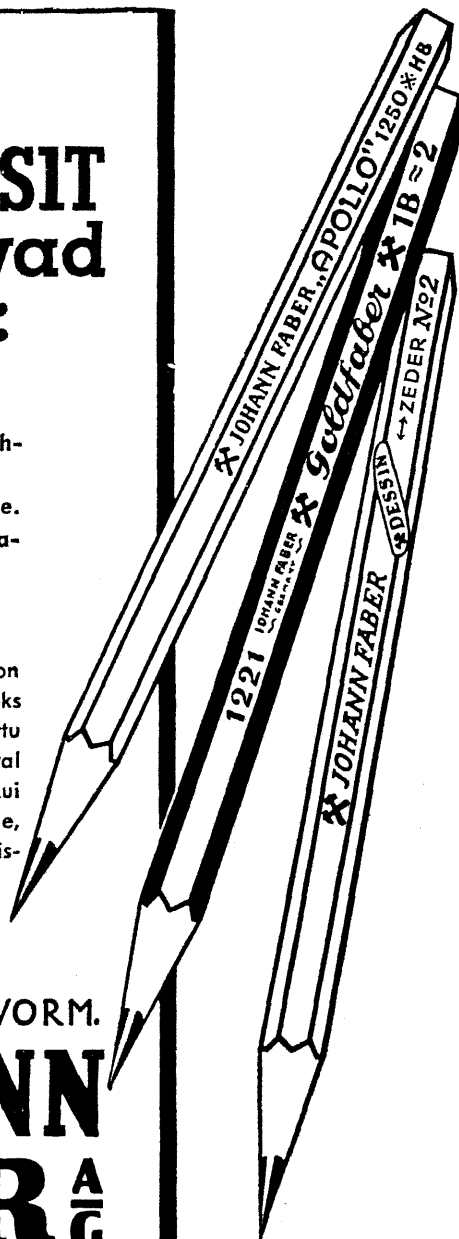
APOLLO joonistamisepliiats tehnikule ja kunstnikele.

GOLDFABER pliiats büroodele.

DESSIN joonistamisepliiats igasuguseiks otstarbeiks.

Üldiseks tunnismärgiks on risthaamid.

Oma headuse ja väärtuse tõttu on need pliiatsid kindlaks tunnistuseks hoolikast kvaliteetööst, ja seetõttu kõikjal tuntud ja hinnatud. Saadaval igas heas kirjutustarvete eriäris. Kui Teie veel ei tunne neid, siis katsetage, ja nad veenavad Teid ise. Nende eelostatavate pliiatsite valmistaja on

BLEISTIFTFABRIK VORM.

**JOHANN
FABER** A
G

NÜRNBERG

EESTI KOOL

HARIDUSMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 10 Tallinn, 16. detsembril 1939 V aasta

Pro domo sua.

Käesoleva vihikuga lõpetab „Eesti Kool“ oma viienda aastakäigu. Käidud tee ei ole küll kuigi pikk, aga ei ole siiski ülearune tagasi vaadata tehtud tööle, liiatigi et „Eesti Kooli“ viis esimest ilmumisaastat on meil ka esimesi samme pedagoogilise mõtte arendamise alal juhtivast keskest ajakirja kujul.

Kõnelda „Eesti Kooli“ edust või selle ettevõtte äpardumisest ei ole võimalik, kui edu all mõista ajakirja tiraaži: kuna Haridusministeeriumi poolt „Eesti Kool“ juba ta ilmumise algusest peale tunnustati tarvilikuks õppevahendiks igale õppeasutusele ning kooliülalpidajaile tehti kohustuslikuks selle ajakirja muretsemine igale koolile, siis on „Eesti Kooli“ tellijate arv olnud kogu aeg enamvähem konstantne, võrdues koolide arvuga. Muutunud on vaid mittesunduslike, nn. eratellijate arv, mis esimesel kahel aastal osutas kõikumist, nüüd aga on kujunenud püsivamaks, jõudes üle paarisaja. See arv võiks olla ja peaks olema suurem ka meie oludes, aga „*habent sua fata libelli*“ ja pedagoogiliste trükiste saatus, olgu need raamatud või perioodilised väljaanded, näib meil olevat selline, et neid vähe soetatatakse ja veel vähem loetakse. Seda nentis ka meie auvääriline kaasvõitleja „Kasvatus“ oma juubelinumbris¹⁾. Samuti kurdab pedagoogilise kirjanduse lugejate vähesuse üle „Õpetajate Leht“, tuues drastilise näitena K.K.Ü. „Töökooli“ kiiduväärt katse pedagoogilise kirjanduse levitamise alal õpetajatele soodsail tingimusil, millise katse „tulemusena saabus kokku 24 (!) tellimist“²⁾.

Igatahes ei saa „Eesti Kool“ kiidelda oma tellijate arvuga (lugejate arv on teadmata). On koole, ja neid on igast õppeasutuste liigist, kus kõik või peaaegu kõik õppejõud on isiklikult endale tellinud ka „Eesti Kooli“ lisaks koolile saadetavale eksemplarile. On aga koole, kus töötab 20—30 õppejõudu, ja neile jätkub ühest eksemplarist. Pedagoogilise kirjanduse vähene levik ei tarvitse vähendada selle ala ideeliste viljelejate tööindu, sest see nähtus on esinenud ka varem ja esineb teisteski maades. Me töötame aga kindlas

¹⁾ Joh. Käis: „Kasvatus“ ja meie õpetajaskond. „Kasvatus“ nr. 6/7 — 1939, lk. 240 jj.

²⁾ „Õpetajate Leht“ nr. 44 (449) — 1939, lk. 5.

usust, et meie kultuuritase tõuseb, tõuseb just õpetajate töö tõttu, ja ühes kultuuri tõusuga kasvab ka vajadus tõsisema kirjanduse järele, mille hulgas esikoht peaks kuuluma pedagoogilisele kirjandusele, sest ta käsitleb tähtsaimaid ühiskondlikke probleeme, meie järglaste kasvatamise küsimusi, mis on vanad, aga alati uued.

Väliselt võiks märkida „Eesti Kooli“ käigus mõningat edu. Alguses oli kavatsatud kirjastada ajakirja 440 lehekülge aastas (ühes kaante ja kuulutustega), see oleks viiel aastal 2200 lehekülge, ilmunud on aga 3712 lehekülge (seal hulgas 450 lehekülge kuulutusi). Kasv on olnud järgmine: 1935 — 556, 1936 — 688, 1937 — 796, 1938 — 860 ja 1939 — 812 lehekülge. See mahu suurendamine on nõudnud toimetusel pidevat tööd ja kaastöölistelt hinnatavat ohvrimeelsust, sest nad leppisid väikese tasuga oma väärtusliku töö eest. Ka kirjastajad ja teised äriühingud on tunnustavalt toetanud ajakirja ilmumist oma kuulutuste mahutamiseks, mis mõnigi kord on olnud anonüümsed. Tulud kuulutustest on katnud ligi $\frac{1}{3}$ kirjastamise kuludest. Peale selle on kirjastajad varustanud „Eesti Kooli“ oma väljaannetega, mis andis tõhusat abi ajakirja toimetamise töös. Ruumi puudusel pole saadud annetusi igakord mainida. Olgu annetajad siinkohal siralt tänatud!

Arusaadav, et ajakirja väärtust ei tule hinnata temasse mahutatud paberi hulga järele. Eespool toodud andmed „Eesti Kooli“ mahu kohta viitavad vaid töö hulga, mis on sooritatud ta toimetamisel. Eksistentsi õiguse ajakirjale annavad mõtted, mis on fikseeritud ta lehekülgedel. „Eesti Koolis“ avaldatud kirjutuste kaalu jätmise lugejate otsustada. Piirdume siin vaid mõne vihjega nende sisule. Viie aasta vältel on „Eesti Koolis“ käsitletud kõigi õppeainete õpetamist, mis leiduvad algkooli, keskkooli ja gümnaasiumi õppekavades, välja arvatud ladina ja vene keel, keemia ja riigikaitse õpetus. Nende ainete õpetamise küsimused tulevad käsitlemisele järgnevatel aastail. Vähe on puudutatud kutsekoolide eriaineid. Sugugi ei ole saadud mahutada kirjutusi kunstikoolide, merikoolide ja erikoolide (rahvaülikoolid, kurtummade, pimedate, raskeltkasvatatavate laste koolid) kohta, kuna nende, ühiskonnale vägagi vajalik kasvatus- ja õppetöö on erilaadiline ja pakuks vähem huvi „Eesti Kooli“ lugejate enamikule. Kasvatuse probleemide käsitlemine on mõeldud neilegi. Suuremat tähelepanu oleksid väärinud meile nii tähtsad põllunduskoolid, aga kuna nad hiljem liitusid Haridusministeeriumi kooliperega, siis ei ole nende koolide õppejõud siiani jõudnud veel esineda oma mõtteavaldustega. Liatigi ilmub meil hulk ajakirju, kus avaldatakse kirjutusi põllundusküsimuste kohta, mis on tähtsad ka põllunduskoolidele.

Suhtudes täie sümpaatiaga kooliuuenduslikule voolule, on toimetuse kaastöö kogumisel ja korraldamisel püüdnud kaasa aidata selle voolu edule, sest tardumust kooli õppe- ja kasvatustöös tuleb kõigiti vältida. Ometi on toimetus kasutanud ka mõtteavaldusi, milledeks esile tuuakse väiteid, et uuendused nõuavad põhjalikku uurimist ja kaalumist enne nende rakendamist koolitöele. Töö koolis peab valmistama õpilastele rõõmu ja pakkuma õpetajaile rahuldust, aga koolitöö, nagu iga tõsine töö, nõuab kooliperelt ka palju vaeva ja higi. Seda nõuab ka karm elu, millele tuleb kasvada ja kasvatada. Didaktiline ja metoodiline põhioõue õpetajaile on: oska ja tunne ainet, mida sa õpetad, ja tunne last, keda sa õpetad. Metoodilised võtted õpetamisel võivad olla mitmekesised ja nad muutuvad aegade voolus. Neid tuleb otsida, nende edu peab jälgima ja valima heade hulgast parima...

Erlilist rõhku on „Eesti Kool“ pannud eesti noorsoo rahvusliku kasvatuse olemuse ja ühistunde ning riigimeelsuse arendamise küsimuste selgi-

tamisele, nagu ta seda oma ülesandeks võttis oma esimeses numbris. Neile küsimusile lisaks on käsitletud usulise, eetilise, esteetilise ja kehalise kasvatusprobleeme, eriti viimaseid, juhtides tõsiselt tähelepanu õpilaste toitlustamisele ja internaatide korraldamisele. Peaaegu igas numbris on esikohal avaldatud kasvatusprobleeme käsitlevaid kirjutusi. Kooliaegade arendamise küsimustele oleme andnud rohkesti ruumi.

Oleme nõutanud ja toonud ülevaateid, kuidas toimub õppe- ja kasvatus-töö mujal. Seejuures oleme peatunud väiksemate riikide haridusoludel, mis meil on vähe tuntud, kuid pakuvad meile suurt huvi, nagu Rootsi, Taani, Hollandi, Tšehho-Slovakkia, Leedu, Läti jt. Erilist tähelepanu aga oleme pööranud meie hõimude Soome ja Ungari koolioludele.

Eespool põgusalt märgitud küsimuste mitmekülgne käsitlemine on võimaldunud selle tõttu, et oleme rikkalikult väärtuslikku kaastööd saanud juhtivailt riigimeestelt, ülikoolide rektoreilt ja õppejõududelt, gümnaasiumide, kesk- ja kutsekoolide, alg- ja täienduskoolide õpetajailt ning lasteaednikelt. Palju kirjutusi on avaldanud koolide inspektorid, Haridusministeeriumis ja vabahariduse alal töötavad haridustegelased. Üldse on viie aasta vältel kirjutusi avaldatud 282-lt autorilt, seal hulgas 42-lt naisautorilt. Välismaalastelt on 18 artiklit, neist 7 soomlastelt.

„Eesti Kool“ seadis endale eesmärgiks varustada kõik koolid pedagoogilise ajakirjaga, mis „valgustaks kasvatus- ja õppetöö küsimusi ning vabahariduse ülesandeid ja teid objektiivselt ja igakülgsest, kooskõlas nüüdisaja teaduse, pedagoogiliste põhimõtete ja rahvusriiklike kultuuriliste sihtidega“. Ühtlasi tahtis „Eesti Kool“ olla „vahendituks sidemeks riigi haridusala juhtiva keskkoha ja nende naiste ja meeste vahel, kes otseselt teevad haridustööd perekonnas, lasteaias, koolis ja vabahariduse ettevõtetes, kus kasvatatakse Eesti Vabariigi kultuurikandjaid ning luuakse meie vaimse kultuuri varasid“. „Eesti Kool“ tahtis ja tahab koondada Eesti haridustegelasi ühiseks sõbraliikideks tööperekaks.

Neid sihte on „Eesti Kool“ järjekindlalt taotelnud viimase viie aasta kestel. Seejuures on ta rangelt hoidunud laskumast teravasse poleemikasse või maha tegemast teisitimõtlejaid. Mitmeski küsimuses on ta kinni pidanud põhimõttest: „*audiatur et altera pars*“. Tõde nõuab otsimist. Näib, et viimaseil aastail on lähemale jõutud eesmärkidele, mis „Eesti Kool“ võttis oma töökavva.⁴⁾ Kui palju selles on „Eesti Kooli“ ja ta ümber koondunud haridustegelaste püüdluste vilja, kui palju teiste tegurite mõju, on ise küsimus, mille selgitamise jätab tulevikutehtavaks.

„Eesti Kooli“ toimetuse koosneb seitsmest liikmest, kelleks praegu on: koolide peainspektor Johannes Aavik (keeleline korrektor), HM Kooliosakonna direktor Villem Altoa (vastutav toimetaja), HM Üldosakonna direktor Aleksander Kurvits, koolide peainspektor Juhan Lang, Kustav Ollik (tegev toimetaja ja toimetuse sekretär), Haridusministri abi Voldemar Päts ja HM Noorsoo ja Vabahariduse Osakonna direktor Johannes Vellerind. Neist on toimetuses töötanud kogu aja J. Aavik, A. Kurvits, K. Ollik ja V. Päts (vastutav toimetaja 1. X 1936 — 1. V 1938). Viie aasta vältel on toimetuse liikmeks olnud: Albert Borkvell (24. XI 1934—1. X 1936, siirdus Tallinna Tehnikaülikooli professori kohale); Elmar Etverk (1. IX—1. XI 1939, valiti J. Vestholmi gümnaasiumi direktoriks); Julius Grüntal (24. XI 1934—30. III

⁴⁾ Vt. Enn Murdmaa: Haridusministri lahkumise puhul. „Kasvatus“ nr. 9 — 1939, lk. 357 jj.

1939, suri 30. märtsil 1939); Otto Joh. Kiisel (1. X 1936—27. IX 1937, siirdus Tallinna linna poeglaste kommertskooli direktori kohale); Paul Mägraken („Eesti kooli“ esimene vastutav toimetaja 13. XI 1934—1. X 1936, määrati J. Vestholmi gümnaasiumi direktoriks, suri 11. IX 1939) ja Enn Terasmäe (1. X 1936—20. V 1938, kutsuti Põllutöoministri abiks).

Lõpetades põgusa ülevaate „Eesti Kooli“ tööst ja püüdlustest esimese viie aasta jooksul, tänab toimetus kõiki lugupeetud kaastöölisi, lugejaid ja tellijaid ajakirjale osutatud tähelepanu ning kaastöö eest ja avaldab lootust, et sõbralik koostöö, mille sihiks on Eesti kultuuri tõstmine, jätkub järgnevail aastail.

„Eesti Kooli“ tähised jäävad endisteks!

Mait Metsanurk 60-aastane.

Kui mõni aasta tagasi Soome-Ugri kultuurkongressi ajal korraldati ülevaatic ning esinduslik koolinäitus, siis ühel sellele eelnenud koosolekul tõstis üks koolimees üles küsimuse, et näitusel peaks olema korraldatud osakond, mis käsitleb eesti õpetajat, muuhulgas ka ta saavutusi väljaspool kitsast kutsetööd. Küsimuse algataja arvates oleksid pidanud seal esitatama kõik saavutused, mis on loodud ka nende isikute poolt, kes küll pole jäänud truuks õpetaja kutsele, kuid kes kas või ajutiselt on tegutsenud pedagoogina. Tagantjärele päris kahju mõeldes, et see kavatsus ei teostunud. Oo, see oleks olnud esinduslikem osakond näitusel: terved saalid skulptuure ja maalinguid; riigimeeste büstid, lisaks mappe ajalehe-väljalõigetega nende tegudest ja kõnedest; vitriinid ordenitega ülekülvatud sõjameeste mundritega; töösturite villade ja autode mudelid; raamaturiiulid teadlaste uurimustöödega ja kirjanike teoste kogudega. Tõesti, üleva enesetundega oleks neid ruume läbinud õpetaja ning mõtelnud: „Vaadake, seda kõik on andnud õpetaja, see sageli koolipapaks pilgatud vaimutööline!“ Sellel näitusel oleks leidunud ka endise Võru linna algkooliõpetaja Eduard Hubeli teoste kogu. Kuid osakond sel kujul jäi näituselt ära.

Õpetajaskonnale läks Ed. Hubel kaduma juba ta Võrust lahkumisel. Kas pedagoogikute huvidele vastamatus tõttu, kas algul kavatsusega ainult ajutiselt katkestada edasiõppimise jaoks — kes seda praegu tagantjärele kindlaks teeks. Ka mesilas-usinad Ed. Hubeli biograafid, kes hoole ja armastusega on kogunud pisidetaile ta elust, jätavad selle küsimuse vastamata, nagu keegi neist pole maininud tõika, et Ed. Hubel Tallinna asudes kavatses seal jätkata kunagi katkestatud pedagoogiteed. Linna koolikolleegiumile esitatud palve jäi tähele panemata — oli ta ju tundmatu kaugelttulnuk — ja nüi sulgus kandidaadile see tööala. Hubelist sai ajakirjanik. Kas see asjade kujunemine õnnelik oli, ei julge me tagantjärele ütelda. Koolile läks H. kaduma; aga kas ta õpetajana kirjandusepõllul sama oleks saavutanud, jääb igavesti vastamata. Kuid ärgem kahetsegem õpetaja Hubeli kaotsiminekut oma ametile, tunnustagem kirjanik Metsanurka ja olgem tänulikud saatusele, et ta otsiva noormehe sellele teele juhtis!

Mait Metsanurk ei ole otseselt koolile palju andnud. Meie koolilugemikud on tühjad ta teoseist. Kui mälu ei peta, oli „Kaks roosi“ E. Martinson-Murdmaa lugemikus esimene pala, mis talt avaldati kooliliteratuuris. Alles romaan „Ümera jõel“ on andnud lugemikesse vähemaid või ulatuslikumaid katkendeid. Samuti vähe leidub ta loomingus noortele määratud. Peale nimetatud romaani vahest veel jutustus „Maja mändide all“, ja see on kõik. Kui keskkoolis Metsanurka käsitellakse, siis ikka teataval viisil ette-ruttanult. Õpilastele ei ole ta tööd eakohased; suur osa neid ei sobi üldse koolikursusse. Metsanurk on kirjanik küpsedele lugejatele.

Nii ei saa siis kooliinimesed kirjaniku juubelit pühitseda kuidagi oma vaatevinklist, vaid ühinevad kogu rahva austuse ja imestlusega.

M. Metsanurga elulugu ja ta kirjanduslikku toodangut on uuritud ulatuslikult — alates Fr. Tuglase esseega ja H. Raudsepa monograafiaga, lõpetades arvukate artiklitega ajakirjades kirjaniku juubeli puhul. Vajaks eri uurimust, kui tahaks lisada sellele midagi uut. Ometi jääb kirjandusteadlasele tulevikus analüüsida mõndagi omapärast autori loomingus ja kirjanduslikul teel. Näiteks ulatuslikud muutused uutes trükkides. Kuigi süžee püsib, on neis uutes väljaannetes nii palju muutunud, et mõnikord tegelaste karakterid ja teose ideeline külg hoopis teissuguseks on kujunenud, kõnelemata kärpimistest, üksikute episoodide väljajätust või stiililisist kohendamisist. Kas sõltub see viimistlematusest esimeses trükis, stiilivaistu ja -nöuete muutumisest, ideelisist ümberhinnanguist või muust? Kuid ega saagi seda pikema analüüsita vastata.

Märkigem omapärase joonena veel ühelt poolt otse vaistlikku reageerimist akuteerile probleemidele, selle kõrval isiklikust elust väljakasvatavat loomingut. Eks olnud „Isamaa õilmete“ ilmumise ajal akuutne haritlasneiude ekspordi küsimus soodsaid elatusvõimalusi pakkuvasse Venesse, kus aga need õilmed kaduma läksid rahvusele, sageli aga ka endale, nagu nimetatud teoses. Sealsamas aga avaldab autor „Vaheasaare Villemi“, milles on niipalju sugemeid ta noorpõlve kodust. Viimasse isikliku elu piirsesse kuulub ka „Orjad“. Aga kui päevakohaseks osutusid ilmumisel „Jäljetu haud“, „Ümera jõel“, „Kutsutud ja seatud“ jt. Esimene ilmus perioodil, mil meil mitte vähe mõtlemaid päid ei kõikonud klassivõitluse ja rahvuslik-isamaalise mentaliteedi vahel. „Ümera jõel“ valmistas mitmeti üllatuse. Enam kui keegi teine ole-viku probleemiga tegelev kirjanik siirdus kaugesse minevikku. Aga ka selles tagasihaardes on tubli annus aktuaalsust. Romaani „Ümera jõel“ ilmumine

Mait Metsanurk.

langeb ühte rahvusluse tõusuga meie ühiskonnas ja patriotism on alati oma juurtele toitvat pinda otsinud minevikust. Nii oli see W. Scott'i päevil, nii on see praegu. Romaani „Ümera jõel“ märgib tulevikus eesti ajaloolise romaani uurija tähtteosena: sellega algatas Mait Metsanurk uue ajaloolise romaani viljelemise meie kirjanduses. Kui esimesel, Saali-Järve-Bornhöhe perioodil domineeris romantiline, kuid rahvuslikult molltooniline käsituslaad ja teisel Vilde triloogia valdavaks teemaks oli talupoja võitlus eneseteostamise eest XIX sajandi keskpaiga seisuslikus ühiskonnas, siis see üha jätkuv ajalooliste teoste rida, mille algatas Mait Metsanurk, taotleb ajaloolise realismi kõrval mineviku elustamist sellisena, et sellest ammutaks jõudu tänapäeva võitlev eestlane. Neis teoseis kujutatakse ajajärke, kus eestlane veel suutis valusamini lüüa kui ta arvukad vastased; neis rekonstrueeritakse muistset ühiskonda, mille kandjaks oli tollane eesti aadel — pole oluline, kas tal alati kilp ja vapp oli. Selle ajaloolise romaani suuna algatajaks — ütleksin peagu kooli loojaks — võime kõhkluseta tunnustada Mait Metsanurga. Nii võib ka ajalooline romaan osutada ülimalt päevakohaseks. „Kutsutud ja seatud“ aga oleks nagu tellitud lektüüriks praegusel murettekitaval kirikukriisi ajal.

Märkimisväärne lõpuks veel erilist joont juubilari kirjanikuteel. Ta kirjanuslik tegevus ulatub juba üle 30 aasta, kuid üldisem tunnustus vahest veidi üle poole sellest ajast. Mait Metsanurk on üks neid kirjanikke, kelle loomingu parimik on valminud ta küpses eas. Vaieldamatult tunti „Isamaa õilmete“, „Vahesaare Villemi“ jt. teoste autorit, kuid see oli varjus Peterson-Särgava, Vilde, Kitzbergi ja nooreestlaste menu kõrval. Ja siis, juba 50-le liginedes, kindlustas autor „Jäljetu haua“, „Punase tuule“ ja järgnevate teostega endale väljapaistva asendi meie proosameistrite esireas. Jäägu selle arengutee kulgemise ja põhjuste jälgimine tehtavaks kunagisele Metsanurga uurijale. Käesolevas põgusas sõnavõtus piirdugem vaid ülaltoodud tõikade märkimisega, mis ehk mõnevõrra visandlikult iseloomustavad juubilari ja ta tööd.

Olgu soovitud talle, kuigi pisut hilinenult, veel mitu kümnendit viljakat tööaega.

Villem Altoa.

Kehvemate õpilaste toitlustamisest maa-alkkoolis.

J. Kõivumägi.

Õpilaste toitlustamine maa-alkkoolis oli küsimus, millele tähelepanu hakati osutama alles viimaseil aastail. Selle tõttu on enamikul täiskasvanuil meeles oma koolipõlv kui ajajärk, kus nädalaid tuli leppida kuiva leiva, küpsetatud sealiha tüki ja muu selletaolisega, mis kuidagi ei maitsnud. Viimaseil aastail on asutud agarasti propageerima ühisteitlustamise mõtet, mis ongi häid tulemusi andnud. Edukalt korraldatakse väga paljudes koolides ühisteitlustamist ja seda tuleb lugeda ainsaks ja õigeks lõpplahenduseks sel alal. Kuid kõigi maa-alkkoolide ruumid ei võimalda siiski veel ühisteitlustamise teostamist vastavate ruumide puudusel, vähese õpilaste arvu tõttu inter-

naadis ja muil kohalikku laadi põhjustel, mida üksi kool omal jõul ja algatusel ei ole suuteline kõrvaldama.

Õpetajaskond on veendunud ühisteitlustamise paremuses ja eriti selle hüvedes õpilaste tervisele, kuid ainult õpetajaskonna pooldav seisukoht ei suuda lastevanemaid kaasa tõmmata neil juhusel, kui raskusena esineb ka vanemate vaesus, mis mõnel pool sunnibki veel edasi lükkama ja viivitama selle teostamist.

Kõik need kohalikest oludest tingitud põhjused ongi mitmel pool sundinud viivitama ühisteitlustamise korraldamisega ja õpilased saavad enamuses sellistes koolides suurel vahetunnil ainult teed, kasutades oma võileibu ja muid vanemate poolt kaasaantud toiduaineid. Kindlasti on ka selline korraldus juba samm edu suunas ja siit on edasisaamine juba lihtsam ka ühisteitlustamiseni.

Ei ole ka maa-alkkoolis süiski haruldane, et osal õpilastel ei ole võimalik selliseги lihtsa lõuna jaoks kaasa võtta oma võileiba ega muud toidupoolist. Vaikselt ja häbelikult vastab sel juhul õpilane, et mul ei olegi täna kaasas võileiba. Ja õpetajad peavad kogema, et mõneski perekonnas ei jätku vanemal võimalusi lastele lisapala kaasaandmiseks, et ühed ja samad õpilased peavad päevi ja nädalaid leppima selle toiduga, mis neile antakse kodus — hommikul ja õhtul. Rikkalik selline laud ei saa igatahes olla.

Niisugused tõigad panevad mõtlema õppejõude ja on tihti üsna pikkade arutluste objektiks hoolekogudes, ja vahel on nende kõrvaldamine küllaltki raske, kuigi selleks ei puudu head tahet.

Lihtne oleks hoolekogul kehvemate õpilaste toitlustamist korraldada, kui kohalik omavalitsus suudaks selleks küllaldaselt summasid reserveerida. Alatine krediidi puudus sunnib siin hoolekogusid mitmesugustele omaalgatustele ja üheks selliseks on kohaliku seltskonna abi. See võib mõnelgi juhul olla üsna tõhus ja viia kooli ja kodu vahekorrad õigesse üksteise mõistmise roopasse.

Olgu vaid väikese näitena toodud paar fakti seltskonna toetusest kehve-
maile õpilastele.

Sangaste valla Keeni algkoolis oli 1938/39. kooliaastal 12 kehve-
mat õpilast, kelle toitlustamist suurel vahetunnil hoolekogu tarvilikuks pidas, kuid vastava toetuse puudusel ise ei suutnud küsimust lahendada. Siis pakkusid oma abi 2 kohalikku organisatsiooni, nimelt Keeni Maanaiste Selts ja Naiskodukaitse Jaoskond. Maanaiste Seltsi esinaine pr. Ljuba Simson'i ja Naiskodukaitse Jaoskonna esinaine pr. Elisabeth Saare juhtimisel saadi nii kaugele, et nimetatud organisatsioonid võtsid oma mureks kehvemate õpilaste toitlustamise.

Korraldus viidi läbi selliselt, et iga Maanaiste Seltsi jõukam liige nõustus ühe päeva toitlustama kehvemaid õpilasi. Ta valmistas oma materjalist võileivad, saia, küpsised, korbid, koogid tõi kaasa veel umbes 6 liitrit piima ja kattis koolimajas laua. Iga õpilane sai võileibu, piima ja saia võiga või kui mõnel päeval saia ei olnud, siis korpe või pannkooke.

Toitlustamisring oli kindlaks määratud ja kui maanaised oma kohustuse olid täitnud, algas naiskodukaitse liikmeil samasugune järjekord. Nõnda suudeti kehvemaid õpilasi täiesti rahuldavalt varustada aja jooksul 1. märtsist kuni koolitöö lõpuni.

Märkimisväärne on, et sellise toetamise süsteemi idee algatajaks oli Keeni Maanaiste Seltsi esinaine pr. L. Simson ja tema suutis veenda kõik seltsi liikmed asja otstarbekohasuses, milliseks see tõesti hiljem osutus.

Kuigi mõlema organisatsiooni liikmeil oli isiklikke kulusid sellise toetamisega, olid need maaoludes siiski niivõrra märkamatu väikesed, et kõik, kes olid lubanud sellest osa võtta, oma lubaduse auga ja täie küllusega täitsid.

Pärast toitlustamise teostamist algatasid samad organisatsioonid käesoleva kooliaasta sügisel uue ürituse. Nimelt leiti, et maa-õpilane toitub liialt ühekülgsest ega saa küllaldaselt puuvilja. Vastava organisatsioonide üleskutsel põhjal leidis hulk aedade omanikke, kes annetasid puudade viisi õunu.

Siin toimiti juba lihtsamalt: tehti kindlaks kõik õpilased, kellel kodus õunu ei olnud, ja nüüd varustatakse kõiki selliseid õpilasi õuntega, samuti suure vahetunnil.

Kool on organisatsioonide poolt osutatud vastutulekkusega väga rahul ja leiab, et mõlemad üritused on osutunud ootusi ületavaks.

Leian, et selline organisatsioonide suhtumine kehvemaile õpilastele, nagu see teostus Keeni algkoolis, on üks parimaid ja mõneski maa-alkkoolis, kus õpilased ei ööbi koolimajas suuremal arvul, kus vastavate ruumide puudusel ei ole võimalik teostada ühistoitlustamist, saaks vahest samataoliselt rakendada seltskonna kaasabi.

Neiski koolides, kus on toitlustamine korraldatud ja toitlustamise normid kindlaks määratud osavõtvalt õpilaselt, esineb juhtumeid, et mõni õpilane ei suuda ega saa ühistoitlustamisest osa võtta ainult selle tõttu, et ta vanemad ei ole suutelised ära andma määratud ainet normi. Kui kohapealsed seltskondlikud organisatsioonid asja kaaluksid ja kool neid omalt poolt seda teha paluks, siis oleks vahest siingi võimalik mõne kehvema õpilase toitlustamist raskusteta korraldada. Iga sellise asja otstarbekohane lahendus tähendab omalt poolt kergendust nii koolile kui kodule. Organisatsioonil on seda aga kergem korraldada kui koolil ta püüdnud võimaluste juures.

Ja kui arvestada seda, et õpetajaskond ja koolipere väga suurel määral oma jõudu peab rakendama selleks, et seltskondlikud organisatsioonid võiksid teostada oma algatusi, olgu see pidude, lauluharjutuste või muude ettevõtete näol, siis väärib vastutulek nende poolt kooli vastutulekut täiel määral.

Ei ole mõeldav, et seltskondlikud organisatsioonid igakord ja tingimata peaksid kehvematel õpilastel toetuseks ohverdama puht kasutatavaid aineid. Olukorrad on mitmesugused ja vastavalt kohalikele oludele võib toetus osutada ka mitmesuguseks, nii nagu seda kooli hoolekogu kõige tarvilikumaks peab.

Kindel aga on, et kooli ja kodude vahetamine sellise abistamise puhul ilusamaks ja hingelisemaks muutub. Et koolgi kergendustundega oma igapäevaseid töid saab jätkata, kui ta teab, et tema raskustest osa võetakse ja elujõuliste, hingeliselt ja füüsiliselt tervete noorte kasvatamine on nii kooli ja kodu kui ka seltskondlike organisatsioonide ühine mure.

Karskuskasvatustöö Soome algkoolides.

Frans Nurmi.

Karskuskasvatustöö Soome algkoolis põhjeneb sihikindlal õpetusel. Ta püüab õpilasele anda karskusküsimuses võimalikult õigeid, selgeid ja kindlaid teadmisi, millele siis karskusveendumus võidakse ehitada.

Kuigi see ei omista esmajärgulist tähtsust tundeelu ja tahte kasvatusel, võtab see neid õpetuse tähtsa paralleeltegurina arvesse, sest just tunnete ja tahte arendamine on iseloomu kujundamises tähtis. Karskuskasvatuse — nagu muugi kasvatusel — lõplik eesmärk on tugeva tahte ja kõlbelise iseloomu kujundamine. Selle eesmärgi poole püüdes esineb kasvatusstöö ühelt poolt mõistusepärane õppimine klassis ja teiselt poolt tunde- ja vabatahtlik ja suuremalt osalt nende eneste poolt korraldatud ja juhitud tegevus, Lootusliidu ringide töö.

On loomulik, et kõik õpetus, mida antakse praeguses lapsepsühholoogia vaimus, sihhib lapse hingeelule tervikuna, nii et ühele või teisele hingeelule küljele ei ole võimalik mõjustamist koondada — laps on ju tervik, samuti ta hingeelugi, — kuid sellest hoolimata eri meetoditest ühed võivad lähemalt liituda ühtede, teised teiste hingeelule külgedega.

Vaatleme järgnevas neid eri töövõise.

Karskusõpetus on aastast 1910 olnud Soome algkoolis ametliku õppeainena. Mainitud aastal Koolivalitsuse ringkirjas määratakse, „et kõigi algkoolide klasside kolmandal ja neljandal õppeaastal ühenduses tervishoiuga antakse süstemaatilist karskusõpetust, kus asjakohasel viisil selgitatakse alkoholiliste jookide mõju inimkeha eri organitele ja nende toimingule, samuti kui inimese vaimsetele võimetele ja kõlbelisele elule; et karskuse tähtsust pealeselle võimaluse ja tarbekohaselt puudutatakse seoses muudegi ainete õpetamisega, nagu usuõpetus, lugemine ja ajalugu. Pealeselle on Koolivalitsus pidanud soovitavana, et tervishoiu- ja karskusõpetus saaks enam ruumi algkooli täienduskursustel ja et karskusasja neil kursusel käsiteldaks ka ühiskondlikult ja majanduslikult seisukohalt“.

See Koolivalitsuse ringkiri oli tulemus aastal 1909 koos olnud maa esimese Karskusõpetuskomitee tööst.

Karskusõpetust püütakse jätkuvalt kindlustada. Seda käsitlevad riiklikud komiteed. Maa-alkkoolide õppekavade komitee aastal 1925 esitab, et algkoolis peale tervishoiuga ühendatud karskusõpetuse peetaks 12 tundi kestev karskuskursus, kus koostatakse ja korratakse tervishoiutundidel õpitud karskusmaterjal ja peale selle veel vaadeldaks küsimust kõlbeliselt ja ühiskondlikult seisukohalt. Selleks otstarbeks peaks loodusloo õpperaamatut täiendatama lühikese, ühtlase karskusõpetuse kursusega.

Karskusõpetuse seisukord siiski ei rahulda karsklasi ega karskusmeelset õpetajaskonda, nii et nimetatud ringkonnad — karsklased ja õpetajad eraldi, ja veel Eduskunna liikmedki mitmel korral arvustavad seda. Valitsus kutsub aastal 1929 ellu teise Karskusõpetuskomitee, mille arvamuseavaldus valmib aastal 1932.

Koolivalitsus annab Valitsuse määrusel sellest arvamuse juba samal sügisel ja esitab tervet kooliorganisatsiooni käsitleva karskusõpetuse uuendus-

ettepaneku, mis seni on kinnitatud alles väikeses osas, nimelt, mis puutub lootusringide tööpalgasse, millest allpool.

Koolivalitsuse ettepanek algkooli karskusõpetuse suhtes on järgmine.

1. Ühenduses loodusloo õpetusega antakse kõrgema algkooli kahes viimases klassis tervishoidlikku karskusõpetust ühtekokku 40 tundi. Sellest ajast antakse tervishoidlikku karskusõpetust seoses tervishoiu ja osalt kodumajandusõpetusega. Ühtlaseks ühiskondlikuks ja kõlbeliseks karskusõpetuseks võetakse 12 kuni 16 tundi, 6 kuni 8 tundi tervishoiu ja 6 kuni 8 tundi kodumajanduse kursusega ühenduses.

2. Karskusasja puudutatakse ka muude ainetega ühenduses, nii usuõpetuse, emakeele ja ajaloo tundidel.

3. Algkooli loodusloo õpperaamatus peab tarvilikul määral käsitlema alkoholiküsimuse tervishoidlikku külge ühenduses tervishoiuõpetusega. Usuõpetuse, emakeele ja ajaloo tundidel käsitledagu karskusasja sobivas seoses nende ainetega. Ühtlase ühiskondliku karskusõpetuse jaoks täienduskoolis on tarvilik eriline kokkuvõtlik õpperaamat.

4. Õpetajate kasutamiseks saadetakse karskusõpetuse käsiraamat riigi poolt vastava krediidi arvel kõigisse õpetajate raamatukogudesse.

5. Karskusõpetuse vahendeid soovitatakse muretseda kõigile koolidele.

6. Sobivail juhtumeil käsitledagu karskusküsimust ka alamas algkoolis.

Eespool esitatud kavandi põhjal võib asja harrastav õpetaja sooritada karskustööd koolis vägagi viljakalt; kuid eriti nende õpetajate jaoks, kes isiklikult ei ole täiskarsked ja suhtuvad küsimusele ükskõikselt või vahest eitavaltki, vajaksime ametlikult kinnitatud karskusõpetuse kava.

Karskusõpetuse seisukord maa-alkkoolides on praegusel hetkel umbes järgmine.

Karskusõpetust antakse üldiselt kõigis ülemais algkoolis tervishoiu-tundidel inimkeha elundite tegevust vaadeldes ja peale selle käsitletakse asja üksikisiku ja ühiskonna majandusliku ja moraalse küsimusena — viimane osa moodustab ühtlasi eripeatüki loodusloo õpperaamatus või seda käsitletakse laiemalt kokkuvõtlikus eri-õpperaamatus. Erilist õpperaamatut tarvitab umbes 20% koolidest.

Olenedes õpetaja harrastusest käsitletakse karskusasja veel muudel tundidel, nii palju kui selleks sobivat juhus on. Karskusasja rinnastamine on peagu kõigis õppeainetes võimalik.

Õpetus on ülesehitav tegevus ja seepärast peaks karskusküsimus aga ei milgi tingimusel alkoholiküsimus olema õpetuse aluseks; ainult esimesest lähtudes puudutatakse ka teist. Karskus on eesmärk, mille poole püüame, alkohol on takistus ja ainult sellisena me seda vaatleme.

Kirjanduse lugemine pakub karskuse nagu mõne muugi hüve istutamiseks lapse hinge häid võimalusi, ja mitmed lugemikud sisaldavadki head ja sobivat materjali selleks niihästi proosas kui ka värssides. Ka ajalugu sisaldab rohkeid karskusmaterjali tagavarasid. Rahvaste nagu üksikolenditegi elukaarti vaadeldes võime tähele panna, kuidas naudinguhimu on nii isikule kui rahvalegi hukatuseks, kuna karskus sellevastu kõiki häid püüdeid toetab.

Maateaduses kinnitame tähelepanu meie ja välismaade suhetele: sissevedu ja väljavedu, viina- ja veinimaad eraldi, samuti meie oma maa eksport.

Spordi- ja võimlemisõpetus avab väljavaate erimaade sporditaseme võrdlusele, samuti suursportlaste edu põhjuste uurimisele, kõigepealt

oma kodumaa suursportlaste juures. Iga noor inimene tahab kasvada tubliks, reipaks ja terveks, ja nii äratub spordiharrastusega ühendatud karskusõpetus sellist isiklikku huvi, mis on asjale suureks kasuks.

Matemaatikas on hea juhus koostada mitmesuguseid karsklase ja joomari majanduse-earlaid, käsitleda maailma suurimat pillamist — alkohooliliste jookide tarvitamist isiku ja kogu rahva majanduse seisukohalt vaadatusena — uurida kõike seda koormust, mida joomar põhjustab iseenesele ja ühiskonnale jne.

Usuõpetus ja laul, eeskätt just karskuslaulud, on soodsad ained karskusküsimusele. Et need asjad hästi sobivad ühte, see on nii selge, et ma ei peatu sellel pikemalt. Mainiksin vaid, et kõik eespool esitatud kehtib üldjoontes ka algkooli alamastmel ja täienduskoolis.

Lootusliidu tegevus algas Soomes täpselt 60 aasta eest. Selle algataja õpetaja Hilda Hellmanni 100-aastast sünnipäeva veetsime 16. mail 1939. Lootusringide tegevus põhjeneb sellel tõigal, et kõik tegevus, mida meeldivad tundmused kaastavad, mitte ainult ei kõvenda niimoodi saadud teadmisi, vaid mõjutab võimsalt kasvava iseloomu arenemist, kujundades häid harumusi.

Lootusring, kui karskustöö eriline moodus koolis, ei taha mitte ainult jagada lastele teadmisi karskusasjast — kuigi see on tähtis, — vaid see püüab lapse hingeelu ja aja nõuete kohase elava ning huvitava tegevuse abil muuta antud teadmised elavaks ja kogu aja lastele meelepäraseks, nii et ükski laps ega noor ei tahaks sellest kõrvale jääda. Niiviisi see suudab võistelda mitmesuguste muude lastemaailma harrastustega, isegi võitma neid.

Seesuguses tööviisis pääseb paremini kui asjalikus tunniõpetuses esile kõik see erk, ülendav ja individuaalne, mis sageli jääb püsivamalt meelde kui faktilised teadmised. See annab kasvatatavale võimalust seisukohavõtuks, kasvatab ja kõvendab veendumust. Karskusküsimus saab noorte juures nagu isiklikult läbielatud, tuntuks ja kohustatavaks asjaks. Ühtlasi areneb terve seltsimehelik vaim noorte keskel; loomulik tegevusiha saab rahuldust, suundub kõigele heale ja leiab õiget kasutamist.

Koolivalitsuse karskusõpetuse uuendamisetepanekus aastalt 1932 öeldakse Lootusliidu tööst järgmist: „Koolivalitsus pooldab seda, et algkoolide lootusringide tööd teostataks ja edendataks sel viisil, et järjekindla lootusringi töö eest maksetakse ületunni palka igalt 2 tundi kestvalt koosolekult kuni ühe nädalatunni tasu ja et koolidele võimaldataks karskusvõistluskirjutustest osavõtt seega, et õpetajaile antakse õigus nende ettevalmistamiseks kooli õppetundidel, näit. loodusloo, lugemise ja kirjutustundidel, mil karskusvõistluskirjutused peetaksegi ja et riik toetab karskusbrošüüride hankimist samal alusel kui õppe- raamatute hankimist.“

See töö on seni olnud tasuta. Alles möödunud kalendriaastaks Eduskund määras poolteist miljonit $\frac{1}{2}$ nädalatunni tasuks seda tööd tegevaile õpetajaile. Tööst on tänavu osa võtnud umbes 4000 õpetajat, nii et asjale on saanud palju poolehoidu osaks.

Lootusringide tööd on õpetajail võimalus võrdlemisi vabalt korraldada. Riikliku abiraha saamise eeldusena küll on, et algkoolide inspektor kiidab töökava heaks; lootusringidele on Soome Õpetajate Karskusliit avaldanud eeskirjad, milledest kinnipidamine on soovitatav, kuigi mitte sunduslik, sest ka vabamgi töötamisviisi on võimaldatud.

Soome Õpetajate Karskusliidu kauaaegne suure eduga töötanud sekretär õpetaja Anni Rautiainen, kes äsja suri, on toimetanud Õpetajate Lootusringi töö käsiraamatu, milles antakse üksikasjalikke juhatusi tööks.

Kogu kool moodustab lootusringi, milles eri klassid oma õpetaja juhatusel moodustavad osakondi. Töö toimub seal nagu õpiringides: lapsed sooritavad iseseisvalt ülesandeid, valmistavad koosolekute ja pidude eeskavu, hoolitsevad vajalike õppevahendite eest jne. Õpetajale kuulub ainult ülemjuhatus; ta on nõuandja, mitte määraja.

Lootusring valib oma liikmete hulgast kogu aasta või poole aasta peale ametisikud; seejuures on väga tähtis, et võimalikult paljud saaksid ülesandeid, sest laps armastab tegevust ja usaldusameteid. Lootusringi toimkonnad, eriti juhatus, peavad korrapäraselt koosolekuid, mille kohta samuti kui pidude ja koosolekute kohta peetakse täpseid protokolle.

Koosolekud ja peod, mida peetakse kõige rohkem kord kuus — ja mida võib harvemgi pidada, näiteks kuus korda aastas — kujunevad tegevuse tippkohtadeks. Pidude kava on nõudlikum, koosolekute kava vähem nõudlik, kuid alati peaks kokkutulek kujunema pidulikuks ja kooli tavalisest argipäevast erinevaks. Need on juhtumid, mil lapsed näitavad oma tegevuse tulemusi, ja need on seepärast neile eriti tähtsad.

Eeskava ettevalmistamine annab lastele palju arendavat tegevust ning juhust huvitavaks õpinguks ja viljastab muudki koolitööd. Eeskava numbrit, olgu see siis luuletus, jutustus, soololaul või koorilaul, ette valmistades, püütakse anda oma parimat; see äratas asjaosalise kohusetundeid ja algatusvõimeid. Lugemise oskuski paraneb. Ja lootusringi ajaleht tahab lämbuda kaastöö rohkuse all, sest kõik sulemehed tahavad oma tooteid näha lehe veergudel. Paljud õpetajad vaatavad neile laste katseile kui vabatahtlikele kirjanikele ja paigutavad need tööraamatuisse, sest ka neid, mida ei avaldata, ei peaks heitma paberikorvi. Niimoodi kirjandite valmistamise oskus edeneb suuresti lootusringi ajalehe mõjul.

Peod, sageli koosolekudki, peetakse mõne tähtpäeva puhul: jõulud karskusnädal, talvepidu, kevadpidu, emadepäev, hõimupäev, Kalevalapäev või mõne rahvusliku suurmehe päev. Eeskava ei tarvitse olla kitsalt karskussisuline, kuid karskuse aade peab seda läbima punase niidina. Kõigele heale ja ülendavale harrastusele võib seal ruumi anda. Peo kavas on harilikult tervituskõne, lühike ettekanne või keskustelu aine, või mõlemadki, kahekõne või väike näidend, soolo- ja koorilaul, samuti deklamatsioon, pildimõistatus ja ajaleht.

Koosoleku eeskava on lühem, ja ega pidudelgi tarvitse alati olla kõiki numbreid. Õpetaja võiks esineda ainult ettekandega ja läbirääkimistes, muu eeskava täitmine kuulub lastele.

Tähtis sündmus lootusringide töös ja igal sügisel veedetav karskusnädal, millest võtavad osa niisugusedki koolid, kus lootusringi ei ole. Koolivalitsus on igal aastal uuesti soovitanud õpetajaile, et nad karskusnädalal eriti kinnitaksid ja keskendaksid laste ja ka täiskasvanute tähelepanu karskusasjale. Mõnes koolis pühendatakse kogu see nädal karskusküsimusele, võimalust mööda käsitletakse kõigil õppetundidel seda küsimust. Selline perioodiline tööviis nõuab head ettevalmistust, kuid õnnestub siis ka kindlasti.

Kevadtalvel märtsikuus korraldame karskusvõistluskirjutused, milledest tänauva osa võttis umbes 160 000 last.

Võistluse õpperaamatuna on Soome Õpetajate Karskusliidu poolt avaldatud brošüürid, üks lühem algkooli alamastme teise ja ülemastme esimese

ja teise klassi jaoks ja teine laiem algkooli ülemastme ja täienduskooli jaoks. Praegu kavatakse veel erilist raamatukest täienduskoolile. Brošüürides, millele hind 75 penni ja 125 p. eksemplar, käsitletakse mitmesuguseid laste arengule vastavaid karskusküsimusi. Näiteina mainitagu järgmisi: Alkohol, kodu ja isamaa. — Eestvõitlejate pärandus. — Kas alkohol annab jõudu? — Tubakas ja selle mõju. — Harrasta kehakultuuri! — Hoia alkoholi eest! — Miks Niemelä Aadu loobus alkoholist? — Maha alkohol, rahva hukatus! jne.

Võistluspõnevus annab tööle ergutust, raamatut loetakse kodus suure huviga. Sellest saab kodurahvaski osa ja niimoodi satub sageli karskusaate seeme seesugusesse perekonda, kus seda seni ei ole harrastatud. Tähtsuseta pole ka auhindadeks suurel arvul välja jagatavate, enamasti karskussisuliste raamatute mõju kodudegi maailmale, kõnelemata auhinna saajast enesest, kelle omale raamatukogule kingituseks saadud raamat võib aluse panna. Need on raamatud, mis kindlasti läbi loetakse.

Võistluskirjutused ise toimuvad nõnda, et kui brošüür on korralikult läbi loetud, kõik võistlusest osavõtavad lapsed kirjutavad määratud päeval vastused brošüüris käsitletud küsimustele, millede teemad võistluspäeva hommikul suletud ümbrikust välja võetakse. Õpetaja lühike kõne ja päevakohane hommikupalvus teeb sündmuse pidulikumaks.

Õpetaja vaatab kirjutused läbi ja arvustab need, valib ühe kolmandiku parimaid vastuseid ja saadab Soome Õpetajate Karskusliidule Helsingisse, kus need veel läbi vaadatakse ja parimad auhinnatakse. Umbes pooled saadetud kirjutustest saavad auhinna. Auhinnaks, nagu juba mainitud, jagatakse head noorsookirjandust, eeskätt karskussisulist. Lapsed armastavad rituaale ja nii võib näiteks lootusringi liikmete karskuslubaduse andmist teha pidulikuks, mille tõttu asja tähtsus laste meelest veelgi suureneb. Ollakse eri-arvamisel, kas lastelt peab võtma karskuslubadust või ei. Ühed pooldavad, teised on vastu. Suurem osa juhtidest siiski näib pooldavat karskuslubadust, ja lubaduse andmisest võib kasvavale noorele tingimata olla tuge kiusatuse hetkel, näiteks peol, kus alkoholisi jooke on saadaval. Lubaduse võtmist siiski ei nõuta ja juhataja võib toimida oma äranägemise järele. Liikmekaart antakse igal juhul ja seegi toiming võib sündida teatava pidulikkusega.

Lootusringil on sageli ka oma lipp ja märk (märk on kõigile lootusringi kuuluvaile ühesugune: sinisel põhjal tähed TL), oma laul, kas sellele osakonnale komponeeritud, või mõni selleks võetud karskuslaul.

Kuna joomakomme muutub ühe üldisemaks sportlastegi keskel, on Soome Õpetajate Karskusliit ühes muude karsklastega hakanud pöörama elavat tähelepanu laste ja noorema noorsoo võimlemis- ja spordiharrastusele. On ära nähtud, kui tähtis on, et võimalikult mitmel alal harjutatakse lapsi ja noori elama karskelt. Nii ongi üheks selle saavutamise vahendiks sisse seatud noorte spordimärgi-eksamid. See ei ole küll veel nii üldiseks levinud, nagu sooviksime; kuid loodame, et seegi kaasa mõjub karske sportliku noorsoo arendamises.

Liigse tsentralisatsiooni vältimiseks ja kohalike ettevõtete elustamiseks on Soome Õpetajate Karskusliit jaganud oma tegevuse maa-alkkooli piirkondade järgi osakondadeks, milliseid praegu on peagu igas koolipiirkonnas. Osakonnad toimivad Soome Õpetajate Karskusliidu toetusel iseseisvalt; muuseas korraldavad nad paar päeva kestvaid karskuspedagoogilisi kursusi seoses algkoolide inspektori ringkonna koosolekuga. Nõnda ergutatakse koha-

likke karskusharrastusi innukamale tööle ja äratatakse nende vastutustunne elavamaks.

Õpetajate karskustöö eesotsas on Soome Õpetajate Karskusliit, mis ühendab kõiki karskeid õpetajaid algkoolist ülikoolini. Liikmete arv on praegu umbes 3500; kõigi koolide õpetajad on esindatud, kõige rohkem muidugi algkooliõpetajad.

Liitu juhhib juhatus, millesse kuulub 9 alalist ja 3 asetäitjat liiget. Neist on 6 algkoolist, 2 keskkoolist, 2 algkoolide inspektorit ja 2 Koolivalitsuse liiget.

Liidu büroo on Helsingis, kus töötab 2 sekretäri ja büroopersonaal. Õpetajate karskusharrastuse ergutamiseks ja pedagoogiliseks täiendamiseks korraldab Liit iga aasta karskuspedagoogilisi kursusi, jõuluvaheajal Helsingis ja suvel maal. Osavõtt neist on üsna suur.

Liidu kavasse kuulub Soome karskuskasvatustlike harrastuste täpne jälgimine. Liit jälgib algkoolides ja õpetajate valmistusasutustes tarvitataivate õpperaamatute karskusmeelsust ja karskuse kohta käivaid andmeid ning teeb tähelepanekute põhjal tarvilikeks osutunud ettepanekuid Koolivalitsusele ja raamatute kirjastajaile. Liit annab välja ka Soome ainukest karskuspedagoogilist ajakirja „Raittiuskasvatus“ (Karskuskasvatus) ja nooremale noorsoole määratud „Nuorten päivä“. Lisaks tuleb mainida seda laialist kirjastustööd, mida Liit teostab karskusvõistluskirjandite, auhinnaraamatute ja brošüüride väljaandmisega.

Lauses „õpetaja teeb kooli“ ilmneb see tähtsus, mida õpetajale omistatakse koolielus. Temast oleneb niihästi koolitöö intellektuaalne edu kui ka kasvatuslikud tulemused. See peab paika õpetuse suhtes, kuid eriti suurel ja otsustaval määral karskuskasvatustöös.

Õpetaja soe vaimustus ja armastus käsitledava aine vastu sugereerib lapsi, kuna jälle õpetaja külm asjalikkus, kuigi kohustruult mõeldud, kuid mil puudub elav hing, jätab lapsedki külmaks. Sellest külvist ei kasva tihedat orast, viljast kõnelemata.

Järelikult mõjuv karskuskasvatus eeldab, et õpetajal enesel on asja kohta soe süda ja et ta oma isiklikus elus teostab täiskarskust. Algkooliõpetaja elu on õpilaste ja ümbruskonna alatise tähelepaneku objektiks, nii et ta peaks üles näitama eeskujulikkust karsklust.

Meie algkooli karskusõpetus põhjeneb täiskarsklusel, absoluutsel karskusel. See ei kiida heaks vabadust alkoholitarvitamises niisama vähe kui parajuslaste „kultuurilist seltskonnajoomist“. Õpetaja kohus on oma eluga tõendada oma õpetuse tõde.

See on Koolivalitsuse seisukoht. Meie algkooli esimees on erijuhtumel nii hästi suuliselt kui kirjalikult esitanud selle nõude õpetaja ametikohuste hulka kuuluvana.

Ka üldine arvamine, nii palju kui see on terve, ühineb eespool esitatud nõudega.

Õpetajate ettevalmistusel siin on kahekordne ülesanne: ühelt poolt tulevaste õpetajate isiklik karskuskasvatus võimalikult põhjalike teadmiste ja karskusveendumuse kaudu, teiselt poolt nende ettevalmistamine karskus-teadmiste edasiandjaiks ja karskusveendumuse levitajaiks.

Kui hästi õpetajate valmistusasutustel need ülesanded on õnnestunud, seda on raske otsustada. Mõnevõrra valgustab asja Soome Õpetajate

Karskusliidu poolt äsja korraldatud ankeet, mis saadeti muuseas paljudele laste vabatahtlikku karskustööd korraldavaile algkooliõpetajaile.

Vastuseist ilmneb, et enamik õpetajaid on oma õpiaastail jäänud ilma igasuguse karskusõpetusest ja ilma ettevalmistusest lootusringi tööks. Teoreetilist karskusõpetust oli saanud 40% vastajaist.

Niihästi karskusteadmised kui ka selle praktilise rakendamisoskuse oli suurem hulk seminarilõpetajaid saanud kirjandusest ja kursustelt, eeskätt Soome Õpetajate Karskusliidu karskuspedagoogilistelt kursustelt. Karskusäratusegi olid ainult harvad saanud seminarist, enamikule oli see kodust kaasavõetud pärandus, teistel algkooli lootusringist või karskuskursustelt saadud.

Tahtes hankida teateid karskusõpetusest õpetajate valmistusasutustes praegusel hetkel, saatsin hiljuti mõningaid küsimusi kõigile meie maa niihästi soome- kui rootsikeelseile alg- ja kõrgema algkooli seminaride juhatajaile.

Vastuseist võin järeldada, et seminarides antud teoreetiline karskusõpetus, kuigi see ei vasta Koolivalitsuse uuendusettepaneku maksimaalseile nõudele, on üldiselt rahuldav, mõnes asutuses otse hea. Asja aatelist harrastust elustavad õpilaste karskusühingud, milledest osavõtt on suur, mõnes õppeasutuses sajaprotsendiliselt. Kui karskusühingud on elujõulised, saavad valmivad õpetajad neis karskusäratust ja hea põhja karskusveendumusele.

Siiski jätab ettevalmistus tegeliku karskusõpetuse andmiseks ja vabatahtliku karskustöö korraldamiseks praeguses olukorras mõndagi soovida. Erilist sellele ainele rakendatud meetodiõpetust üldiselt õpetajakandidaatidele ei anta; nad ei saa peagu sugugi õpetamispraktikat ega juhtnõore lootusringi tööks. Ometi peab ütleva, et nüüdne noorem õpetajapõlv saab karskuskasvatuseks parema ettevalmistuse, kui seda vanemad õpetajad on saanud. Aga ka viimased vajavad täiendamist, milleks neile pakuvad võimalust karskuspedagoogilised kursused, mida Soome Õpetajate Karskusliit Koolivalitsuse toetusel üha edaspidigi korraldab. Võime siis lootusrikkalt vaadata meie algkooli karskuskasvatuse tulevikku. — Kui kunagi kõneleme Soome karskuskasvatusest, ei saa mainimata jätta direktor Mikael Soinise nime, sest tema teened sel alal on suuremad kui kellelgi teisel.

Välited ja astmevaheldus algkoolis.

Villem Altkoa.

Algkooli keeleõpetuse eesmärgid on eeskätt praktilised. Me taotleme selle varal peamiselt õpilaste õigekirja ja -kõnet, alles teises järjekorras hindame grammatika formaalset haridusväärtust. Metoodikud eraldavad küll tavaliselt õigekirjaõpetuse grammatika õpetusest, kuid säärane vahetegemine on mõeldav ainult teoorias. Tegelikus töös ei saa piire tõmmata, kus üks algab ja teine lõpeb. Ka saavutusi hindame selle järgi, kui võrd õpilane õigekeelsuse nii kõnes kui kirjas on omandanud, tundku ta siis grammatika peenuse või mitte.

Meie keeleõpetuse, ühtlasi ka õigekeelsuseõpetuse põhiküsimuseks on välted ja astmevaheldus. Need on meie keele omapäraseid ja iseloomulikemaid jooni ja nende õigesti tarvitamisele tugineb õigekeelsus. Oluline on osata kõnes ja kirjas õigesti tarvitada näit. *k*, *p*, *t* vältteid. Kes seda ei oska, on kirjaoskamatu ilma tingimusteta. Kui võrratult teisejärgulisem on eksida juhtudel nagu *lõppklass* või *lõpuklass*, *järel* või *järgi*, *kõnelda* või *kõnelda*, *julunud* või *julgenud* jne. Säärseis juhtumeis on palju konventsionaalset. Ja kuigi praeguse aja õigekirja normid neist üht tunnustavad, siis mittekauges minevikus on tarvitatav olnud ka teine vorm. Veel küsitavam on seesuguste uuduste kasutada oskamine, mis ei ela üle õigekeelsuse-sõnaraamatu järjekordset trükki (nagu *kasutama*), või mis on keelemeeste vaidlusobjektiks (nagu *piiskopp* või *piiskop*). Nende tarvituselevõttust või üheksesest eelistusest peaks vähemalt algkoolis hoidutama. Kuid vältvead ja eksimused astmevahelduse vastu on püsivad, neis ei ole erinevaid seisukohti ja nende väljarookimine õpilaste keelest jääb algkooli raskeks, aga järeleandmatuks võitlusobjektiks.

On otse uskumatu, kuipalju vaeva ja aega nõuab näit. klusiilide õigekirja omandamine koolitöös. Võib ütelda, et ligi pool keeleõpetusele kulutatud energiat läheb selleks. Mõne P.-Eesti murde alal, kus vältede vahe vähe kuulduv või üldse puudub (kohati Kirde-Eestis), vahest veelgi rohkem. Tulemused aga keskpäraseid või alla selle. Vanemad õpetajad ehk mäletavad, kui palju hõlpsamaks muutus õigekiri sellest ajast, kui loobuti kaksiktäis-häälikute ülipika vältede märkimisest kirjas. Samuti võiksime teiselt poolt kujutella, mil määral langeks õigekeelsuse tase, kui hakkaksime märkima täishäälikute ja kõigi kaashäälikute ülipikka vältet kirjas. Tõsi küll, kiri muutuks seega täpsemaks, kuid keskmine kodanik jääks kirjaoskamatuks (algkooli haridusega piirdub ca 90% noortest). Nii ei peaks meil tekkima mingit püüet õigekirja ta täpsustamise teel veelgi raskendada; praegunegi keel nõuab rahuldavaks omandamiseks küllaltki vaeva. Ja tegelikkuses ei teki raskusi, kui me ei tea näit. sõna *kraavi* astet, sest kontekstist selgub see alati; üksikuna tuleb sõna kõnesse vaid grammatikas.

Väldete ja astmevahelduse vigu ravime õpilasil eeskätt kirjutatud keeles. Kõnes vahest sel juhul, kui kõneleja väga tugevasti murdeliselt hääldab. Säärane menetlus on tingitud raskusest korrigeerida kõnekeelt klassi kõneluses, teiseks suhtutakse üldse leplikumalt kõnekeele vigadesse. Ka keeleteadlased ja eriharidusega emakeeleõpetajad teevad libastusi kõneldes, mis siis nõuda lapselt. Ja eks tehtagi vahet n. n. ühiskeele (s. o. kirjakeele lähedase „murde“) ja kirjakeele vahel. Ainult viimaselt nõutakse täpsust.

Kuna kool õigekeelsuse nõudeis piirdub peaaesjalikult õigekirjaga, siis johtub sellest meetodiline viga, et keelt õpetatakse eeskätt silmadega ja käega. Kas pole tavaline võtte grammatikatunnis, et õpetaja kirjutab näiteid tahvlile, näidates, et selles sõnas on kaks a-d II vältede tähistamiseks, aga teises on see III vältede. Ei ole sugugi haruldane seletus, et käsitletavas sõnas on k-häälik III vältetes, sest ta on tähistatav kk-ga. Kas siiski mitte vastu-pidi! Fonetika õppimine eeskätt nägemismeele abil on mõjutanud isegi keeleõpikute sõnastust, sest ega muidu mõned autorid saaks kõnelda jämen-datult trükitud häälikuist. Ühelt poolt võib tegemist olla teatud hoolimatusega, teiselt poolt ei saa eitada hääliku ja tähe mõistete vähemalt osalist kattumist visuaalsel käsitlusel. Ei ole ettevaatlik tuua tabel näidetega häälikute pikkusest ja kokkuvõtteks lausuda: „Nagu näeme (ometi kuuleme!), võivad häälikud olla kolmes pikkuses ehk vältetes“.

Häälikuõpetusel olgu kõigis klassides vankumatuks reegliks, et välteid kui ka astmevaheldust ei saa teisiti õpetada kui hääldades ning kuulates. Ainult sel teel saadakse õige käsitlus häälikute pikkuse vaheldusest. Häälikute eripikkuste märkimine on juba ülesande teine aste. Lõppeesmärgiks oleks, et õpilane kuuleb kõnes häälikute mitmesugust kestust, oma kõnes hääldab häälikuid õiges pikkuses ja oskab need vastavalt õigekirjutuse reeglitele märkida kirjas ning kirjutatud teksti lugeda õigesti hääldades. Teame kõik, et sellisele tasemele jõutakse vaid suuremas või vähemas ulatuses. Absoluutne õigekõne ja -kiri jääb rõhuvale enamikule saavutamatuks ideaaliks.

Mainitud menetlus on normaalne, see on tõeline emakeele foneetika õppimine. Kuid on ka veel teisi teid. Peamiseks eesmärgiks keeleõppimisel seame, nagu juba oli mainitud, õigekirja. Kui nüüd õpilane ei ole suuteline välteid auditiivselt eristama, olgu siis kodumurde mõjul või lihtsalt sellepärast, et „kõrv ei võta“, siis lepitakse ebakorrektsed hääldamisega ja taotellakse vähemalt õiget märkimist kirjas. Nii õpitakse siis, et kukk-tüüpi sõnas ainsuse omastav kirjutatakse ühe k-ga; omastavast tuletatakse järgmised... käänded, seepärast kirjutatakse need ühe k-ga. Mitmuses kirjutatakse nimetav ühe, teised käänded kahe k-ga. Selliselt saab õppida kõigi sõnatüüpide õigekirja ja võib-olla mitte vähem kindlasti kui puhtfoneetilisel käsitlusel. Kuid õpilasele jääb igavesti arusaamatuks, milleks need tülikad *k* ja *kk* vaheldused on välja mõeldud.

Säärane õigekirjaõpetus on etümoloogiline, mis ei saa olla õige meie õigekeelsuse õppimisel, kuna see baseerub väikeste erinevustega foneetilisel printsübil. Hääldamise ravi jääb hoopis puudulikuks ja ometi on see nii vajaline neile õpilastele, kelle kodumurdeis ei ole välde te vahed ilmekad. Õpetaja kõnelused pikkadest ja ülipikkadest häälikutest tunduvad mingi kunstliku pealeehitusena, millega igapäevasel keelel pole midagi tegemist.

Olgu mõõndud, et etümoloogilisi aluseid õigekirja õppimisel kasutatakse ka siis, kui tarvitame normaalset foneetilist käsitlust; kuid see on sel puhul sekundaarseks võtteks; lähtekohaks peab jääma ikkagi õigesti hääldamise ja kuulmise harjutamine ja rakendamine. Siis pole tarvis ühe- või kahekordse tähe kirjutamist käsitleda kui mingit põhjendamatu ja arusaadamatu konventsiooni, vaid sõnatüüpide juures vaadeldakse, missuguses astmes esinevad põhikäänded, sellest johtub siis kõigi teiste vormide õigekiri ja hääldamine. Nii nagu me teeme seda keeleõpetuse kõigil astmel.

Vaadelgem järgnevalt välde te ja astmevahelduse käsitlust algkoolikursuses. Õppekavas on kõnesolev küsimus jagatud järgmiselt: I—III klassini omandatakse oskus vahet teha nii kõnes kui kirjas pika ja lühikese hääliku vahel. See ülesanne on märgitud I kl. kavas: „lühike ja pikk häälik ning selle märkimine kirjas“. Teises klassis kuulub kõnesolevasse alasse: „ühe- ja kahekordne täht ühesilbiliste sõnade lõpul.“ Neljandas klassis algab ülipika hääliku hääldamine ja märkimine kirjas ning astmevahelduse ortograafiliselt kergemate juhtudega tutvumine: „lühikese, pika ja ülipika hääliku, eriti *b*, *p*, *pp*, *d*, *t*, *tt*, *g*, *k*, *kk* õige hääldamine ja märkimine kirjas; tutvumine nõrga ja tugeva astmega sõnatüüpides: *jõgi*, *käsi*, *kukk*, *uus*, *õnnelik*, *jätma*, *lugema*, *õppima*, *kukkuma*, kus juures eriti tuleb vaatlusele võtta *pp-p*, *p-b*, *tt-t*, *t-d*, *kk-k*, *k-g*, *b*, *d*, *g*, *s* kadu; *i* asendamine *e*-ga, *u*- *o*-ga, *ü*- *ö*-ga.“

Pangem tähele, et esimese klassi kavas, s. o. kolmel esimesel õppeaastal — sest küsimust arendatakse ja süvendatakse igal õppeaastal, kus märgitud on lühikesse ja pika hääliku eristamine, nõutakse eeskätt hääldamist. Ve el selgemini on see sõnastatud IV klassi kavas. Nii on kavade koostaja sellega määranud ka nõutava käsitusmeetodi. Samuti kriipsutagem alla *p*, *t*, *k* hääldamise ja ortograafia erilist rõhutamist IV kl. kavas, kuna klusiilide õigesti tarvitamine on meie õigekeelsuse raskemaid, aga ühtlasi kardinaalsemaid küsimusi.

Viendal õppeaastal süvendatakse ning jätkatakse samu probleeme, millega algust tehti IV klassis: „lühikesse, pika ja ülipika hääliku õige hääldamine ja märkimine kirjas; ülipikk kaashäälik konsonantühendeis; nõrk ja tugev aste... sõnatüüpide mõte, ratas, aken, võti, hüppama, algama, õmblema, mõtlemine muutmine ühenduses astmevaheldusega.“ Kuuenda klassi keeleõpetuse kava on kordav ja kokkuvõttev: „... lühike, pikk ja ülipikk häälik... ühe- ja kahekordne täht... tugev ja nõrk aste“. Kavast nähtub, et terve küsimuse raskuspunkt on asetatud 4. ja 5. õppeaastale, kusjuures probleemiga tutvumiseks on määratud 4. klass ja 5. klassis omandatakse see terves ulatuses. Lõppklassis korratakse ja süvendatakse. Seletuskirjad kava juurde (Algkooli õppekavad, lk. 18 ja 19) annavad vähe juhiseid nii meetodiliselt vaatekohalt kui ka ulatuse piiramiseks. Tähelepanu pälviv paar lauset 4. kl. kohta (lk. 19): „Ilmekate paralleel näidete varal korratakse eelharjutusi lühikesse, pika ja ülipika hääliku õigeks hääldamiseks ja märkimiseks.“ Sellega on antud tõesti väärtuslik meetodiline juhiseid, sest kogemused näitavad, et häälikute erinevast pikkusest saadakse kujutus ainult kahe näite kõrvutihääldamisel ja võrdlemisel. Teiseks piirab seletuskiri taotluste hulga: „Vahetegemine pika ja ülipika hääliku vahel pole mõeldav ega teostatav täies ulatuses neljandal õppeaastal, vaid küsimuse vaatlemine ja harjutamine peab jätkuma plaanikindlalt ka viendal ja kuendal õppeaastal.“ Viimatitoodud seisukohta tuleb arvestada eriti õpilaste tööde raskuse määramisel, samuti vigade hindamisel. Ei tule nõuda absoluutset oskust vältre vigades. Aluseks olgu: neljandas klassis tutvutakse probleemiga, viendas omandatakse see. Sellelt seisukohalt tuleb hinnata ka töötulemusi.

Väldete kui ka astmevahelduse aluseks on eesti keele omapärane nähtus, et häälik võib esineda mitmesuguses pikkuses. Selle probleemi lihtsamate juhtudega satume kokku juba aabitsakursuses. Kui interjektsioonimeetodi järgi õpetades kõneleme poisist, kes metsas oma kaaslastele hüüab *u-u!* siis otse liialdades demonstreerime pikka häälikut. Seda hääldab õpetaja, seda matkivad lapsed. Kuid tund-paar hiljemini, kui häälik ja sellele vastav täht on omandatud, tuleb seda rakendada lühikesena. Õpime küll *e-e* pikalt hääldama, aga samas kasutame seda lühikesena sõnas *ema*. Varsti tuleb aga sõnu juurde, kus esineb pikk *e* (*LEENI*). Erinevat pikkust on vaja algusest peale kohe õigesti märkima hakata. Mõne näitega saab lastele selgeks, et *u-u!* võib hüüda pikalt, aga võib hüüda ka lühidalt *u!* jne. Ja et teaksime, kuidas kunagi hüüti, siis kirjutame esimese juhu pikalt. Naljapärasast võime kirjutada kas või viis *u-d* (kirjutame niimitu *u-d*, kui poiss hüüdis!) Pärast aga seletame, et nii pole kombeks, et kahest aitab küllalt. Lapsed taipavad kergesti, et häälik on vahel pikk ja et siis vaja ka *p i k e m a l t*, s. o. kahe tähega kirjutada.

Hiljemini teeme harjutusi, kus mõtleme sõnu, milledes esineb mingi häälik lühikesena, ja rööbiti selliseid, kus see on pikk. (*saba* — *saabas*; *kass* — *kaas* jne.). Sääraseid harjutusi võib korraldada ka mängu näol. Harjutuseks otsime lugemispalast sõnu pikkade (või lühikeste) vokaalidega ja mõtleme sõnu, kus esineb sama täishäälik lühikesena (või pikana). Õpetaja või mõni õpilane hääldab sõna ja õpilased vastavad, mitme tähega tuleb kirjutada kõnesolevat vokaali jne. Võimaluste piir ühtib õpetaja leidlikkuse ulatusega. Samasuguseid harjutusi jätkame teisel ja kolmandal õppeaastal. Eesmärgiks on, et III klassis ei eksitaks enam ühe- või kahekordses tähes, eriti vokaalide tähistamisel.

Täishäälikuist mitte palju raskem ei ole käsitleda konsonante peale klusiilide ja *h* ja *v*. Et viimased aga ainult üksikuis sõnus (üli-)pikalt esinevad, siis ei kerki nende vaatlus esimesil õppeaastail üldse päevakorralt. *l*, *r*, *s* ja teised konsonandid annavad vägagi hästi hääldamisel venitada, nagu teame aabitsakursusest, kui neid häälikuid tutvustame lastele loodushäältena (tuule vuhin *v-v!*, ussi sisin *s-s!* jne.). Kui vokaalide puhul oleme lastele teinud selgeks häälikute esinemise kahes pikkuses, siis saavad nad hõlpsasti aru analoogilisest nähtusest konsonantide puhul. Muidugi ei seleta me lastele, et siin tegemist on eri häälikute liigiga. Neile tulevad kaashäälikud vaid järjekordsete uute häälikutena ja tähtedena. Ja väikesed aabitsakütid leiavad pikema (kahekordse) kirjutamise päris loomuliku olevat.

Harjutused esimesel ja järgnevail õppeaastail on sarnased. Kuid oldagu hoiatatud pettumuse eest, pika konsonandi märkimisel tehakse võrratult rohkem vigu kui vokaalides. Sellest järeldus: rohkem harjutusi konsonantide pikkuse harjutamisel, eriti kirjas. Ärgu unustatagu aga kunagi põhireeglit: häälikute pikkust õpetatagu kõrvaga ja suuga, siis alles kui erinevat pikkust kuuldakse ja hääldatakse, on põhjust oodata, et seda ka kirjas osatakse õigesti märkida.

Keerulisim on lugu klusiilidega (*b*, *d*, *g*; *p*, *t*, *k*). Praktiliselt tuleb juba aabitsakursuses ette sõnu, kus klusiilid esinevad kõigis kolmes vältes. Ja ei ole sugugi hõlpus seletada pisikesele lapsele, et *b* on lühikene, *p* on pikk. Kuivõrd ilmekam on vahe *a-aa* puhul! Pealegi ei saa ju klusiile hääldada, sest viimased polegi „häälikud“, vaid pausid. Ja pausi kunstlikult pikendades saame mingi koomilise hääle, mil pole palju ühist kõnes esinevate klusiilide kõlaga. Teiseks segavad need kolm eripikkust. Vist peame vähemalt algkursuses loobuma täieliku selguse taotlemisest. Kirjutatult näeb laps analoogiat *a : aa = k : kk* ja usub, et kahekordne on see pikk *k*; *g — k* ja teiste klusiilide I ja II välte suhteid ei tasu selgitama hakata, eriti mitte pikkuse vahet. Klusiilide hääldamisel ei tundu niivõrd vältust kui jõulisemat või nõrgemat õhuvoolu sulgemist huultega, keeleotsa ja hambavallide, keelepära ja kurgulaa abil. Erapooletu kümograaf registreerib küll katkestuse vältuse, kuid selle lõpul ka suurema või väiksema eksplisiooni intensiivsema hääldamise tõttu. Tuletagem meelde, kuidas koolis harjutati inglise keele klusiile hääldama! Eesti keeles on see lõppplahvatus küll nõrgem, kuid ei puudu siiski. Muide, oleme kõik vist kuulnud õpilasi nimetavat klusiile *põhh*, *tõhh*, *kõhh*. Nii on praktiliselt mõnevõrra õigegi kõnelda pehmest *g*-st ja kõvast *k*-st, sest hääldamisel tundub erinevus just intensiivsuses, mitte kestvuses.

Erilist käsitlust klusiilide veldete õppimiseks peab vajaliseks ka õppekava, nagu *k*, *p*, *t* sõna algul (I kl.); *d* mitmuse nimetavas; *-b* ja *-d*, *-te*

pöördsõna lõpul (II kl.). Tähendab, klusiilide astmete õigekirja õpitakse kas konventsiooni alusel — sõna algul kirjutame *k, p, t*, või etümoloogiliste õigekirjutuse reeglitena. Ja ega me puhtfoneetilise printsiibiga pääseks kaugele, sest esimene *k* sõna *koka*, on teistest lühem, kuigi me neid märgime ühteviisi. Foneetilise õigekirja seisukohalt on õpilasel õigus, kui ta kirjutab: *sea-bea, puuguur* või *soodagune*. Kui laps on õppinud, et sõna algul kirjutame *k, p, t* ilma arvestamata klusiili lühikust, siis liitsõnas see reegel enam ei kaitse ja seepärast kirjutatakse nagu kuuldakse — lühike klusiil. Ja kolmanda pöörde lõpul kirjutatakse *b*, ilma kaalumata selle pikkust. Neist näiteist peaks piisama tõestamaks, et klusiilide vältete õppimist saame teostada vähem süstemaatiliselt kui teiste häälikute omi. Siin tuleb paljudel juhtudel sellega leppida, et see kirjutatakse nii ja see on kõik. Teadlikumat suhtumist küsimusse võimaldab ühe juhu käsitus II klassis, s. o. ühe- ja kahekordne täht ühesilbiliste sõnade lõpul. Kui siin vaadeldakse ja võrreldakse sõnapaare *vatt — vaat, tikk — tiik, sepp — seep*, siis teiste õpitud häälikute märkimise analoogia põhjal mõistetakse näha ka siin pikkuse vahet ja harjutatakse selle hääldamist ja kuulmist. Jäägu esialgu *kk* pealegi pikaks *k*-ks.

Sellega piirdukski vältete ja astmevahelduse ettevalmistav kursus esimesel kolmel õppeaastal. Vokaalide lühike kui ka pikk hääldamine ei tee õpilasele raskusi, olgu siis üksikuis murdeliselt erinevalt hääldatavais sõnus. Kirjas peame saavutama pika ja lühikese vokaali märkimises täieliku kindluse, välja arvatud tundmatu ja murdelise hääldusega sõnad; konsonantide hääldamine peaks olema niisama hõlpus kui vokaalidegi, kuid kirjas tuleb leppida vigadega. Eriti aga klusiilide õigekirjas oleks õigustamata nõuda täielist kindlust ja selle puudumisel õpilaste töid liiga karmilt hinnata. Komisitsi võib rangemalt taunida ikka ainult õpitud reeglite piirides. Klusiilide vältete probleem saab aluse alles neljandas klassis.

Kuigi neljanda klassi kursus vältete ning astmevahelduse probleem on vaid esialgne, ei saa siin küsimust võtta kuidagi muu seas. Siin pannakse alus selle keelelise nähtuse mõistmiseks, ja kui selle olu ei omandata, siis jääb alaliseks lonkama õpilase teadlik keeleoskus. Õnnekaupa võib ju alati õigesti väljenduda.

Esimeseks sammuks on vältete mõiste andmine. Et hääliku hääldamine vähem või kauem võib kesta, vält data, on selge juba varemast kursusest. Siit saame ka v ä l t e nimetuse. Võib-olla tundub see mõnele õpetajale tarbetu etümoloogitsemisena, kuid ei peaks süiski alahindama vältete mõiste selgitamise vajadust. Muidu võib v ä l d e jääda nii sama ebamääraseks kui p ö ö r e või k ä ä n e. Kuidas seletaksime termini „kääne“ tuletust, kui lapsed seda küsivad? Teeme selgeks, et mõnikord v ä l t a b a hääldamine vähem aega, teine kord pikemalt.

Vormiliselt õpetame lastele kolme vältet, tegelikult õpetame neid vahet tegema pika ja ülipika hääliku vahel, s. o. eristama III vältet teisest. Lühikese hääliku kohta teeme teatavaks vaid selle nimetuse: lühike ehk esimene välde. Välted eristame järgmistel astudel: lühikest häälikut hääldame n o b e d a s t i, pikka häälikut p i k a l t, ülipikka võime v e n i t a d a. Käsitus võiks toimuda järgnevalt. Kõigepealt harjutame lapsi kuuldes vahet tegema liialdatult venitatud III vältete hääliku ja normaalselt pikalt hääldatud II vältete vahel. Näiteid toob õpetaja tervetis lausetes, sest niiviisi selgub lastele, et hääldamise erinevus ei ole meelevaldne, vaid sel on oma grammatiline funktsioon täita. Sel viisil valmistame teed järgnevaks astmevahelduse käsitluseks.

Esimeste harjutuste tulemuseks olgu erineva pikkuse kuulmine. Järgnevalt hääldab õpetaja III vältet juba normaalselt, või vähese liialdusega. Samal ajal laseb õpetaja hääldada õpilasi lauseis sõnapaare II ja III vältes. Esimeseks harjutuseks võtame vokaalide vältete vaatluse: *kraavi* — *kraavi*, *kuuri* — *kuuri* jne. Ei ole vaja otsida näiteid kõigi vokaalide kohta. See on tarbetu pingutus süsteemi saavutamiseks. Õpilane ei kahtle kunagi, et kui *e* võib olla pikk ja ülipikk, et siis ka *u*-ga lugu on sarnane. Ülevaatlikkuse saamiseks koostame tabeli, kus kolmes lahtris on sõnad, milledes vokaalid on I, II ja III vältes. Laseme edasi lapsi harjutuseks lugeda valitud lauseid (neid võib õpetaja või ka õpilased leida ja tahvlile kirjutada), erilise hoolega (s. o. liialdatult) hääldades vaatluse huvipunktis olevaid sõnu. Edasi: koostada suuliselt, siis kirjalikult lauseid sõnapaaridele nagu *siili* (II v.) — *siili* (III v.), *kooli* (II v.) — *kooli* (III v.). Harjutusmaterjaliks on paremini sobivad kahesilbilised nimisõnad, sest neis muutub sõna funktsioon lauses (s. o. kääne) hääliku välttega. Sellest selgub häälikute pikkuse tähtsus keeles. Kui võrdluseks valime verbi, näit. *jääme* — *jääma*, siis nendime ainult vokaali pikemust teisel juhul, et aga sellest sõltuks sõna grammatiline funktsioon, ei nähtu kuidagi. Pigemini on hääliku vältede põhjendatuks kaasnähtuseks, mis õpilasele võib tunduda tarbetuna ja asjatult keerulisena. Nähtusest arusaamine eeldab keele häälikuloo tundmist, mis kuulub varimalt gümnaasiumi kavva. Sõnapaaris *liiva* — *liiva* oskab aga iga laps hinnata *i* vältet tähtsust.

Vokaalide vältete juures peatume veidi kauemini, et kindlamini omandada pika ja ülipika vältede vahetegemist üldse. Siis on kerge seda rakendada konsonantide õppimisel. Konsonandid liigitame kolme rühma. Esimesse kuuluvad säärased nagu *l, m, n, r, s*. Nende käsitus on sarnane vokaalide käsitlusega. Harjutusmaterjaliks valime algul nimisõnu, milles omastav ja osastav erinevad ainult vokaali vältelt, nagu *lille*, *konna*, *kassi* jne. Kokkuvõtteks võime koostada tabeli, kus *l, m, n, r, s* ka I vältes esinevad. Järgneva rühmana võtame vaatlusse klusiilid. Siin on vaja kõigepealt selgitada, et *b* ja *p*, *d* ja *t*, ja *g* ja *k* on sama hääliku eriväldetele vastavad tähed, siis harjutada vahet tegema II ja III vältete vahel hääldamises, kuulates ja kirjutades. Viimane on teatavasti raskeim küsimus kogu meie õigekirja süsteemis. II ja III vältete harjutamiseks tuleb eelistada sõnapaare nagu *kuke* — *kukke*, *koti* — *kotti*, *supi* — *suppi*. Koostame jällegi tabeli kõigist vältetest või jätkame üldist kaashäälikute tabelit.

Kas *h, j, v* välted IV klassis üldse käsitleda, on täiesti õpetaja maitse asi. Praktistil väärtust sel pole; süsteemi pärast ju võiks. Mitmesuguste kirjallike harjutuste tüüpe leidub harjutustikes, neid siin näitama hakata oleks tarbetu. Kuid mida neile harjutustele tingimata lisaks vaja teha, see on suulisi harjutusi. Mitte ainult neil nädalail, mil kavas on välted, vaid ka hiljem määrame häälikute välted kas kõnes esinevais sõnus, lugemispalast võetud näiteis jne. Peame selle probleemi pidevalt hoidma eelivil, ainult siis saavutame tulemusi. Selliste harjutuste jaoks juhis: ärgem kunagi nõudkem, et lapsed igas sõnas oskaksid iga hääliku vältet määrata! See oleks tarbetu, teiseks liiga raske, seda ei suuda alati (vabandust!) ka õpetaja.

Väldete käsitluse järgmine aste on liithäälikute ülipika vältede eristamise õppimine. Kaksiktäishäälikutega on asi lihtne: nii sarnased on sõnapaarid *küüni* (II) *küüni* (III) või *päeva* (II) — *päeva* (III). Ei saa siis ka olla mingit erinevat menetlust käsitlemisel. Ei ole ka oluline, kas me seda juhtu IV või V klassis käsitleme. Pisut raskem on liitkaashääliku vältete

omandamine. Kavas ongi see paigutatud V klassi. Menetlus on sarnane liht-
häälikute omaga. Viljakaim on võrrelda hääldades sõnapaare *nalja* (II) —
nalja (III), *korvi* (II) — *korvi* (III) jne. Seejuures harjuvad lapsed hõlpsasti
kuulma, missugune häälik on pikem. See tähelepanek hõlbustab arusaamist
vältevahest, kusjuures seletame, et ülipikaks loeme terve liitkaashääliku, sest
teatav häälik on selles pikem kui teises sõnas. Hiljemini astmevahelduse kur-
suses on säärased tähelepanekud väga kasulikud.

Kuuenda klassi kursus ei too vältete osas midagi uut juurde. Nii oleme
vaadelnud küsimust kogu algkooli ulatuses. Vältete käsitlus on suurel määral
ettevalmistuseks astmevahelduse omandamiseks. Ta on õigupoolest osa sellest,
sest ega saagi alati täpselt piiritella, millal õpilane kirjast tegi välte-, millal
astmevaheldusevea. Astmevahelduse nähtustega tuleb praktiliselt tegelda juba
esimesis klassis. Kavva tuleb see IV klassis, s. o. sel õppeaastal algab tead-
lik tutvumine küsimusega. Astmevahelduse õppimises on meil aastaid vaid-
lusealuseks olnud küsimus, kas saab seda nähtust käsitella ilma sisehäälikute
mõistet rakendamata või tuleb omandada ka nimetatud grammatiline mõiste,
et selle varal siis jõuda arusaamiseni astmevaheldusest. Allakirjutanu on küsi-
musele alati suhtunud eitavalt ja peab endale võtma suurel määral vastutuse,
et kehtivaist algkooli õppekavadest on välja jäetud astmevahelduse osas
sõna- ja silbivälde. Ei hakka siin põhjendama, miks peaks õpetatama silbi-
välde. Miks seda vältida võib, on lühidalt põhjendatav: astmevaheldust
saab omandada ilma selleta, nii jääb õppimata tarbetult keeruline peatükk
keeletõpetuses. Töötulemused ei ole seejuures halvemad kui puhtformalist-
likku teed käies, s. o. neis kooles, kus on õpitud silbivälde ja sisehäälikuid,
ei ole laste õigekeelsus sugugi parem kui kooles, kus seda pole tehtud. Eesti
keelt ei kirjutatud ega kõneldud halvemini siis, kui silbivältest veel üheski
grammatikas polnud juttu ja selle uue mõiste tarvituselevõtt ei ole lisanud
praktilisele keele oskusele nimetamisväärsust. Mõistet ju omandada võib,
kuid sel on ikkagi formaalne väärtus; ta võib küsimust lapsele isegi raske-
maks teha. Kui astmevahelduseks nimetame nähtust, et sisehäälikuid mõnes
sõnakujus tugevamini, mõnes nõrgemini hääldame, siis ei olegi sellest nii
kerge aru saada 4. õppeaasta lapsel. Kõigepealt vaja õppida sisehäälikuid
määrama. Fr. Puusepp algabki oma „Kirjakeele algmeis“ sellega astme-
vahelduse käsitlust. Nii toome korraka mitu uut abstraktset mõistet. Ärgem
pigistagem silmi kinni raskuste ees, mis sellega kõik kaasnevad. Kas on sise-
häälikute määramine alati kerge? Palun küsige seda mõni aasta kooliõpingilt
eemal olnud haritlaselt, kes muidu võib olla vägagi tugev sulemees. Vastuse
teame juba ette: see on eitav. Miks peab siis algkoolilaps asjatundjam olema
kui täiskasvanu haritlane? Siis need sisehäälikud kui sellised. Ütleme küll,
et hääldame neid mõnes sõnakujus tugevamini; kuid tegelikult hääldame
vahel tugevamini ainult üht neist. Sõnapaarid *k-uk-e* ja *k-ukk-e* hääldame
tugevamini, s. o. pikemalt ainult klusiili, *u* jääb muutmatuks. Mis te vastak-
site lapsele, kui ta taipaks küsida, milleks me vahelduva pikkusega häälikute
(= sisehäälikute) sekka loeme selles sõnas vokaali? Kas ei ole lihtsam aru
saada, kui näitame, et vaadake, selles sõnas on mõnes sõnakujus üks häälik
pikem, teises jälle lühem. Seda sõnakuju, kus häälik pikem on, hääldame
pikemalt, suurema jõukulutusega ehk tugevamini. Lühema häälikuga vormi
saame hääldada nõrgemini. See on selge lastele paari näite abil. Kui küsime:
kumb on tugevam kuju, kas *sepa* või *seppa*, siis ütlevad lapsed kõhklematult,
et viimane. Ja olemegi saavutanud olulisima astmevahelduse mõistmiseks.

Õpilased saavad aru, et mõne sõna hääldamine võib olla vahel tugevam, vahel nõrgem. Ütleme, et need on sõna tugev ja nõrk aste. Kõrvutame rea sõnapaare, nagu tegime seda vältete õppimisel. Keegi ei kahtle, et *kooli* (o III v.) on tugev aste, *kooli* (o II v.) nõrk aste. Mispärast? Loomulikult sellepärast, et *o* on esimesel juhul pikem, mistõttu sõna hääldatakse tugevamini. Kui samale järeldusele tahame jõuda silbivälte mõistet rakendades, siis on protsess pikem ja võimaldab enam eksimusi. Kõigepealt selgitame, missugused on sisehäälikud. Nüüd nendime, et neid hääldatakse tugevamini. Kuid seejuures jääb täiesti kasutuks konsonant: *o* hääldame tõesti tugevamini, *l* jääb aga muutumatuks. Milleks seda kaasa kiskuda kui muutuvat häälikut? Mõõnan, see on põhjendatud keskkooli astmel, kus süstematiseeritakse keelelisi nähtusi. Algkoolis taotleme praktilist rakendust ja püüame vältida keerukaid formalistlikke mõisteid. Alati pole vaja analüüsida, et määrata sõna astet: sõnade *ake* — *äkke*, *pardi* — *parti*, *kanarbiku* — *kanarbikku* jne. astmed on arusaadavad ilma pikemata. Arvan, et neist näiteist peaks piisama venemaks lugejat võimaluses omandada astmevaheldust ilma silbiväldeid ning sisehäälikuid käsitlemata. Aluseks jääb üksikute häälikute vältete jälgimine sõnades ja järeldamine, et sõna aste sõltub vahelduva pikkusega häälikute vältest. See alus ei jäta kuivale ka järgmisi klassese, liithäälikute vältete ja neist johtuva astmevahelduse vaatlemisel. Sõnapaaris *korvi* (n. a.) — *korvi* (t. a.) ei sõltu astmevaheldus kogu häälikute kompleksi *orv-* vaheldusest, vaid *r*-hääliku pikkusest. Sellise vaatluse otstarbekusest oli juttu eespool. Harjutusi teeme jälle esmajoones kõrvaga, siis suuga, viimaks silmaga ja käega. Menetlus on sama, mis vältete õppimisel. Olgu aga hoiatatud: ei ole vajaline osata määrata iga sõna astet. Algul on piisav, kui seda suudetakse teha lihtsatel juhtudel, hiljemini valime harjutusmaterjaliks sõnu, milles hoomame komistamisi õigekirjas ja kõnes.

Astmevahelduse õppimisel on ilmekaimad juhud, kus vaheldub klusiili valde. Seal näemegi ka erinevust. Kuid kergesti saadakse aru ka „mitte-nähtavast“ astmevaheldusest, kus vaheldub pika vokaali, diftongi, liht- või liitkonsonandi pikkus. Erilise peatüki moodustavad astmevahelduse juhud, kus on tegemist häälikute kaoga ja asendamisega (nagu *uus*, *viga*). Kuid ega säärate juhtude käsitlus ka sisehäälikute vaatlust rakendades hõlpsam ole. Või arvatakse, et IV klassi õpilane peab oskama sõnas *uue* määrata sisehäälikuid reegli järgi: „Sõna esimese silbi täishäälik ja sellele järgnev kaashäälik või kaashäälikud kuni teise silbi täishäälikuni moodustavad sõna sisehäälikud.“ Pöörduge õpilaste poole, kui kahtlete! Talitagem lihtsamini. Kui kõrvutame sõnapaari *uue* ja *uute*, ja küsime, kumb neist on nõrgas, kumb tugevas astmes, siis saame peagu eranditult õige vastuse. Analoo-giline on lugu sõnadega *üba* — *oa*, *lugema* — *loen*, *süsi* — *sõe* jne. Lapsel on selge, et see vorm, milles esineb konsonant, on tugevam. Ärgem aruta-gemgi alati, miks just. Ega me kõiki keelelisi peenusi niikuinii selgeks saa teha, ega tea neid õpetaja alati isegi. Need kuuluvad pahatihti keeleteaduse, mitte -õpetuse valda.

Ülaltoodud on õigupoolest kõik, mida peaks ja võiks teha algkoolis kõnesolevas küsimuses. Üksikjuhud võivad raskemad olla, kuid neid kõiki saab lahendada eespool näidatud menetlusega. Kuuendal õppeaastal tuleb nähtuste süstematiseerimine, kuid siingi ei tohi taotella ei tea kui suurt täie-likkust. Praktiline kätteharjutamine, eriti õigekiri on probleem omaette, millega käesolevas kirjutuses pole kavatsatud tegelda. Siin on tahetud kätte

näidata teid, mida saaks rakendada kahe mõiste — välde ja astmevaheldus — omandamiseks. Missugune menetlus ühe või teise nähtuse praktilisel rakendamisel kõnesse tuleb, lahendab eeskätt õigekirjaõpetus. Niisiis kaks asja: teatava grammatilise mõiste omandamine, teiseks selle rakendamine kõnes ja kirjas. Tegeliku kasutamise vajadus esineb koolitöös iga päev. Õpilased peavad oskama eriti kirjas, aga ka kõnes astmevahelduse nähtusi õigesti tarvitada. Et aga ei kaoks praktilise keeleoskuse teoreetilised alused, seepärast ärgem jätkem aeg-ajalt värskendamast teadmisi välde- ja astmevaheldusest. Kui me neid ainult korra n. ü. kursuse korras vaatleme, siis ei ole neil mõistele suurt väärtust edaspidis keeleõpinguis ja nad võivad tunduda sageli: milleks? See ei oleks aga õige.

Astmevahelduse käsitus keskkoolis.

Kustav Must.

Astmevahelduse küsimus õpetuse seisukohast pole leidnud seni üldisemat laadi käsitlust. Vähe sellest: astmevahelduse õpetamise kohta pole ilmunud ühtki artiklit ei meie pedagoogilistes ajakirjades ega mujal. Õpetus on siin nähtavasti sündinud õpperaamatute eeskujude järgi.

Kuid kui me arvesse võtame seda, et alles meie kõige viimastes eesti keeleõpetustes on hakatud ainet esitama klassiõpetuse metoodikat silmas pidades, ja et nendeski pole veel mingit ühtlust ega näi välja kujunenud olevat mingit kindlat joont, siis võime oletada, et sel alal veel kaugeltki viimast sõna pole öeldud. Kui me edasi arvesse võtame, et astmevaheldus on keeleõpetuses üheks keskseks küsimuseks — eriti maksab see hääliku- ja vormiõpetuse kohta — siis on ka ilma pikema jututa selge, et selle õpetuseks õige meetodi ja kohaste töövõtete leidmine on väga oluline.

Kui alljärgnevad read, milledega võetakse lühidale sõelumisele astmevahelduse käsitluse küsimused, suudavad väheselgi määral huvi nende küsimuste vastu äratada ja mõtetevahetuseks põhjust anda, siis on neil juba niisugustenagi mõtet.

1.

Astmevahelduse õpetus teenib kõiki neid eesmärke, mis on üles seatud kogu keeleõpetuse kohta. Lisaks sellele võime asetada astmevahelduse õpetusele järgmised üksikasjalised eesmärgid ja ülesanded.

1. Astmevahelduse õpetus on tähtis osa häälikuõpetusest: ühes astmevaheldusega muutuvad häälikud ja ka nende märgid, näit. *viga — vea, süsi — sõe* jne.

2. Astmevaheldus on väga oluliseks teguriks vormiõpetuses, see haarab kõiki vormiõpetuse alasid: käänamist, pööramist, võrdlemist ja tuletusõpetust. Näiteks käib mõnel juhul astmevaheldusega koos isegi sõna tähendus: *iga — ea* ja *iga — iga, laad — laadi* ja *laad — lae, viis — viisi* ja *viis — viie* jne. Muudeted puuduvad sageli lõpud, me saame nende vahel vahet teha

ainult astme järgi, näit. *linna* (II v.) ja *linna* (III v.), *metsa* (II v.) ja *metsa* (III v.) jne.

3. Astmevaheldus on üks eesti keele kõige omapärasemaid jooni. Nii üksikasjalikult kui eesti keeles ei ole astmevaheldus üheski teises läänemere-soome keeles välja arenenud. Seepärast võiks astmevahelduse õpetus isegi rahvuslikke eesmärke teenida ja olla abinõuks, et äratada noortes armastust ja huvi emakeele vastu.

4. Küllap astmevahelduse õpetusel on formaalseidki väärtusi: selle kaudu saame arendada õpilaste loogilist mõtlemist, eriti aga teritame nende meeli peente nüansside tajumiseks.

2.

Et kõige otsemat teed astmevahelduse mõiste oluliste tunnuste juurde leida, selleks ei tarvita me mingeid abstraktseid seletusi, vaid läheme asja enese juurde ja võtame seda väga konkreetselt. Me laseme vaadelda ja hääldada näit. järgmisi lausepaare.

Tuba on soe.

Meie ees on kõrge **mägi**.

Ta oli muidu tubli **poiss**.

Poisid **hüppasid** üle aia.

Karjasel rippus **leivakott** **kaelas**.

Juku istus **toas** ahju ees.

Mäel kasvab männimets.

Palju tublim kui teised **poisid**.

Kõik ei jaksanud **hüppata**.

Hommikul pani karjane **leivakoti** **kaela**.

Nende näidete võrdluse põhjal katsume järeldusi teha ja selgitada, mis nähtusega meil siin õieti tegemist on. Et vastavatele sõnadele õpilaste tähelepanu kontsentreerida, selleks kirjutame nad teisevärviliselt (siin trükitud poolrasvaselt). Näidete põhjal järeldame siis, et siin on tegu sõna sisehäälikute muutumisega või vaheldusega. Seda nähtust nimetatakse siis astmevaheldusks. Ühenduses sellega selgitame ka, et siin on vaheldumas kaks astet: tugev ja nõrk aste.

Et õpilastel selged oleksid astmevahelduse esinemise võimalused, selleks kõrvutame sõnu, kus pole astmevaheldust. See on tarvilik igasuguste arusaamatuste vältimiseks, pealegi on astmevahelduseta sõnade arv palju suurem. Seejuures teeme ka selgeks, et astmevahelduse alla käivad õigupoolest ainult käänd- ja pöördõnad. (Mõned umbmäärased asesõnad on siin erandiks.)

Koos sellega tuleks õpilastele kätte näidata need vormid, millede põhjal saab astmevaheldust määrata; nendeks on teatavasti käändõnadel ainsuse nimetav ning omastav ja pöördõnadel da-infinitiiv ning olevik. Kui nende vormide võrdlemisel ilmneb vaheldus, siis on meil tegu astmevaheldusliku sõnaga ja vastupidi. Vastavad näited asja selgitamiseks on kõigiti nõutavad.

Nende üldist laadi küsimuste järele võime edasi minna astmevahelduse nähtuste selgitamisel. Me võtame vaatlusele astmevahelduse liigid:

tõkked — tõkete

kott — koti

seppade — sepad

sammuma — sammub

koopas — koobas.

rida — rea

tuba — toa

koda — koja

mägi — mäe

kandma — kannan

hambad — hammas.

Siin näitame, et astmevaheldus on neis kahes rühmas erinev, ja seepärast tuleb neid lahus hoida. Ühel pool on meil tegemist häälikute lühene-

misega, vahe on siin seega ainult vältes — seda nimetatakse vältevahelduseks. Teisel pool aga teisenevad ja sarnastuvad sisehäälikud või kaovad koguni nõrgas astmes — seda astmevahelduse nähtust me nimetame siis laadivahelduseks.

Kui see erinevus on selge, siis võime hakata neid nähtusi üksikasjalisemalt käsitlema.

Me võtame esmalt vaatlusele vältevahelduse, sest nii saame siin välted rakendada, mis enne astmevahelduse juurde asumist oli päevakorras. Nii ei tekita üleminek uuele küsimusele erilisi raskusi.

Vältevahelduse käsitlusel tuleb alata kõige lihtsama ja selgemaga. Seejärel käsitleme kõige enne klusiilide (b, d, g — p, t, k) vältevaheldust, sest siin tehakse III ja II välte vahel vahet peale kuuldalise taju ka kirjas. Nii siis klusiilid lühikese vokaali järel ja edasi pika vokaali järel. Nende kõrval tuleb välja tõsta f ja š astmevaheldus, näit. *šeff* — *šefi*, *dušš* — *duši* ja neid võrrelda *kott* — *koti* vaheldusega.

Siit läheme edasi teiste konsonantide vältevaheldusele, kus me teeme vahet eri astmete vahel ainult hääldamises, mitte kirjas.

Selle järele puudutame konsonantühendite vältevaheldust. Erilist rõhku tuleb siin panna mitme konsonandi ühendi juures esinevale vältevaheldusele, näit. *tantsima* — *tantsib*, *komps* — *kompsu*, sest murdeti kaob nõrgas astmes klusiil. Astmevahelduse õpetus on enne kõike praktilise keeleoskuse teenistuses, sellepärast tuleb õigekeelsuslikult tähtsad küsimused esile tõsta.

Siis käsitleme veel vokaalide vältevaheldust. Ka siin sünnib vahetegevmine eri astmete vahel ainult hääldamise kaudu.

Vältevahelduse käsitlemisel me ei unusta juba alguses õpilasi sellele juhtimast leidma, et vältevaheldus sünnib ainult III ja II välte vahel.

Üsna üksikasjaliselt tuleb vältevahelduse juures veel käsitleda ik-liitelisi sõnu. Siin on tarvis selgeks teha, et nende sõnade puhul arvatakse välted ik-liitest ja et see on astmevahelduslik. Võrdlus ja harjutused ik-lõpuliste astmevahelduseta sõnadega on siin õigekeelsuslikust seisukohast väga tarvilikud.

Nüüd võime siirduda laadivahelduse juurde. Küsimusele saab läheneda kaht viisi: 1) kas me tarvitame ühendussillaks elemente, mis on laadi- ja vältevaheldusele ühised — ma mõtlen siin vältevaheldust, mis ka laadivaheldusega enamasti kaasas käib — või 2) me toonitame just neid momente, mis neid kahte vahelduse liiki eristavad. Mina isiklikult otsustaksin küll väimase võimaluse kasuks, sest vältevaheldus laadivahelduslike sõnade juures on väga mitmepalgeline nähtus, sellest lähtumine teeks lihtsa asja ilmaaegu keeruliseks. Laadivahelduse käsitluse lõpul tuleb seda siiski vaadelda. Võimalik on ka, et õpilased selle juba varem ise avastavad. Meie kooligrammatikad seda küsimust ei puuduta, vaid lähevad sellest targu mööda. Puudutada seda siiski tuleb, sest muidu võib tulla siin eksimusi ja arusaamatusi. Elmar Muugi grammatikas on antud terve rida laadivahelduslike näiteid ka vältevahelduse all. Mul on olnud võimalus kogeda õpilaste pahameelt niisuguse esitusviisi üle.

Niisiis me hoiame alguses need kaks astmevahelduse liiki teineteisest teravalt lahus, et õpilased õpiksid neid eristama. Kui need juba küllaldaselt selged on, siis võime ka nende kokkupuute punkte esile tuua.

Laadivahelduse üksikasjalisele käsitlusele asudes teeme kohe selgeks, et laadilt võivad vahelduda ainult b, d, g (ht, hk, sk).

Siis käsitleme seda vaheldust üksikute häälikute viisi süstemaatilisel. Me toonitame seejuures, et laadivaheldusel nõrgas astmes nimetatud häälikud teisenevad, sarnastuvad või kaovad ja et just need nähtused on nõrga astme tunnusteks. Seda on tarvis selleks, et ära hoida edaspidi arusaamatusi, sest õpilased ei saa igakord aru, kuidas näit. *mäe* III v. võib olla nõrk aste.

d — hääliku vaheldusega koos tuleb küsimusse ka *s*-i vaheldus (tüüpides *käsi, vesi, võrs*). Siin on soovitatav õpilastele selgitada, et see on öieti *d* — vaheldus, sest juba õige vanasti on *ti* muutunud *si*-ks. Õpilased kuulavad naisuguseid lihtsaid häälikuloolisi seletusi huviga ja on täiesti võimelised neist aru saama. Nii et siin pole mõtet mingisugust erilist *s*-hääliku vaheldust hakata välja arendama.

Nüüd tuleb teha ülevaade laadivaheldusega kaasaskäivast vältevaheldusest. Seda pole küll õpperaamatutes antud, aga see on siiski tarvilik, sest et õpilased ise sellele tulevad, kui neil vältevaheldus täiesti selge on. Teiseks, et arusaamatusi ja segadusi õiges hääldamises vältida.

Selle kohta teeme kokkuvõtliku tabeli.

Laadivaheldus koos vältevaheldusega.

Tugev aste.	Nõrk aste.	Välde.
1) tiib, kord	— tiiva, korra	III — II
2) tahtma, lõhkuma, kask	— tahan, lõhun, kase	III — I
3) roog, saag, saad	— roa, sae, sao	III — III
4) sada, tõbi	— saja, tõve	I — I
5) mägi, luba	— mäe, loa	I — III

Me puudutame veel üldjoontes astmevaheldust võõrsõnades ja leiame näidete varal, et võõrsõnades esineb ainult vältevaheldus.

Sellega oleme astmevahelduse põhiküsimused lõpetanud. Ja kui meil asi põhiküsimustes on selge, siis võime asuda üksiknähtuste ja erandite käsitlemisele.

Astmevahelduse üksik nähtustest tuleks süstemaatilisel vaadelda *i*, *u*, *ü* muutumist laadivaheldusel.

Tugev aste.	Nõrk aste.	Vokaali muutus.
viga, mägi	vea, mäe	i → e
nuga, tegu	noa, teo	u → o
küdema, süsi	köeb, söe	ü → ö

See nähtus peaks õigekeelsuslikult meie tähelepanu köitma, sest murdeline hääldamine võib siin vigaste vormide esinemist põhjustada. Seepärast kinnitame vastavate seletuste ja harjutuste kaudu õpilaste tähelepanu kirja-keelsetele vormidele. Kui aga esimeses silbis on pikad vokaalid, siis ei ole see muutus enam nii täielik, vrd. näit. (ausat) *püüdu* — (ausa) *püüu*, (mitu) *leidu* — *leiu* (büroo). Kui see tarvilik peaks olema, siis võib seda nähtust enam esile tõsta. Rohkem tähelepanu nõuab aga pikkade vokaalide lühenemine laadivaheldusel, nagu *saad* — *sao*, *lõgg* — *lõa*, *needma* — *neab* jne. selle kõrval aga: *riid* — *riiu*, *sigg* — *siia*, *uus* — *uue*, *kuub* — *kuue* jne.

Üheks tähtsaimaks juhtmõtteks astmevahelduse käsitlemisel olgu meile see, et me ortograafilisi küsimusi sellest ei eralda, vaid püüame neid otsekohe selgitada ja harjutada. Sest on ju astmevahelduse õpetamise üheks tähtsaimaks eesmärgiks, et me viiksime õpilased õigekirja oskusele. Seepärast ühen-

dame muudele harjutustele lisaks oma süstemaatilise kursusega veel sõnarühmi, millede õigekeelsus sünnitab raskusi. Nii näiteks võrdleme järgmiste sõnade astmevaheldust:

õnnis — õndsa	õõnes — õõnsa
vinnal — vindla	kaenal — kaenla
vemmal — vembla	koonal — koonla jne.

Võrdlevat käsitlust vääriksid ka järgmised sõnad:

märss — märsi	õrs — õrre
kärss — kårsa	kõrs — kõrre
varss — varsa	vars — varre

Samuti ka sõnad: *viis* — *viisi* ja *viis* — *viie*.

Sellega siis piirduksi meie süstemaatiline kursus. Nüüd tuleks veel terve rida üksikuid pisiküsimusi lahendamisele. Neid me tavaliselt õpperaamatutest ei leia, pole ju neil ka praktiliselt olulist väärtust, kuid tarviduse korral tuleb neid siiski seletada. Kui need õpilaste eksimuste, küsimuste või mõnel muul teel päevakorda peaksid tulema, siis püüame neid seletada muude asjade kõrval, eri tundi me selleks ei tarvita.

Pisiküsimustest võiksime siin esile tõsta sõnu, millede ainsuse omastav on küll nõrgas astmes, kuid mille ains. nimetav ei ole puhtal kujul tugevaastmeline, näit. *ader*, *sõber*, *vagel*, *padi*, *kabi*, *vili*, *asi* jne. Siin tekib teinekord raskusi, sest õpilased ei saa aru, kuidas *ader*, *sõber* jne. on tugevaastmelised vormid. Appi tuleb võtta siin ains. osastav, kust saame tugeva astme. Sellejuures peame toonitama, et kriteeriumiks, kas sõnas on astmevaheldus või mitte, jääb siiski ains. nimetava ja omastava võrdlemine. Sest kui me sekka võtame ka ains. osastava, siis võivad õpilased väga kergesti astmevaheldust leidma hakata ka sõnadest: *lumi-lund*, *uri-und*, *meri-merd* jne. Praktika näitab, et õpilased kalduvad nende sõnade osastavat pidama tugevaks astmeks. Samuti kalduvad õpilased pidama tugevaks astmeks järgmisi da-tegevusnimesid: *olla*, *tulla*, *panna*, *surra* jne. Loomulikult peavad nad neid sõnu siiski ka astmevahelduslikeks. Siin tuleb neile sõnadele eraldi tähelepanu juhtida, ja kui muidu asi selgeks ei saa, siis võib isegi nende vormide häälikuajaloolist tagapõhja lihtsal kujul selgitada.

Kui õpilased näevad mõnes muutes hääliku muutust, siis peetakse seda üsna kergesti astmevahelduseks. See maksab esmajoones *ne*-sõnade kohta, pealegi kui siin esineb tõepoolest vältelt erinevaid vorme, näit. *naine* (2. v.), *naist* (3. v.) või *naised* (2. v.), *naisi* (3. v.). Õpilastel tuleb lasta reeglina äraõppida, et *ne*- samuti ka *s*-sõnad pole astmevahelduslikud. On olemas aga üks teine liik *ne*- ja *s*-lõpulisi sõnu, mis siia ei kuulu (*laine*, *kaigas*). Kui see osutub tarvilikuks, siis võib nende kahe tüübi erinevust isegi võrdluse abil selgeks teha.

Edasi kalduvad õpilased leidma astmevaheldust asesõnades: *see* — *selle*, *tema* — *talle*, *mina* — *mulle* jne.

Samuti peetakse mõnikord astmevahelduseks vaheldusi: *saama* — *saa-nud*, *tooma* — *tuua* jne. Isegi ains. sisseütleva vorme, nagu *tallu*, *kiivvi*, *majja* jne. peetakse vahel tugevaks astmeks. Kuid on juhtumeid esinenud, kus õpilased on arvanud, et *suu* on tugev aste ja *suhu* nõrk aste, või et *puu* on tugev aste ja *puid* nõrk aste.

Selliseid pisiasju võiks veel enamgi loetella, kuid selleks pole tarvidust, igal õpetajal tuleb neid endal klassis lahendada.

Esitatud juhud näitasid aga meile, kui võrd tähtis on astmevahelduse mõiste täpne selgitamine ja astmevahelduse piiride kindlaksmääramine ning nende kätteõpetamine.

3.

Eelnenuga andsime ülevaate ainestikust, mis tuleks astmevahelduse käsitlusel läbi töötada. Tähtis on seejuures, et me püüaksime materjali süstemaatilisel läbi võtta, liikudes lihtsamalt keerulisemale, põhiküsimustelt üksiküsimustele ja erandite juurde.

Kogu selle materjali läbitöötamiseks klassis võiksime kulutada 6—8 tundi.

Hiljem tuleks astmevaheldust igal võimalusel korrata, sest seda ei õpita nii kergesti ära, see nõuab ülevaatlikkust ja harjumist. Õpilased ei taipa nii kergesti, kus on astmevaheldus, nad otsustavad tavaliselt astmevahelduseta sõnade kasuks. Astmevahelduse mõistmine nõuab teravat loogilist mõtlemist ja pikemat harjutamist.

Kuigi astmevaheldus keeleõpetuses on üks raskemaid probleeme, ei kujune selle õppimine siiski raskeks, kui valime selle lahendamiseks õige tee, õige meetodi. Siin tuleks silmas pidada, et seoksime seda enneõpituga. Meil tuleb aluseks võtta õpilastele lähedane sõnavara, mille juures katsume siis nende tähelepanu koondada sõnatüvede eri kujudele. On väga tarvilik, et õpilased oleksid töö eesmärkidest teadlikud. Peame jääma maakamara ligidale: peame õpetama just seda, mis tegelikus elus tarvis läheb. Peame aktiviseerima klassi: peame laskma õpilasi ise näiteid tuua, järeldusi teha ja reegleid kokku seada. Ainult aktiivselt tunnis kaasa töötades tõuseb õpilastes huvi ja armastus töö vastu.

Õpetajal tuleb igasuguseist tarbetuist teoretiseeringuist hoiduda. Tunni elustamiseks ja tähtsa esiletõstmiseks tarvitame värvilisi kriite. Laseme teha tabeleid ja skeeme.

Sama nõue, mis maksab muudegi keeleõpetuse osade kohta, on ka astmevahelduse käsitlemisel väga tähtis: harjutada nii palju kui võimalik. Alles harjutamine teeb meistriks.

Harjutusvõtteid võime siin tarvitada väga mitmekesiseid. Oma üldlaadilt on harjutused peamiselt kahesugused: suulised ja kirjalikud. Kuigi me peame esirinda tõstma kirjalikud harjutused nagu keeleõpetuses üldse, tuleb suuliste harjutustele küllaldaselt rõhku panna, sest alles korrektse hääldamise kaudu astuvad vältevahed ja seega ka astmevahed esile, kirjas me neid igakord ei näe. Seepärast on siin suuliste harjutuste juures korrektse hääldamise nõue väga tarvilik.

Harjutused peavad olema nii analüütilist kui ka sünteetilist laadi.

Kui võtame kirjalikud harjutused, siis laseme õpilasi antud tekstis astmevaheldusega ja astmevahelduseta sõnu alla kriipsutada või välja kirjutada ja tabelisse seada. Selle kõrval peavad nad ise vastava ülesande kohaselt näiteid moodustama või kirjandusest otsima.

Edasi laseme alguses määrata tugevat, siis nõrka astet, selle järele eristada tugevat ja nõrka astet kas allakriipsutamise või väljakirjutamise teel. Selle kõrval laseme tugevaastmelised vormid asetada nõrka astmesse ja järgneva teksti juures vastupidi. Siis laseme kõik astmevahelduslikud vormid asetada vastupidisesse astmesse.

Edasi laseme ära määrata seotud tekstis astmed. Selle kõrval peavad õpilased moodustama lauseid antud sõnade peale, kusjuures neil tuleb silmas pidada kas tugevat või nõrka astet.

Lõpuks laseme mõne teksti täies ulatuses astmevahelduse seisukohalt analüüsida ja sõnad vastavasse tabelisse välja kirjutada. Toome siin paar lihtsat lauset ja analüüsime näiteks, kusjuures oletame, et õpilane ei suuda neid täielikult lahendada: *Hea laps kasvab karistusest. Terve meie rahvas leinab kadunud kirjanikku.*

Astmevaheldusega		Astmevahelduseta	Tundmatud
Tugev aste	Nõrk aste		
laps leinab, kirjanikku	kasvab terve rahvas	hea, karistusest	meie, kadunud

See tabel esineb ka mõnes õpperaamatus, kuid sellele võime lisada lahtri tundmatute sõnade jaoks, sest õpilased jätavad sõnad, millede puhul nad kahtlevad, väga kergesti vahele. Meie aga nõuame, et sõnad, mida ei osata määrata, kantaks tabeli viimasesse lahtrisse. Nii ei jää midagi vahele ja me näeme otsekohe, missugused sõnad õpilastele raskust teevad, ja oskame sellele vastavalt oma harjutusi kohandada. Selle juurde kuuluvast sünteetilises harjutuses laseme alguses üksikuid lauseid nii ümber moodustada, et tugeva astme asemele tuleks nõrk aste ja vastupidi, kusjuures lause mõte peab olema terviklik ja sama hästi väljendatud kui antud lauses. Selle järele teeme sama harjutust juba seotud tekstiga. Toome paar pisikest näidet.

Mis ühele suur, see teisele väike.

Mida üks peab suureks, seda teine väikeseks.

Meie Mikul on rasked päevad, õigusega kaebab ja ohkab ta, ohates ta võitleb eluga.

Meie Mikk elab raskeid päevi, õigusega võib ta kaevata ja ohata, nii ta ohkabki võideldes eluga.

Teksti valikuga peab siin ettevaatlik olema, õpetaja peab selle enne hoolgela läbi töötama, et ta õpilastele liiga raskeks ei kujuneks.

Samuti võivad suulised harjutused olla mitmekesised: õpetaja esitab ise mõned näited, siis toovad õpilased näiteid edasi, alguses üksiksõnade, hiljem lausete viisi. Siis laseme üht õpilast mõne lause ette lugeda, teised peavad sellest leidma astmevahelduslikke sõnu, nende astme määrama ja edasi vastupidise astme moodustama.

Suuliste harjutuste hulka kuuluvad ka mängud. Võib-olla näib see imeilikuna, kuidas saab keeleõpetuse tunnis rakendada mängu, aga oma kogemuste põhjal võin kinnitada, et see on täiesti võimalik. Võtame näiteks ühe lihtsa mängu, nagu seda on nn. laevamäng. Alguses lepime kokku, et lause, mis laevatäitmise juures esitatakse, peab sisaldama vähemalt ühe astmevaheldusliku sõna. Hiljem teeme mängu natuke keerulisemaks, et sama sõna mõlemad astmed esineksid, näit. üks viskab palli teisele:

„Ma saadan laevaga!“

„Mida?“ — „Teateid sõpradest!“

Viskab edasi: „Ma saadan laevaga!“

„Mida?“ — „Tervitusi sõbrale!“ jne.

Kes eksib või ei oska kohast lauset moodustada, langeb välja ja peab sel ajal pandiks 5 seda liiki lauset moodustama. Pärast otsustavad teised, kas need teda lunastavad.

Mängutüüpe leiab iga õpetaja isegi ja muudab neid tarviduse järgi.

Mängu tuleb võimaluste piires õpetusse rakendada, see toob huvi ja elavust klassi.

Õpperaamatuis esitatud harjutusmaterjalist ei piisa õpetuse tarvete rahuldamiseks. Õpetajal tuleb endal lisamaterjali soetada, tarvitades selleks kirjandust, ajakirjandust, rahvaluulet jm. Peanõudeks jääb aga selle juures, et harjutused oleksid õpilastele jõukohased, selged, ilmekad, õpilaste huvidele vastavad, kuid seejuures nende silmaringi avaravad ja maailmavaadet kujundavad.

Harjutuste juurde kuuluvad ka skeemid ja tabelid. Neid tuleb lasta võimaluste ja tarvete kohaselt õpilastel teha. Astmevahelduse peatükki lõpetades tuleks kokkuvõtlik ja ülevaatlik tabel kokku seada. Katsume siin näiteks ühe esitada.

Astmevahelduse tabel.

Astmevaheldusega sõnad				Astmevahelduseta sõnad
Vältevaheldus		Laadivaheldus		
Tugev aste	Nõrk aste	Tugev aste	Nõrk aste	
vakk	vaka	b: tuba } b	toa — —	kala — kalad
kapp	kapi	leib } b	leiva — v	vaba — vabad
kott	koti	halb — lb	halva — lv	kevad — kevadel
laevastikku	laevastiku	kurb — rb	kurva — rv	tõsine — tõsise
šeff	sefi	hambad — mb	hammas — mm	tubli — tublid
dušš	duši	d: sadama } d	sajab — j	askeldama — askeldab
karta	kardab	leidma } d	leiab — —	hunnik — hunnikud
piiki	piigi	muld } ld	mulla — ll	selguda — selgub
kauss	kausi	keeld } ld	keelu — l	
marssima	marsin	andma } nd	annan — nn	
loss	lossi	käänded } n	kääne — n	
vall	valli	kord } rd	korra — rr	
mets	metsa	pöörded } rd	pööre — r	
tantsima	tantsib	leht — ht	lehe — h	
komps	kompsu	g: lugu — g	loo — —	
kaaluma	kaalun	sulgema } lg	sulen — l	
keelama	keelata	külj } lg	külje — lj	
heinu	heinad	arg } rg	ara — r	
õunu	õunad	märg } rg	märja — rj	
		rõhk — hk	rõhu — h	
		laskma — sk	lasen — s	
Erinähtusi:				
		viga — i	vea — e	
		uba — u	oa — o	
		küedema — ü	köeb — ö	

Astmevahelduse õpetusel on tähtis, nagu juba ülal tähendatud, kordamine. Selleks on ka edasise kursuse juures võimalusi, sest astmevahelduse käsitus ei piirdu ainult vastava peatükiga, vaid seda on meil tarvis kogu vormiõpetuse ulatuses. Seal tuleb teda siis korrata. On isegi terve rida õpilasi, kes astmevahelduse alles siis täielikult selgeks saavad, kui nad seda peavad vormiõpetuses rakendama.

Astmevaheldus on valdavas enamikus vormiõpetuse probleem, selle käsitlemisega me valmistame klassis ette vormiõpetuse küsimusi. Seepärast on endastmõistetav, et me seome astmevaheldusega otsekohe vormiõpetuse küsimused, käänamise ja pööramise enne kõike. Metoodiliselt eksivad need grammatika autorid, kes astmevahelduse järele asetavad veel muid hoopis kõrvalisi küsimusi (palatalisatsioon, rõhk jne.). Niisiis me läheme astmevahelduselt otsekohe üle sõnade käänamisele ja pööramisele ja harjutame sellega ühenduses veel neid lünki ja tühikuid, mis astmevahelduse mõistmiseks siis võivad ilmsiks tulla.

Kirjanike elulood ja põlvkonnad.

Joh. Aavik.

Üksvahe oli meil koolides kirjanduslugu diskrediidis: seda peeti vanamoodseks ja üleareuseks; päärõhku pandi ainult üksikteoste läbiarutamisele, nn. käsitlemisele. Sellega aga satuti ühekülgsusesse, sest kirjaniku ja teoste mõistmiseks on tähtis, et evitaks ka ülevaade meie kirjanduse arenemiskäigust, selle ajastuist ja nende ajastute kronoloogilistest piiridest. Kirjanikud ei pea olema nagu väljaspool aega, vaid meil peab olema selge kujutus, millisesse ajaloolisesse järku ja miljõesse nad kuuluvad, koguni millisesse aastakümnesse või aastakümneisse nende loominguiline tegevus päämiselt langeb. Seda kõike õpetab meile kirjanduslugu. Teiselt poolt ei tohi kalduda jälle teise äärmusse, jättes kõrvale teoste eneste otse tundmaõppimise ja neisse süvenemise ja tegutsedes ainult kirjandusloo läbivõtmisega.

Seepärast selleks, et jääks rohkem aega üksikteoste süvenenumaks läbivõtmiseks, vaja kõik teha, et hädavajalik ülevaade kirjandusloost, ta ajastuist ja nende poliitilis-kultuuriloolisest olustikust saavutataks võimalikult väikese aja ning jõu kuluga. Selleks tuleb hoiduda poliitilis-kultuurilise miljöö liig üksikasjalisest esitamisest. Meil on hakatud sellega liialdama: ärkamisaja kirjanduse puhul on otse traditsiooniks saanud rääkida talude päriseksostmisest, linahindade tõusust ja langusest ja eesti väikekodanluse tekkimisest linnades. See on nähtavasti johtunud mõnede kirjandusloolaste tungist liig marksistlikult põhistada kirjanduslikke nähtusi ja kirjanduse arenemist.

Kooli seisukohalt oleks küllaldane iga kirjandusloolise ajastu puhul üsna lühidalt — poole või isegi veerandlehekülje ulatuses — ära märkida ta poliitilis-kultuuriline taust (rahva kultuurilise taseme ja olustiku osutamiseks on ka ta majanduslik areng nagu iseenesest vajaliku eeldusena antud). Talude päriseksostmise ja linahindade käsitlemine jäetagu rahulikult ajaloo õpperaamatute asjaks.

Et saaks kujutella, nagu see tarviline on, üksikute kirjanike ajalist asendit eesti kirjandusloos, peaks teadma nende sünniaastad. See aga nõuaks nende aastaarvude äraõppimist ja meelespidamist, mis on üsna koormav ja peagu võimatu töö. Päälegi ainult paar üksikut kirjanikku vahest väärriks, et nende sünniaasta meeles peetaks eesti rahva poolt. Niisugused kirjanikud on Kreutzwald (a. 1803), Jannsen (a. 1819) ja Koidula (1843). Ja nendegi sünniaastate unustamine, seega üldse mitteteadmine ei ole suurem õnnetus. Teiste kirjanike täpse sünniaasta äraõppimine ja meelespidamise nõue aga on täiesti üleareune ja tarbetu, millega ei tuleks noorsugu koormata.

Aga kuidas siis ilma sünniaastata teada kirjaniku kronoloogilist paigutust, milline paigutus, nagu öeldud, on ometi tähtis? Et ilma sünniaasta meelespidamiseta ometi võimalik oleks teada kirjaniku ajaline asend ja koguni täpselt, millisesse aastakümnesse langeb näit. ta noorus, s.o. ta iga 18—25-nda eluaasta vahel või selle ümber, — tähtis aeg, millal kirjanduslik tegevus harilikult algab ja millal sel alal tehakse esimesi katseid ja avaldatakse esimesed teosed, — selleks võiks kasutada võtet, mida sobib nimetada generatsioonide ehk põlvkondade süsteemiks. Kuid enne kui asume selle esitamisele, märgitagu ajastud, millede suhtes sobib seda süsteemi kasutada. Need ajastud on rahvusliku ärkamise aeg või lihtselt ärkamisaeg (1860—1890), venestusaeg (1890—1905) ja Noor-Eesti aeg (1905—1915).

Veel hiljuti ei teadnud paljud gümnaasiumi lõppklassi õpilased, millal need ajastud olid. Ärkamisaeg tuleb dateerida ümmarguselt aastast 1860 kuni aastani 1890. Selle ajastu algus langeb peagu ühte „Kalevipoja“ ilmumise (saksakeelse kõrvutitõlkega väljaande lõpuni-ilmumine a. 1861 ja puht eestikeelne väljaanne a. 1862), milline sündmus oli nagu sümboolne selle algusele ja seda ajastut nagu kirjanduslikult sisse juhataks.

Venestamist taotlevad reformid algasid küll juba 80-ndail aastail, kuid venestusaega kogu liinil ja täies hoos alganuks võib lugeda 90-nda aastaga; päalegi nulliga aastaarv aitab lihtsustada meie kronoloogiat ja seda kergemini meeles pidada. Venestusaeg kestab 1905. aasta revolutsioonini, mis tõi teatavaid vabadusi ja võimaldas eesti rahvuskultuuri uut hoogsat tõusu ning arenemist. Sellest aastast algab kirjanduses Noor-Eesti ajastu, mille kestust tuleb lugeda 10 aastat, s.o. aastani 1915, millal ilmus viimne Noor-Eesti album. Pärast paariaastast soigusolekut Maailmasõja lõpul (a. 1915—1917) algab meil 1917. aasta revolutsiooniga jälle vilgas kirjanduslik elu. Perioodi 1917 kuni 1919, s.o. esimest kaht aastat alates 1917. aasta revolutsioonist, võiks nimetada revolutsiooni- ehk Siuru ajaks meie kirjanduses, millal esile kerkis ja elavat tegevust avaldas Siuru kirjanike rühm. Aastast 1919 algab iseseisvusaegse kirjanduse ajastu, mis kestab edasi tänapäevani ja milles alajaotuste tegemiseks seni ei näi olevat põhjust.

Et ärkamisaega (1860—1890) natuke tihedamini iseloomustada, võib selle alajaotada kolmeks aastakümneks, milledest ta koosneb. Seejuures sobib 60-ndaid aastaid (1860—1870) nimetada ärkamisaja „kevadeks“, millal rahvusteadvuse ja huvi ärkamine kujunes alles üksikute noorte haridustegelaste ja kirjanike juures (J. Hurt, C. R. Jakobson, L. Koidula jt.) ja millal J. V. Jannsen oma „Eesti Postimehega“ oli alles üldtunnustatud avalik tegelane ja rahva juht. A. 1869 Tartus peetud laulupidu kandis rahvusliku ärkamise ka laiemaie rahvahulkadesse.

70-ndad aastad (1870—1880) olid nagu ärkamisaja „suvi“, täis elavat ja lootusrikast tegevust; see oli aeg, kus asutati Eesti Kirjameeste Selts (a. 1872), alustati Aleksandri kooli asutamiseks kapitalikorjamine ja kus mõjuvaks rahvajuhiks tõusis vana Jannseni asemel energiline ja ägedam C. R. Jakobson, kes aastast 1878 hakkas välja andma ajalehte „Sakala“ (Viljandis).

Sellele „suvele“ järgnes 80-ndail aastal (1880—1890) ärkamisaja „sügis“ — sisemiste tülide ja rahvuslike ürituste nurjamineku, venestamisreformide tuleku ning eesti juhtivate tegelaste kodumaalt taandumise või surma läbi lahkumise aeg. Mainitagu, et C. R. Jakobson suri a. 1882, Koidula a. 1886 Kroonlinnas, Mihkel Veske a. 1890 Kaasanis, Venemaal, J. Hurt siirdus a. 1880 Peterburi. Kogutud Aleksandri kooli kapitali võttis Vene valitsus enesele; Eesti Kirjameeste Seltsi lõhestasid sisemised tülid, kuni seltsi tegevus a. 1893 Vene valitsuse poolt lõpetati.

Venestusajal (1890—1905), kuigi eestikeelne kool oli ära kaotatud ja lakkas ka vastava koolikirjanduse ilmumine, edeneb ometi meie ilukirjandus ja ajakirjandus rahva üldise hariduse tõusu ja haritlaste arvu kasvamise tõttu nii maal kui linnades. Venestuse aja lõpul algab nagu uus rahvuslik ärkamisaeg ja kirjanduses see puhkeb 1905. aasta revolutsiooni läbi saavutatud vabaduses avalikkuse ette Noor-Eesti liikumisena.

Nii palju umbes tuleks nende kirjanduslooliste ajastute puhul poliitiliskultuuriloolise taustuna õpilastele meele tuletada. Nende ajastute sündmuste

olukorra ja olustiku üksikasjalisem kujutamine ja eritelu aga jäägu koolis ajalootundide ülesandeks.

Nüüd vaatleme mainitud põlvkondade süsteemi kui vahendit ja võtet selleks, et kirjandusloo läbivõtmisel kujuneks selge pilt üksikute kirjanike ajalisest asetsemisest ülemal esitatud ajastute taustal.

Ärkamisaja, venestusaja ja Noor-Eesti ajastu kirjanikud võib jagada kolme generatsiooni ehk põlvkonda. Need on järgmised.

1) Ärkamisaja vanem kirjanike generatsioon, kelle sünniaasta langeb 1840. aasta ümber (mõned aastad enne või pärast a. 1840). Siia kuuluvad Jakob Hurt (sünd. 1839¹⁾), C. R. Jakobson (a. 1841), Lydia Koidula (a. 1843), Mihkel Veske (a. 1843), Fr. Kuhlbars ehk Villi Andi (a. 1841), Ado Reinvald (a. 1847), Jakob Pärn (a. 1843).

Kõigi nende noorus — siis kui nad olid alles 20—25-aastased — langeb ärkamisaja „kevadesse“, s.o. 60-ndaisse aastasisse (1860—1870). Mõnede nende kirjanike tegevus piirdub nende varase surma tõttu ainult ärkamisajaga, — nii Jakobsonil (a. 1882), Koidulal (a. 1886), Veskel (a. 1890); mõnedel see ulatub järgmisesse ajastusse või ajastuisse, — nii Hurdal (surnud 1907), Pärnal (a. 1916), — Reinvaldil (a. 1920) ja Villi Andil koguni iseseisvusajasse (s. 1924). Kuid neil hilisemal ajastuil on nende kirjanduslik looming vähe tähtis — välja arvatud J. Hurda rahvaluule kogumise tegevus venestusajal —, ärkamisajal aga on nad kõik esikohal seisvad, nii-ütelda valitsevad kirjanikud.

Sel puhul tuleb toonitada, et sellesse generatsiooni ei kuulu kirjanikud Fr. R. Kreutzwald ja J. V. Jannsen, kuigi nende kirjanduslik tegevus langeb suurelt osalt ärkamisaja algusse. Kreuzwald sündis a. 1803 ja seega ta oli ärkamisaja esimesel aastakümnel juba oma 60-ndais aastasis, järelikult 40 aastat vanem kui Koidula, kes siis alles oli noor neiu. Kreuzwald satub ärkamisaja kirjanike hulka seetõttu, et ta tähtsamad teosed — „Kalevipoeg“, „Eesti rahva ennemuistsed jutud“, „Viru lauliku laulud“ — ilmusid alles ta vanemas eas — 60-ndail aastail. Jannsen aga oli ärkamisaja 60-ndail aastail alles oma 40-ndate ja 50-ndate aastate vahel, seega oma täies meheas ja kirjaniku ning ajakirjaniku-tegevuses. Sel puhul sobib ühtlasi meenutada, et Fr. R. Faehmann, kelt põlvneb „Kalevipoja“ koostamise idee, oli surnud juba 10 aastat enne ärkamisaja algust, nimelt a. 1850.

2) Ärkamisaja noorem kirjanike generatsioon — need, kes on sündinud 1860. aasta ümber, seega eelmisest generatsioonist umbes 20 aastat hiljem. Need kirjanikud on noored inimesed 80-ndail aastail (1880—1890), tol ärkamisaja „sügisel“. Sel aastakümnel nad alustasid oma kirjanduslikku tegevust ja sellal ilmusid neilt nende esimesed teosed ja raamatud; kuid enamikul neist nende loomingu raskuspunkt langeb venestusaega, s.o. ajavahemikku 1890—1905. Siis on nemad esiallised ja valitsevad kirjanikud Eestis. Sellesse generatsiooni kuuluvad järgmised kirjanikud alarühmadeks jaotatuina nende poolt viljeldud kirjandusliikide järele.

a) Luuletajad: Jaan Bergmann (1856—1916) ja Martin Lipp (1854—1923) — mõlemad pastorid, Jakob Liiv (1859—1938) ja Jakob Tamm (1861—1907) — mõlemad kooliõpetajad, üksvahe ka naabrid (Väike-Maarjas) ja sõbrad, mõlemad ühes J. Bergmanniga ka jutustava luule viljelejad ning täpse värsivormi taotlejad, — K. E. Sööt (s. 1862) ja Anna Haava (s. 1864) — mõlemad puht lüürikud. Selle generatsiooni hulka tuleb ealiselt

¹⁾ Sünniaastad võime selles ülevaates ja ka nende elulugude puhul märkida, kuid nende meelepidamist ei tarvitse õpilasilist nõuda.

lugeda ka Juhan Liivi (v. allpool jutukirjanike loetelus), kuigi ta luuletused ilmusid eriraamatuna väljaantult alles a. 1909, seda enam et nii vormilt ja kui suurelt osalt ka sisulaadilt kuulub tema luule venestusaja kirjandusse.

b) Ajalooliste jutustuste autorid: Eduard Börnhöhe (s. 1862), Andres Saal (s. 1861) ja Jaak Järv (s. 1852).

Selles ja eelmises rühmas loeteldud kirjanikke nimetatakse kirjandusloos järelromantikuiks.

c) Realistid: August Kitzberg (1855—1927) — külanovelle ja näitendeid, Juhan Liiv (1864—1913) — jutustaja, aga ka luuletaja, Eduard Vilde (1863—1933) — suurim ja tähtsaim realistlik jutustaja, ka näitendeid kirjutanud, Ernst Peterson-Särgava (s. 1868) — jutustusi, Jakob Mändmets (1871—1930) — noorim selle ajastu realistlike jutustajate hulgas.

Nagu näha, on kirjanike hulk tublisti suurenenud hoolimata venestusaja survest, mis üldiselt oli ebasoodus meie rahvuskultuuri arenemisele. Mitmed sellest ärkamisaja noorema generatsiooni kirjanikest jätkasid oma kirjanduslikku loomingut ka pärast venestusaega, mõned kuni iseseisvusaja sisse, nii Jakob Liiv, Sööt, Anna Haava, Kitzberg, Vilde, Särgava, Mändmets, kuid enamik neist ei kuulu siis enam valitsevate ja esialaliste kirjanike hulka; ka ei ole nende hilisem looming neile enam nii iseloomuline ja kirjanduslooliselt tähtis ning tähelepanev. Ainult Kitzberg ja Vilde on suutnud veel järgnevalgi ajastul — Noor-Eesti ajal — anda mõned oma väärtuslikemad ja silmapaistavaimad teosed, kuid neis teoseis on juba märgata selle uue ajajärgu mõjutusi, mille valitsevaiks kirjanikeks tõusis alljärgnevalt esitatav kolmas põlvkond.

3) Noor-Eesti-aegne kirjanike generatsioon — kes on sündinud 1880. aasta lähedal, enamasti aastate 1880 ja 1890 vahel. Siia kuuluvad ealises järjekorras — Ernst Enno (1875—1934), A. H. Tammsaare (s. 1878), Gustav Suits (s. 1883), Friedebert Tuglas (s. 1886), Villem Grünthal-Ridala (s. 1885), kes on kitsamas mõttes Noor-Eesti kirjanikud ja kellede kaudu tuli uusromantism Eesti kirjandusse. Pääle nende on samast generatsioonist, kuigi nad „ametlikult“ Noor-Eesti põhirühma ei kuulunud, realistid Mait Metsanurk (s. 1879), Hugo Raudsepp (s. 1883), Oskar Luts (s. 1887). Kõigi nende kirjanike noorus langeb 1900. aasta lähedale, ja Noor-Eesti kirjanike tegevus algabki selle aasta ümber, kuigi nimega Noor-Eesti saadi esile tulla alles a. 1905.

Ealt sellest generatsioonist on ka luuletaja Marie Under (s. 1883) — talt ongi üks luuletus ilmunud Noor-Eesti Albumis II (a. 1907), — kuigi ta silmapaistva luuletajana hakkas esinema alles a. 1917 Siuru rühmas. Muud Siuru rühmas ja Siuru ajal tähelepanevaks kerkinud kirjanikud on osalt sündinud 90-ndail aastail (Semper a. 1890, Barbarus a. 1892, Gailit a. 1891, Adson a. 1889, Kivikas a. 1899). Alles Iseseisvuse ajal esilekerkinud kirjanikud on peagu kõik sündinud käesoleval sajandil.

See käsitletud kolme kirjanike-generatsiooni esinemine oma silmapaistva reeglipärasusega — 20-aastate vaheaegade järele — on tõepoolest tähelepanev. Hiljem esilekerkinud kirjanikke ei saa enam rühmitada nii suurteks ja selgejooneliselt demarkeeritud generatsioonideks. Nii on iseseisvuse ajastul tuntuks saanud kirjanikud sündinud käesoleva sajandi esimesel või teisel aastakümnel. Muide kuna need kirjanikud on peagu kõik alles oma loomise täies hoos ja seetõttu üldiselt tuntud kui kaasaegsed kirjanikud, siis ei olegi veel tarvidust ega mõtet nende suhtes rakendada mingit kronoloogilise paigutuse

võtet, nagu see juba ajaloosse taandunud ajastute huvis on puht pedagoogiliselt otstarbekohane.

Igatahes kui nende eelmiste ajastute suhtes see generatsioonide pilt on selge, siis on ka kergem orienteeruda üksikute kirjanike kronoloogilises esinemises ja ajastulises kuuluvuses ning põlvnemises; me teame siis ka, kes olid nende enamvähem samavanused kaasaegsed kirjanikud; kirjanike looming muutub meile siis enam seotuks oma kaasajaga ja kaasaeglastega.

Mis puutub kirjanike elulugudesse, siis tähendatagu, et nende läbivõtmise ja õppida laskmisega ei tule koolis liialdada. Otse tõsiselt hoiatada tuleb siin selle ajaraiskamise eest, mis paljude elulugude tuupida laskmisega kaadetakse.

Kirjanike arv, kellede elulugusid tuleb koolis läbi võtta ja õppida, vaja suruda võimalikult väikeseks; sest vähe on meil neid kirjanikke, kes väärik-sid, et meie noorsugu pandaks nende elulugusid tundma õppima ja meeles pidama. Ainult järgmist laadi kirjanikud vääriksid seda.

1. Need, kellede elulugu on tihedas seoses meie kultuurlooga või poliitilise ajalooa, moodustades osa sellest. Niiugused kirjanikud on Fr. Kreutzwald, J. V. Jannsen, C. R. Jakobson¹⁾, L. Koidula, Ed. Vilde.

2. Need, kellede elulugu on erilisel huvitav ja inimsaatusena tähelepandav ning haarav ja ühtlasi ka nende loomingu mõistmiseks tarviline. Siia kuuluvad eriti Lydia Koidula ja Juhan Liiv.

Siia tuleks lisada veel nõue, et kirjaniku elulugu oleks lõpuni jõudnud.

Järelikult ainult järgmise 6 kirjaniku elulood tuleks koolides läbi võtta ja nende teadmist õpilasilts nõuda: Fr. Kreutzwald, J. V. Jannsen, C. R. Jakobson, Lydia Koidula, Juhan Liiv, Eduard Vilde.

Teiste kirjanike, eeskätt kõigi alles elavate kirjanike elulugude suhtes tuleks piirduda vaid kõige hädavajalikumate andmetega. Nende puhul on küllalt märkida nende põlvkonnaline kuuluvus (selleks võib olla ka sünniaasta, mille päheõppimist aga ei tule nõuda), nende maakonnaline päritolu (mõnel pole seegi oluline), nende haridus ja teenistuslik elukutse, kui see neil nende kirjandusliku tegevuse kõrval on olemas või on varem olnud. Niiugused kirjanikud on J. Hurt, M. Veske, J. Pärn, Villi Andi, A. Reinvald, Jakob Liiv, Jakob Tamm, A. Kitzberg, J. Mändmets, E. Särgava, E. Enno, H. A. Tammsaare jne.jne.

Ainult Tuglase puhul tuleb mainida ta osavõttu 1905. aasta revolutsioonist ja ta maapaaperioodi selle tagajärjel.

Täiesti tarbetu ja kasutu aga oleks nende puhul loetella, ja veel aastarvude mainimisega, kõiki neid algkoole, kus nad on käinud, kõiki neid külasid, valdu, aleveid ja linnu, kus nad on vanemate asukoha muutmise või hiljem omaenese teenistuskoha vahetamise tõttu on elanud.

Kui mõne teose läbivõtmisel mingi sündmus, asjaolu või olukord autori elust aitab paremini selgitada ja mõista mõnd kohta teoses või kogu teost ennast, siis võib õpetaja seda sel puhul õpilasile seletada. Niiugused õpetaja poolt nagu vabalt jutustatud lisaandmed ja üksikasjad, kui need on parajas kohas ja huvitavalt esitatud, jäävad sageli paremini ja elavamalt meele kui need, mis õpilased õpperaamatu konspektilisest eluloost on pidanud oman-

¹⁾ Ka C. R. Jakobson tuleb võtta kirjandusloosse. Täiesti üleliigne on piirata kirjanduslugu ja käsiteldavate kirjanike valikut kitsalt esteetilis-ilukirjandusliku loomingu seisukohalt. C. R. Jakobson on meie kirjandusloos kindlasti tähtsam kuju kui mõnigi väike luuletaja vanemal ja uuemal ajal.

dama. Nii saab ja tulebki koolis teha mitmete kirjanike, eriti luuletajate suhtes, nagu Anna Haava, K. E. Sööt, G. Suits, V. Ridala, E. Enno jne., ilma et nende elukäigu üksiksündmusi, kohavahetusi ja kronoloogiat kui päheõpitavat ainet õpilastele pääle sunniksime.

Eesti keele õppekava keskkoolis, eriti aga gümnaasiumis on üsna kooritud. Pääle kirjandusõpetuse tuleb sääl suur osa tunde pühendada keeleõpetusele, õigekeelsuse ravimisele, kirjalikele töödele ja harjutustele. Ka kirjandusõpetus ise on mitmekülgne, sisaldades pääle kirjandusloo ja kirjanike elulugude veel hulga teoste üksikasjalisemaid analüüse ja ka kirjandusteooriat. Seepärast tuleb püüda kärpida kõik, mis vähegi on ebaoluline ja mille väljajätmine vähimatki ei kahjusta meie noorsoo rahvuslikku ja üldinimlikku haridust.

Kaartide ja tabelite käsitlemisest ja panipaikadest.

Riho Lahi.

1.

„Haridusministeeriumi Teatajas“ nr. 14 — 1935 on avaldatud määrus ja nimestik koolidele kohustuslike õppeabinõude ja seadete muretsemiseks kolme aasta jooksul. Vastavalt määrusele peaksid kõik koolid käesoleval ajal nimestikus ettenähtud õppevahenditega ja seadetega varustatud olema.

Määrus leidis üldist heakskiitu eriti maakoolide poolt, sest kuni määruse avaldamiseni oli koolide eelarvetes kõige suuremat kärpimist kannatanud just õppeabinõude muretsemiseks ettenähtud summad, vaatamata sellele, et koolis puudusid kõige hädavajalisemad ja primitiivsemadki õppeabinõud.

Nüüd, kus tähtaeg on möödunud, on enamik koole suutnud muretseada küll nõutavad õppeabinõud, kuid seadete alal võime märgata paiguti äärmist primitiivsust ja algelisust. Kas summade vähesusest või teadmatusest tingituna on püütud seadete alal läbi ajada ebaotstarbekohaste ja halbade seadetega. Seejuures kuulduv tihtigi nurinat, et puuduvat ruumid, kuhu paigutada ja kus hoida suurt õppevahendite kogu. Ja seda jällegi peamiselt maakoolides.

Kui maal ringi liikuda vanemais (paiguti ka uuemais) koolimajades, siis peame ütleva, et nurin näib olevat kõigiti põhjendatud. Koolimajades puudub õppeabinõude-tuba. Kitsas õpetajatetuba, mis peab täitma ka kooli kantslele ülesandeid, ei suuda mahutada kõike vajalikku. Sagedasti pole koolis ka õpetajatetubagi, vaid selle aset täidab üks osa koolijuhataja korterist. Klassiruumid on sageli nii kitsad, et klassis pole õpetajalaua ruumigi, rääkimata veel kappidest ja õppeabinõudest.

Nii on õppeabinõude paigutamiseks kasutatud koolimajades kõiki võimalikke kohti. Neid on paigutatud koolijuhataja korterisse, kus nad segavalt mõjuvad ja kust nende kasutamiseks toomine on tülikas. Suurem osa koole on õppeabinõud kuhjanud ebapraktiliselt õpetajatetuppa-kantsleisse. Nii-kuinii väike ruum on muutunud nagu mingiks kolikambriki, kust vajaliku õppeabinõu otsimine ja leidmine on tülikas toiming, rääkimata nende sagedasest rikkumisest alatiste tõstmiste ja üksteise peale asetamise tõttu.

On isegi koole, kus õppeabinõude kogud on mahutatud pööningule. Temperatuuri ja niiskuse mõjul on väärtuslikud kogud varsti muutunud tarvitamiskõlbmatuks ja nende uuendamine nõuab uuesti suuremaid kulusid, kui seda oleks nõudnud õppeabinõude korralik ja veidi kulukam korrastamine juba alguses.

Osa koole on püüdnud ruumipuudust lahendada sel teel, et enamik pilte, tabeleid ja kaarte on paigutatud kooliruumide seintele. See võte oleks õigustatud vaid siis, kui pilte, kaarte ja tabeleid vahetatakse süsteemikindlalt ja kui neid klassiruumi või jalutusruumi oleks paigutatud mõõdukalt. Nende suuremal arvul seintele kuhjamine muudab seinapildi kirevaks ja ilutunnet halvastimõjutavaks. Eriti maakoolis peaks klassiruumi ja õpetajate-tuba olema kodumugavuse ja esteetilise sisustuse eeskujudena esikohal.

Kui asetame pilte ja tabeleid klassiruumidesse alaliselt või ka pikemaks ajaks, seltsib pleekimishädaohule veel asjaolu, et õpilased alaliselt silmade ees olevale pildile või tabelile ei pööra mingit tähelepanu. Need on muutunud õpilastele nagu mingiks „paratamatuks“ seina osaks. Pilt paelub õpilase tähelepanu ainult siis, kui teda nähakse esmakordselt. Järelikult oleks piltide mõju suurem, kui neid sageli vahetatakse. Vahetamine aga on siis võimalik, kui enamik neist asetseb süsteemikindlalt ja käepäraselt alalistes panipaikades.

Alljärgnevad read püüavadki käsitleda eraldi just kaartide, tabelite ja piltide kui meie oludes õppeabinõude väärtuslikuma osa hooldamist ja panipaiku, lähtudes nende võimalikult kauema tarvitamiskõlbulikkuna säilitamise ja paigutamisruumi otstarbekohase kasutamise seisukohalt.

2.

Kõiki kaarte, tabeleid ja pilte on saadaval: 1) trükilehtedel, 2) papile liimituna, 3) riidele liimituna.

Kuigi riidele liimitud kaardid ja tabelid on märksa kallimad, tuleb neid siiski eelistada teistele, sest nad on hõlpsamini käsitledavad, säilivad kauem ja vajavad panipaikades süsteemipärase paigutamise mõttes vähem ruumi.

Suuremaid maakaarte tuleks osta juba riidele liimituina, sest nende riidele liimimine kodusel teel on võrdlemisi tülikas toiming. Vähemaid (kuni ruutmeetri suurus) tabeleid ja pilte on kokkuhoiu mõttes soovitamam osta trükilehtedel ja kooli käsitöötundides liimida riidele, varustada kandepuudega ja hoidmetega. See töö on algkooli 5.—6. klassi õpilastele täiesti jõukohane. Pealegi on sellised tööd täiel määral mahutatavad kehtivate õppekavade piiridesse.

Kohaseim riie kaartidele ja tabelitele on õhem pleekimata pesuriie. Sellest lõigatakse trükilehest veidi suurem tükk (igast äärest 1—2 cm), niisutatakse ja pingutatakse lauale või korralikult siledale põrandale, lüües ääri mööda peenikesi naelu iga 3—5 cm tagant (joon. 1).

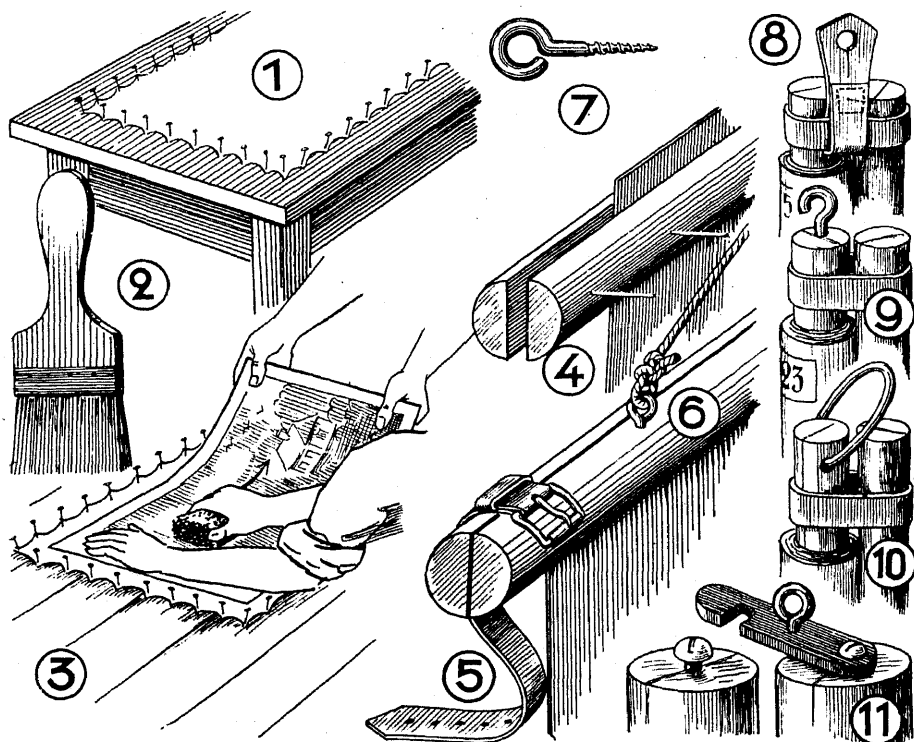
Nüüd jäetakse riie kuivama ja valmistatakse kliister. Hea kliistri valmistamiseks võetakse rukkipiüüli, segatakse külma veega poolvedelaks ja jäetakse kuni 24 tunniks seisma, et piüüljahu täiesti ühtlaselt läbi liguneks. Seejärel klopitakse segu tublisti läbi ja asetatakse väikesele tulele. Tulel tuleb kliistrit kogu aja segada, et see põhja ei kõrbeks. Kui seni valge segu muutub veidi pruunikaks (läbipaistvamaks), tuleb kuumutamine kohe lõpetada. Piinlikult tuleb jälgida, et kliister ei hakkaks keema. Keema-

läinud kliister on kleepivuse kaotanud. Kui keetmisel värvi muutumine on raskesti jälgitav, on kliistri kuumutamise lõpetamiseks viimne aeg, kui tõuseb esimesi mulle pinnale.

Suuremal hulgal kliistri valmistamiseks võetakse veidi paksem segu, millele kloppimise ajal vähehaaval lisatakse kuuma vett. Keetmine pole sel juhul vajalik.

Kui pingulitõmmatud riie on kuivanud, siis võetakse trükileht, asetatakse lauale (pildipoolega allapoole) ja tõmmatakse poolvedela kliistriga üle. Väga oluline on, et kliister paberile kantaks võimalikult kiiresti ja ühtlaselt. Seepärast kasutatagu laia pintslit (joon. 2.). Väikese pintsliga kliistri ühtlaseks hõõrumine võtab palju aega, mille tõttu kliister osaliselt juba pabe-

Joon. 1—11.

risse tõmbub, paber venib ebaühtlaselt ja sellase paberi riidele paigutamiseiga on suuri raskusi, kui see koguni mitte täiesti võimatuks ei lähe.

Lüümise trükilehe riidelelaskmist on soovitatav toimetada kahekesi: üks hoiab paberi otsast ülal, teine hõõrub paberi teisest otsast alates kuiva riidelapi või käsna abil tihedasti vastu alusriiet (joon. 3).

Kui trükileht on paksemast paberist, võib juhtuda, et leht kuivab äärtest või nurkadest üles; seepärast on soovitatav tabel kuivama jätta kerge raskuse all. Tavaliselt jätkub mõnest pealekuti asetatud papipögnast. Ka kummulipöördud laud või lahtine klassitahvel on selleks otstarbeks kasutatav.

Eriti oluline on raskuse pealeasetamine siis, kui riide asemel on aluseks kasutatud pappi. Muidu kuivab papitahvel kõveraks.

Mõnepäevase kuivamise järele eemaldatakse riide kinnitusnaelad ja lõigatakse terava noaga ääred parajaks. Kui paksema riide puhul noaga lõikamine peaks raskusi tegema, tuleb riie lõikekohalt immutada kergelt kliistriga ja lasta kuivada. Kliisterdatud riide noaga lõikamine on võrdne paberi lõikamisele.

Riide asemel võib tabelite ja piltide aluseks kasutada ka pappi. Sobivaim on õhem pruun papp. Valge papp on küll odavam, kuid murdub kergesti. Trükilehe papile liimimine toimub samuti kui riidele. Loomulikult pole tarvis pappi niisutada ega alusele naelutada.

3.

Riidele liimitud kaardid ja tabelid tuleb rullikeeramiseks ülalt ja alt varustada 2—2,5 cm läbimõdduga ümmarguste kandepuudega. Puudena on kasutatav iga hõlpsamini väljatöötatav kergem puuliik. Algkooli vanema klassi õpilastel on jõukohane kandepuud vastavas pikkuses saagida tollise kuuselaua äärest ja hõveldada ümmarguseks. Puu pikkus tuleb arvestada nii, et ta kummaski tabeliäärest ulatuks 4—5 cm võrra üle.

Peale ümmarguseks hõveldamist ja liivapaberiga silumist võib puu soovikorral peitsida pruuniks või mustaks ja kinnitada lakiga või värnitsaga. Igal juhul tuleks ka peitsimata puu värnitsaga üle tõmmata, et vältida määrdumist käsitsemisel.

Valmis puud saetakse pooleks. Kui mõnes koolis on kasutamiseks elektrimootoriga või treipingiga käideldav väike kreissaag, on puude lõhki-saagimine selle abil võrdlemisi lihtne toiming.

Nüüd paigutatakse tabeli või pildiäär kahe puupoole vahele ja lüüakse pooled kokku peenikeste peadeta naeltega (joon. 4). Liimimine pole soovitatav, sest hilisemal parandustel on liimitud puude lahtivõtmine raske.

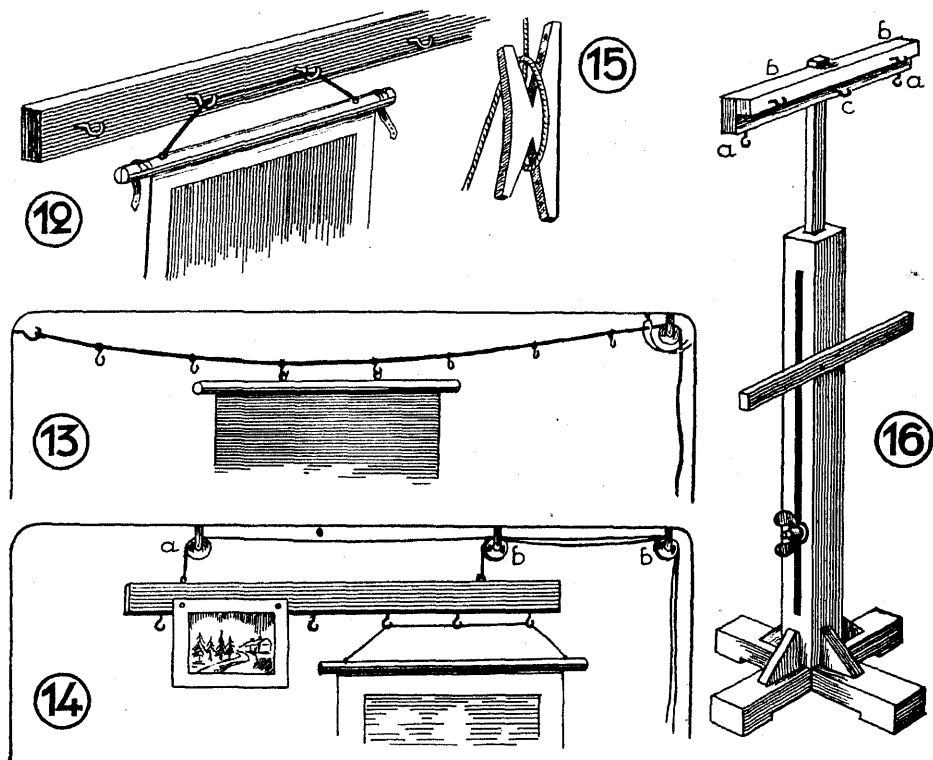
On kaart või tabel ülalt ja alt kandepuudega varustatud, ülejäänud tabeli serv terava noaga puudega tasaseks lõigatud, siis tuleb ülemine kandepuu otstest varustada hoiderihmakestega (joon. 5), millede abil kokkukeeratud tabeli või kaardi kandepuude otsad kokku tõmmatakse. Tavaliselt on kaartide või tabelite kooshoidmiseks kasutatud nõõre või laiemaid paelu, mis sõlmitakse rullikeeratud kaardi ümber. Kuigi see moodus on rihmakestest märksa odavam, ei saa seda aga soovitada, sest pehmelt kokkukeeratud kaart soonitakse paela kohalt kokku, mistõttu kaardipaber sealt murdub ja kaardi varsti tarvitamiskõlbatuks muudab. Kõne alla võiks tulla niisuguste paelte asetamine kandepuude otstele (rihmakeste asemel), nii et sõlmimine toimuks väljaspool kaardirulli. Aga ka sellel moodusel on mõningaid ebavõõrusi: pael määrdub ruttu, keerdub, katkeb kergemini, sõlmimine on tülikam kui rihma kokkutõmbamine jne.

Järgmisena kruvime ülemisse kandepuusse 2 metallist obadust riputamismõõri sidumiseks (joon. 6). Kuna kõik kaardi ülesriputamisseadeldised klassides on enamasti varustatud konksukestega, võib vähemal tabelitel mõõri asemel kruvida kandepuu keskohta veidi suurema obaduse (joon. 7) kaardi ülesriputamiseks. Suuremate kaartide juures on ühest obadusest vähe, sest see ei võimalda kaardi küllaldast paigalpüsimist. Seepärast keerame ülemisse

kandepuusse 2 obadust (nagu joon. 13). Seejuures tuleb silmas pidada, et obaduste vahe kõigi kaartide ja tabelite juures oleks ühesugune ja vastaks kasutamisel-olevate ülesriputamisseadeldiste konksuvahedele.

4.

Kaartide ja tabelite ülesriputamiseks klassi on kasutamisel väga mitmesuguseid seadeldisi, alustades seinälöödud raudnaelaga ja lõpetades tehniliselt viimisteldud statiividega. Missugust seadeldist koolis kasutada, oleneb suurel määral kohapealseist võimalusist, kasutada-olevast ruumist ja majanduslikest kaalutlusist. Siinjuures esitatakse mõned enamkasutatavad ja lihtsamad seadeldised.

Joon. 12—16.

Lihtsaimaks seadeldiseks on klassitahvli ülemisse äärelüistu või klassitahvli kohale seinale kinnitatud liistusse teatava vahemaa taha keeratud konksukesed kaartide ja tabelite riputamiseks (joon. 12). Vastavad puukruviviindiga varustatud konksukesed on saadaval igast korralikust rauakauplusest. Seadis on praktiliselt kasutatav, kuid oluliste puudustega: ülesriputatud kaart takistab tahvli kasutamist ja seadis ei võimalda kaardi või tabeli asetamist vastavasse kõrgusse.

Viimast puudust aitab vältida lihtne seadis, mis koosneb klassi otsseina lae alla (kogu klassi ulatuses) ülestõmmatud ja konksukestega varus-

tatud nööri (joon. 13). Oluline on, et konksukesed oleksid nõõrile kinnitatud nii, et nad ei jookseks kokku. See saavutatakse sel teel, et lihtsast jämedamast traadist konksu teine ots pistetakse nõõrikeermeist läbi või konksukesele jäetakse pikk ots, mis keeratakse mitu korda tihedasti ümber nõõri ja surutakse keerud tangidega kokku.

Kaardi kõrguse reguleerimine võimaldub ploki abil. Et hoiduda ploki mahalibisemist nõõrilt, tuleks plokina kasutada nn. kõrvaplekkidega varustatud plokkke. Odavamate plokke kasutamisel aitab nõõri mahalibisemist vältida jämedamast traadist valmistatud juhtkahvel (joon. 13). Mittekasutamisel tõmmatakse nõõr lae alla. Nõõri kinnitamine all toimub lihtsa seinale kinnitatud hargi abil (joon. 15). Seadis võtab vähe ruumi ja osutub üheks odavamaks.

Eelmisega sarnane, kuid komplitseeritum ja esteetilisem on nõõridega reguleeritav konksukestege varustatud liist (joon. 14). See seadis võimaldab piltide ülespanemist rõhknaelte abil. Peale selle võib seadisele riputada kaarte ja tabeleid mitmesugusele kõrgusele, sest ploki a ja kaksikplokke b abil võimaldub ühte liistu otsa lasta madalamale teisest.

Kallim, aga selle eest mitmekülgsemalt kasutatav on kaardijalg (joon. 16). Kui eeltoodud seadised on paigaliselt püsivad, võimaldab kaardijalg kaarti või tabelit klassis paigutada igale poole, kus selleks on parajasti vajadus. Peale selle on seadis kasutatav ka muuks otstarbeks, näit.: katsete korraldamiseks loodusõpetuse tundides.

Hoideliistu, mille kõrgus on reguleeritav tiibnutri abil, on pööratud 5 konksukest: a — konksud mitmesuguste esemete riputamiseks ja katsete korraldamiseks, b — konksud nõõriga või kahe obadusega varustatud kaartide riputamiseks, c — konksuke ühe obadusega varustatud tabelite riputamiseks. See konksuke peab asetsema pinnaliselt sügavamal ülemistest, et ta ei takistaks kaarti riputamist ülemistele konksukestele.

Kaardijalg peaks leiduma igas klassiruumis, sest ühest ruumist teise kandmisel laguneb ta kiiremini. Pealegi on ta tõstmiseks küllalt raske.

5.

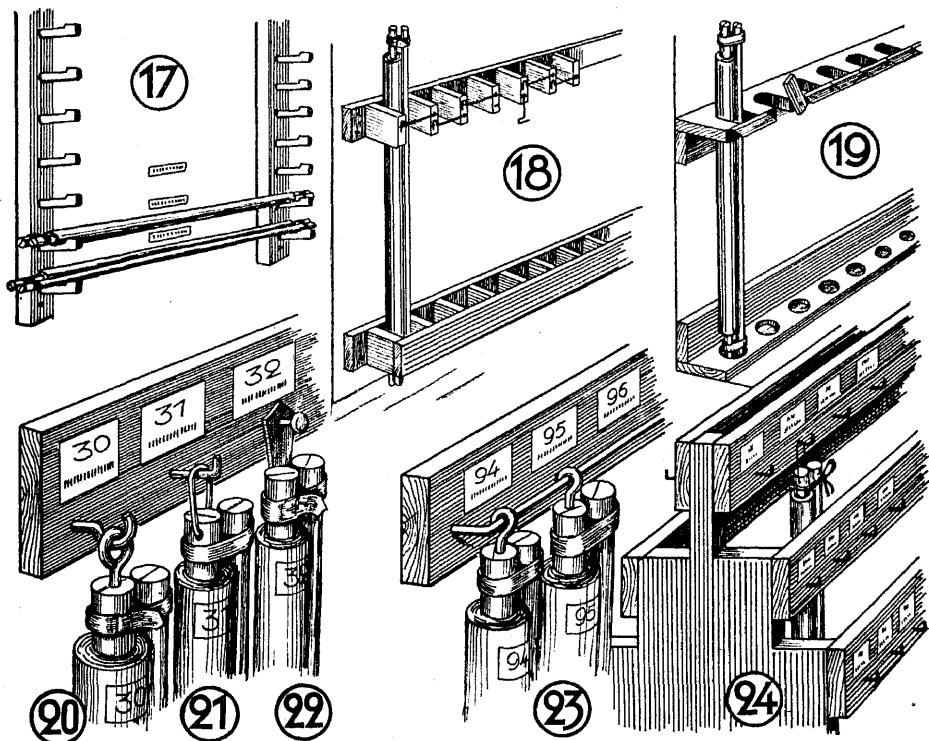
Tagusriidega varustatud kaartide ja tabelite panipaikade korraldamine ei nõua erilisel suuri kulusid. Ammutuntud seadeldiseks kaartide ja tabelite panipaigas on nn. riulnagi (joon. 17). Seadis koosneb kahest puunagidega varustatud liistust, mis kinnitatakse seinale. Sellise seade puuduseks on, et ta võimaldab asetada sellele ainult teatava pikkusega kaarte ja tabeleid. Ka võib esineda alatise rõhtasendis seisu tõttu kandepuude kõveraks vajumist.

Viimane oht on välditud püstnagi juures. Neid on kasutamisel kahte tüüpi. Esimene nendest (joon. 18) koosneb kahest seinale kinnitatud põikvahedega liistust. Ülemine neist on kaardi väljalangemise takistamiseks varustatud lihtsate aknaakidega. Alumine kastliist tuleb paigutada põrandapinnast kõrgemale, et võimaldada puhastamist alt. Selle nagi heaks küljeks on ta odavus ja lihtne valmistamisviis. Kuid ta pole ka puudusteta. Nii näiteks võib kaardirull alatisest tugemisest vastu raudhaake rikneda, samuti võivad kaardirulli lohakal nagisse asetamisel kaardirulli alumised ääred vastu kasti teravaid ääri rikutud saada.

Neid puudusi on püütud vältida teise püstnagi juures (joon. 19), kus raudhaake asendavad puuliistust lõigatud pöörad. Alumist kastliistu asendab vastu põrandat asetatud aukudega varustatud laud.

Nii eelmise kui ka selle nagitüübi juures tuleb kasutada mitmesuguse liistude-vahega nagisid vastavalt kaartide ja tabelite pikkusele.

Hoopis praktilisem on kaardirullide paigutamine rippuvasse asendisse. Selleks varustame kaardirulli alumise kandepuu nahkaasaga (joon. 8), haagikesega (joon. 9) või traadist (ka nõörist) valmistatud silmusega (joon. 10). Kasutatakse ka erilisi silmusega varustatud metallhaake (joon. 11), kus kaardirulli kooshoidvad rihmakesed on asendatud kandepuude otsi ühendava haagiga (all otsas silmuseta). Kuna neid valmiskujul pole saadaval, kujuneb nende valmistamine küllaltki kulukaks. Pealegi on haagi kergesti lahtitulemise oht olemas; seepärast ei saa neid eriti soovitada.

Joon. 17—24.

Kui kõik kaardid on kandmikega varustatud, on hoiuruumis nagi valmistamine lihtne. Seinale löödud liistule lööme ühe kaardirulli mahutamiseks parajale vahemaale konksukesi (joon. 20), haagikesi, lihtsaim — krohvinael, (joon. 21) või nõöpnauel (joon. 22), varustame iga nagi kaardi numbri ja pealkirjaga ning riputame kaardid ja tabelid ritta, süstematiseerides neid õppeainetele vastavalt, arvestamata ühe või teise kaardirulli või tabeli pikkust. Ka liistule kinnitatud jämedam traatvarras (joon. 23) täidab sama otstarvet päris hästi, kuid korra hoidmine sellise nagi juures on märksa raskem.

Kuigi kõiki ülaltoodud nagitüüpe on käsitatud seinale kinnitatavaina, on siiski võimalus kõiki neidsamu tüüpe paigutada ka jalgadele. Sellised

nagid võtavad küll rohkem ruumi, kuid kaotuse teevad tasa mõnedki hüved: 1) nagi paigutamine ühest paigast või ühest ruumist teise on kerge; 2) jalgadele asetatud nagi võib valmistada kahe poolega ja isegi mitme reaga, nagu üht niisugust kombineeritud võimalust püüab kujutada joonis 24.

Nagu riputamisseadeldiste kohta öeldud, nii peab ka kaardinagide kohta ütleva, et missugune neist ühes või teises koolis kasutusele võtta, see oleb suurel määral kohapealseist võimalusist ja tingimustist.

Põhinõudeiks kaartide ja tabelite panipaigas peaks jääma: 1) iga kaardirull olgu varustatud numbriga (joon. 20—23), 2) kaardile vastav nagi varustatagu kaardi numbriga ja pealkirjaga, 3) õpetajatetoas (või veel parem igal õpetajal) olgu alati kättesaadavas kohas koolil olemasolevate kaartide, tabelite ja piltide nimestik, et hõlbustada nende kasutamist ja leidmist. Nii nimestikus kui ka panipaikades on soovitatav teha jaotus vastavalt õppeainetele.

Võimlemisriietusest.

Anna Raudkats.

Joomised ja pildid Natalie Mei'lt.

Kehalise kasvatuse õpetaja koolis peab lakkamatult ja väsimatult püüdma sinnapoole, et igal lapsel oleks eriline ja otstarbekas võimlemisülikond — asjaolu, mis on niisama tähtis kehaharjutuste eneste kui üldise tervishoiu seisukohalt.

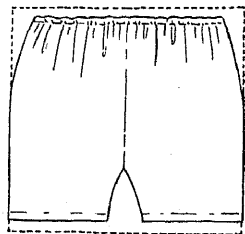
Kõigepealt tekitab ümberriietumine võimlemistunniks juba iseendast ettekujutuse eelseisvast lõbust ja mõjub seega tujutõstvalt. Liikumine kerges, õhku läbilaskvas võimlemisülikonnas tundub võrratult meeldivamana ja vähem väsitavana kui kooliriideis. Viimased, olles kohandatud peamiselt istumisele, osutuvad ka liiga sojadeks kehaharjutuste sooritamiseks. Normaalse võimlemistundi tervete lastega nimelt, tänu temas esinevatele elavaile mängudele ja rakendusharjutustele, kutsub välja higistamise, ja seda suuremal määral, mida rohkem lastel on riideid seljas. Kui nad nüüd pärast võimlemistundi peavad oma higist märgades riides istuma vagusi jahedas, sageli isegi külmas klassitoas ühe või mitme õppetunni kestel või ilma soojade üliriideteta minema koju külma või tuulise ilmaga, maal isegi mitmeid kilomeetreid, ei tarvitse imestuda, kui nad külmetuvad. Peale selle on higiste riiete selgajätmine iseendast juba äärmiselt ebahügieeniline. Higi teatavasti sisaldab peale vee mürgiseid kõvu aineid (kusinik, kusihape, kreatiniin jt.). Kui mainitud kõvad ained jäävad pikemaks ajaks nahapinnale või riidesse, hakkavad nad lagunema. Laguproduktid võivad ärritada nahka ja moodustavad soodsa söödamaa pisilastele. Laguproduktidest on tingitud ka higihais. Liikumine kerges õhku läbilaskvas võimlemisülikonnas, mis pärast kehaharjutuste sooritamist seljast ära võetakse, mitte ainult ei kõrvalda need ebakohad, vaid karastab veel lapsi. Otstarbekas võimlemisülikond ei takista ka vereringvoolu ega harjutuste sooritamist võimalikult suures ulatuses. Õpetajale võimaldab ta avastada kehahoiaku ja muid vigu

ning kontrollida laste kehapuhtust. Lisaks sellele on erilise võimlemisülikonna muretsemine soovitatav ka puht praktilistel kaalutlustel, sest ta säästab tavalisi kooliriideid, mis muidu higistatakse läbi või kärastatakse katki. Lõppeks olgu veel tähendatud, et võimlejate ühtlane rietus mõjub esteetiliselt, andes tunni üldpildile tervikulise mulje.

Võimlemisülikonna vajadust peab sobivail juhtumeil selgitama lastevanemaile, rõhutades eeskätt külmetumise ohtu mittesobiva võimlemisriietuse puhul ja asja praktilist külge, see on kooliriiete säästmist. Mainitud ülikonna muretsemine on seotud võrdlemisi õige väikeste kuludega, nii et see ei tohiks küll enamikule lastevanemaist üle jõu käia. Varustatakse ju kooliskäivad lapsed raamatute, vihikute, käsitöö- ja joonistustarvetega ning muu vajalikuga, — miks siis ka mitte otstarbeka võimlemisülikonnaga, mis lapse tervisele nii tähtis?! Pealegi ei tarvitse seda ülikonda muretseda iga aasta, kui valida natuke suurem number. Kehvemaile lastele peaks need hankima hoolekogu või abiandmise-seltside kulul.

Eespool esitatu põhjal peab otstarbekas võimlemisülikond olema: 1) kerge ja õhku läbilaskev, 2) mitte liiga soe, 3) tarbeks avar, see on kehaliigutusi ja vereringvoolu mitte takistav, 4) kehavorme mitte varjav. Lisaks neile nõudeile tuleks veel mainida kergest pestavust ja odavust.

Lähtudes mainitud nõudeist tuleb tunnistada kohaseimaks võimlemisülikonnaks poistele igas vanuses ja nooremaile tütarlastele nn. spordipüksid ja käisteta trikoosärk, mis mõlemad kantakse palja ihu peal, särk pükste sees. Püksid valmistatakse joonisel nr. 1. esitatud lõike järel mingisugusest tugevama mustast puuvillasest riidest. Kõige praktilisem on osta tugevamat pleekimata pesuriidet ja ise värvida see mustaks. Ka pükste õmblemisega saab kindlasti iga ema hakkama. Ülemisse äärde tehakse 2—3 sentimeetri laiune palistus, millest tõmmatakse läbi kummipaël, kusjuures hoolega tuleb vaadata, et viimane ei oleks liig pingul, nii et ta soonib ihhu. Milgi tingimusel ei tohiks kummipaela asemel tarvitada riidest paela, nagu seda sageli näeb, sest viimane ei anna järele, vaid löikab kehha, mis on tervisele äärmiselt kahjulik. Püksid lõpevad pealpool põlvi ja on säärtest parajalt laiad. Säärte alumisse äärde kummipaela ei tõmmata, vaid palistatakse see lihtsalt ära.

Joon. 1.

Trikoosärk olgu varrukateta ja värvilt valge, mis õpetajale võimaldab kontrollida tema puhtust. Neid särke saab vähese raha eest osta igast spordivõi suuremast pudukauplusest. Soovitatav on neid koolile tellida korraga suuremal arvul otseteed vabrikust, mis teeb nad tunduvalt odavamaks. Trikoost särk ostetagu meelsamini natuke suurem, siis ei kasva laps temast nii ruttu välja.

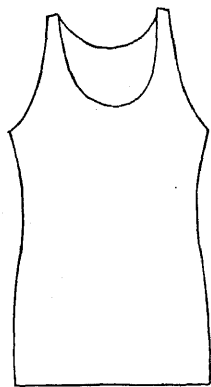
Kui trikoosärgi muretsemine peaks õpilastele siiski käima üle jõu, võivad tütarlapsed käsitöötunnis või emad kodus õmmelda juurelisatud lõike järele (joonis 2) õhukesest pleekimata puuvillasest riidest särgitaolise lihtsa varrukateta pluusi, mis peab olema nii pikk, et ta ka ulatuslike liigutuste sooritamisel ei tule pükste alt välja.

Vanemaile tütarlastele, alates neljandast või viiendast õppeaastast, on kohane ühest tükist mustast trikoost võimlemisülikond, nagu ta meil viimasel ajal on müügil ilmunud. Vaadata tuleb vaid, et ülikonnas olevad

kummipaelad ei oleks liig pingul; vastasel korral nad soonivad ihu ja takistavad vereringvoolu. Ülikondi on soovitatav tellida suuremal arvul otseteed vabrikust. Nii viisi tuleb ta märksa odavam.

Eespool kirjeldatud võimlemisdressi, mis Eesti Võimlemisõpetajate Seltsi poolt on välja töötatud (vt. pilt 3 ja 4), on Haridusministeerium leidnud olevat tingimustele vastava ja täiesti vastuvõetava meie oludes ning teinud ta kandmise võimlemistundides sunduslikuks kesk- ja kutsekoolide ning gümnaasiumide mõlemast soost õpilastele. Algkoolides ei ole too võimlemisriietus küll otsekohe sunduslik, kuid õpetaja katsugu teda sealgi võimalikult suures ulatuses läbi viia.

Spordiülikonnaks tütarlastele võistlustest osavõtmise puhul on soovitatav mustadest spordipükstest ja samavärvilisest käisteta trikoost ning mustadest nöörikingadest ja lühikestest sokkidest koosnev kostüüm (vt. pilt 5). Poiste

Foon. 2.

Pilt 3 ja 4.

spordiülikond ei erineks võimlemisülikonnast. Iga kool või selle spordiring võib kanda vastavat tunnusmärki. Tütarlastel on märgi kandmise kohaks sobiv koht trikool vasaku külje 7 ja 8 ribi kohal mõõtjätku ja naba joonest 10—12 sm vasemal. Poeglastel oleks märgi kandmise koht rinnakul 4 ja 5 ribi kõrgusel.

Nagu juba eespool mainitud, tuleb võimlemisülikond kanda paljal ihul. Vanemad poisid peavad selle all kandma veel väikesi niude-püksikesi

(vt. pilt 6) ja vanemad tütarlapsed, eriti tüsedamad neist, rinnahoidjat (vt. joonis 7). Viimati mainitud riietuse kuulu ju nüüdisajal loomuliku osana naiste alusriietusse; kuid juhul, kui ta on määratud tarvitamiseks kehaharjutuste sooritamisel, peab ta valmistamisel panema pearõhku ta kaitsvale ülesandele. Kuna nimelt näärmesubstantsi kohta ei ole maksivad samad treeniseadused kui lihastiku kohta, võib eelmine saada kahju neist raputusist ja pörutusist, mida toob endaga tugev liikumine, nagu jooks ja hüpped. Rinnahoidja peab säärasel juhul istuma nii pingul, et see ebakoht ei annaks end tunda. Kuid ühtlasi peab võimlemisõpetaja seletama tütarlastele, et näärmekoe elastne vetruvus väheneb, isegi kaob juhul, kui alati kantakse pingul rinnahoidjat, see tähendab, kui rinnad jäävad ilma tollest loomulikust harjutusest, mida toob endaga kaasa nende oma raskuse täieline või osaline kandmine.

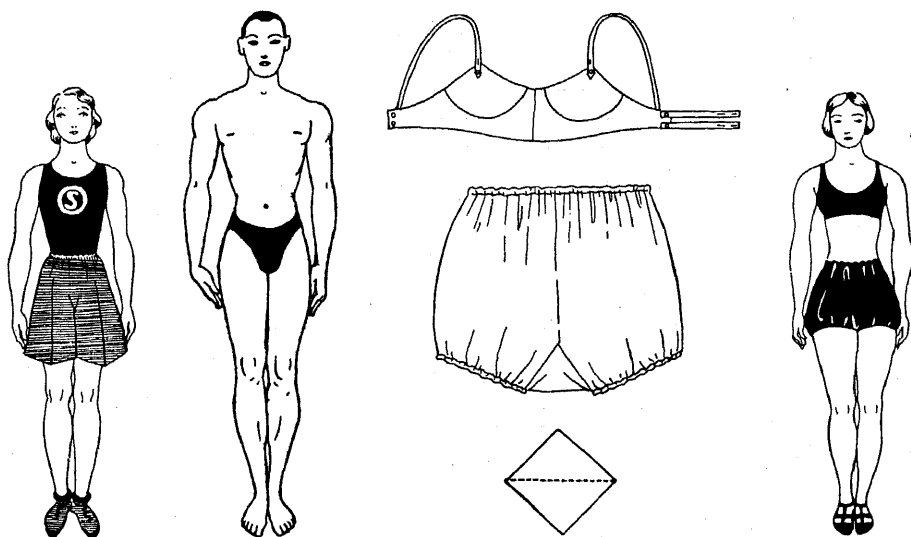
Endastmõistetavalt võetakse võimlemisülikond pärast võimlemistundi seljast ära ega jäeta mitte higist märjana teiste riiete alla. See oleks, nagu juba eespool mainitud, äärmiselt ebahügieeniline ja põhjustaks peale muu kergesti külmetusi. Samuti endastmõistetavalt hooldetakse ka võimlemisülikonna piinliku puhtuse eest. Õpetaja kontroll ja selgitavad kõnelused on siin mõõdapääsmatud.

Seal, kus on tarvitada paraja temperatuuriga ja hästiõhutatud võimlemisruum, on soovitatav lasta õpilastel võimelda palja ülakehaga — poistel ainult spordipükstes, tütarlastel pükstest ja rinnahoidjast koosnevas, joonisel 8

toodud skeemi järele mustast või värvilisest satäänist valmistatud ülikonnas (vt. pilt 9). See mõjub õpilastele karastavalt ning võimaldab õpetajale keha-hoiaku vigade avastamist ja kehaharjutuste õige sooritamise kontrollimist suurimal määral. Seejuures peab aga olema väga ettevaatlik ja mitte üldistama seda viisi ega milgi tingimusel sundima lapsi selleks. Nõrgema tervisega, verevaestele lastele peab aga selle viisi ära keelama või vähemalt seda mitte lubama ilma vanemate või kooliarsti nõusolekuta. Üldse ei peaks mainitud „alasti-kultuuri“ harrastamisega liialdama, vaid pigemini kaaluma, kas sageli ei oleks kasulikum lasta õpilastel kanda võimlemisülikonda ja selle peal tarbekorral isegi kergest sviitrit või pluusi, kuid see-eest viibida hästi õhutatud ruumis või jätta aknad lahti kogu tunniks kui olla poolhalasti ja hingata sisse rikutud õhku. Külmetuse kartusel nimelt tavaliselt ei tuulutata sageli ruume vajalikul määral ega hoita aknaid lahti harjutuste ajal.

Võimlemisülikonna kõige olulisemaks osaks on otstarbekad, ainult võimlemiseks tarvitatavad jalanõud, millede soetamisele tuleb panna

Pilt 5 ja 6.

Joon. 7 ja 8.

Pilt 9.

erilist rõhku. Rasked, mitte jala järele tehtud kingad või saapad rikuvad jalga, takistavad liikumist, tekitavad müra ja võivad sageli saada otse ohtlikuks, põhjustades komistusi ja kukkumisi.

Kõige loomulikum oleks ju sooritada kehaharjutusi lihtsalt paljajalu, ja kus olud seda vähegi võimaldavad, soovitaksingi tarvitusele võtta selle hea kombe, mille kasuks kõnelevad nii tervislikud kui kasvatuslikud põhjused. See tugevdab jalga, säilitades selle loomuliku kuju, kasvatab lapsi rikkumatu jalavormi hindamisele, valmistab neile rõõmu ja karastab nende tervist ning õpetab neid hoolitsema jalgade puhtuse eest, mille suhtes meil sageli ollakse väga vähenõudlik — nii öeldakse näiteks isiku kohta, kel ebapuhtad käed: „Sinu käed on niisama mustad kui sinu jalad,“ leides et viimatimainitud olukord on täiesti loomulik.

Palja jalu võimlemist, samuti kui kehaharjutuste sooritamist paljastatud ülakehaga, ei tohi lastele peale sundida, vaid seda võiks neile ainult lubada. Siingi on soovitatav teatav ettevaatus: mitte liig kaua ühtejärke palja jalu olla lasta ja vältida pikaajalist jooksu ning tugevaid hüppeid, eriti sügavushüppeid. Harjutusruumi põrand peab olema selline, et ta absoluutselt ei anna pinde ega ka muul viisil ei vigasta jalga. Koolides, kus dušš puudub, peab hoolitsema vähemalt jalgade pesemise võimaluse eest pärast sellist palja-jalu-tundi. Kahjuks just need kaks viimatimainitud tingimust teevad sageli võimatuks selle hea tervisliku abinõu tarvituselevõtmise enamikus meie kooles. Säärasel juhul katsume läbi viia vähemalt võimlemise paljaste säärttega, see on ilma sukkadeta. Ka see mõjub karastavalt nagu palja jalu võimleminegi ja, mis peaasi, võimaldab ära jätta igasugused sukakummid ja sukahoidjad. Ei ole nimelt ühtegi sukkade kinnitamise viisi, mis oleks täiesti vastuvõetav nii tervislikult kui praktiliselt seisukohalt: ikka nad tõmbavad või vajutavad keha pehmosi ja takistavad liikumist. Soovi korral võib nende asemel kanda sokke.

Peatume nüüd küsimusel, milline peab olema otstarbekas võimlemisking. Eeskätt peab ta täiesti vastama jala vormile ja andma temale võimalikult suure liikumisvabaduse (nii et varbaid võib välja sirutada ja vabalt liigutada), aga ühtlasi ka teda kaitsma. Edasi peab ta olema mitte liig väike, nii et ta pigistaks jalga ja takistaks vereringvoolu, aga ka mitte liig suur, mis võib põhjustada ebaloomuliku, isegi kahjuliku liikumisviisi väljakujunemise.

Haridusministeeriumi poolt kinnitatud kesk- ja kutsekoolide õpilaste võimlemisülikonnas on ette nähtud jalatsitena tütarlastele — mustast nahast sandaletid kahe pealisrihmaga ja kahe pandlaga ning halli kroomparktallaga, ja poistele — valgest purjeriidedest kummikingad krepptallaga (toorest kummist), erilise ninakaitsega, kontsatäitega ja kõrgendatud randiga. Jalatsid on soovitatav kanda villase sokiga või erilise, sissepandava tallaga porossest materjalist.

Võimlemiskingade värvi kohta oleks ütelda niipalju, et kui tahetakse võimlemisülikonnaga saavutada meeldivat tervikmuljet, peavad kingad olema sama värvi kui ülikondki, eriti esinemisriietuses. Nii kuuluvadki tütarlaste musta võimlemisülikonna juurde mustad kingad, vanemate poiste valge esinemisülikonna juurde — valged jne. Kui kingad valmistatakse juhuslikult kodus käepärast olevast materjalist, valitakse praktilistel põhjustel mõni tumedam värv.

Võimlemiskingi võivad vanemad lapsed ise valmistada käsitöötundides või emad võivad seda teha kodus, pärast seda kui õpetaja on tükid valmis lõiganud.

Tarvitada võib mitmesuguseid mudeleid. Järgnevalt annan kolme joonised ja mõõdud (vt. joonis 10).

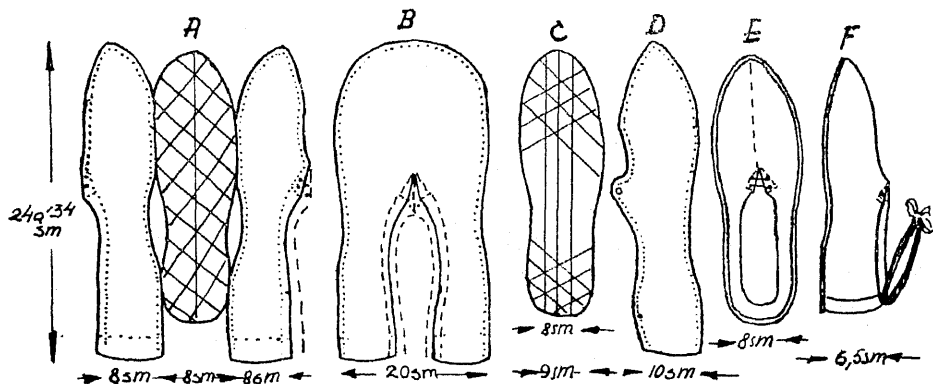
Joonise A järele lõigatakse kogu king välja ühest riidetükist tervelt väljajoonistatud (————) ja jämedalt tükeldatud (-----) joonte järele (kui kinga ülemine äär kantitakse, ei ole vaja riiet sisse keerata ja võib ka siin jälgida täisjooni). Kui ära lõigata talla mittevajalik osa, omandab king nägusama välimuse. Punktteeritud jooned markeerivad õmblusi. Kapi tugevdamiseks pannakse sinna kahekordne riie.

Kui tarvitatakse kahte erisugust riiet pealseks ja tallaks, võib esimest valmistada ühest tükist joonise B või kahe küljetükiga joonise A või D järele. Viimane neist näitab vaid erinevat kinnisidumisviisi.

Enne pealse külgeõmblemist peab talla tegema küllalt tugevaks ja vastupidavaks, võttes riide kahe kuni neljakordselt ja õmmeldes see masinal risti-rästi läbi, eriti aga kohtadest, mis kõige rohkem kuluvad (vt. joon. 10 A ja C). Kui tald on pehme, võib kinga kokku õmmelda ja siis pöörata, kuid king säilitab oma vormi paremini, kui ta õmmeldakse kandiga ringi ümber talla vastavalt joonisele E ja F. Kas kandi peab „üle lööma“ või mitte, oleneb materjalist.

Kinga peab varustama aukudega ja paelaga nõõrimiseks vastavalt joonistele A, B ja E. Joonisel D kujutatud kinga võib kinni nõõpida või siduda. Kui tahetakse kindlustada kinga jalaspüsimist, võib laiema paela õmmelda kapi külge ja siduda ümber labajala, nagu näitab joonis F.

Et niisugustesse riidekingadesse mitte koguda ega nende kaudu levitada tolmu, peab hoiduma võtmast nende materjaliks, eriti taldadeks, pehmekestist

Joon. 10.

riiet. Kõige sobivamaks osutub paks puuvillane riie. Rannaäärsetes koolides tohiks alati olla saadaval purjeriie, teistes kohtades ehk tükk puldanit, pleeki-mata linast või mõnd sellesarnast tugevat, siledapinnalist riidet.

Kinga talla peaks võimalust mööda katma pehme nahaga või kummiga, näiteks mõnest vanast jalgratta väliskummist. Säärase võib ühiselt muretseda vähese raha eest.

Kui kingade valmistamine käsitöötunnis või kodus valmistab raskusi, võib küsimuse lahendada hästi odavalt ja praktiliselt sel kombel, et õpetaja ostab riide ja tallamaterjali (vana jalgrattakummi või naha) või lapsed toovad igaüks oma materjali kooli; õpetaja lõikab siis nii pealsed kui tallad välja ja laseb siis kingsepal kingad kokku õmmelda. Kui kogu tellimine antakse korraga sisse, võib saavutada kokkuleppel minimaalse tööhinna.

Võimlemiskingi võib ka heegeldada. Seda teevad vanemad tütarlapsed meeleldi käsitöötundides. Toon järgnevalt nägusa võimlemiskinga pildi ja töökirjelduse.

Kingad on heegeldatud üksikosadest kinnissilmuseil. Materjaliks võetakse peenemat sidumisnööri, linast lõnga või võrguniiti tarvitades seejuures veel teist jämedamat lõnga, mis juhtub käepärast olema.

Kõige esmalt heegeldame õhusilmuseil (sidumisnööri) 14 cm pikkuse ahela. Nüüd heegeldame ahela kummalegi küljele rea kinnissilmuseid, kus-

juures heegeldame ahela lõppu 4 kinnissilmust. Kinnissilmused heegeldame üle jämedama lõnga, tarvitades selleks purjeniiti või ka muud; nõnda heegeldame kogu kinga kahe töö lõngaga (sidumisnõör heegeldamiseks ja purjeniit kinnissilmuste alla). Edasi töötades kasvatame silmuseid niipalju juurde, et töö jääb lamedaks (ei kisu kokku). Nõnda saame kinga talla, mis vastaku jala suurusele. Keskmise talla suurus on 23 cm × 8 cm.

Tald valmis heegeldatud, asume kanna heegeldamisele, heegeldades selleks 17 õhusilmust. Nüüd heegeldame edasi-tagasi ridu. Iga rida on 16 kinnissilmust. Iga rea algul tuleb heegeldada 1 õhusilmus ja iga eelmise rea kinnissilmusesse heegeldame ühe kinnissilmuse, nõnda kordame 4 korda. Järgmised 8 korda (rida) heegeldame 21 kinnissilmust pikad read. Nüüd jälle 4 korda (rida) 16 kinnissilmust. Seega on kand valmis. Varvaste osa heegeldame 10—12 cm pika. Kõige esmalt heegeldame umbes 19-õhusilmuselise ahela (nii pika, et see ulatub üle jala kummastki äärest talla külge), mille külge heegeldame niisama palju kinnissilmuseid. Nüüd heegeldame järgmise rea 18 kinnissilmust, kus jätame eelmise rea esimesele silmusele kinnissilmuse üle heegeldamata. Nõnda kahandame 6 rida iga rea lõpul 1 kinnissilmuse võrra, kuna aga ühel tööküljel heegeldame (kasvatame) tagasi-pööramisele igasse eelmise rea teise kinnissilmusesse (1 jätame otsast üle heegeldamata) 2 kinnissilmust. Nõnda kasvatame 5 rida. Seega saame jalakujule vastavad kingaosad.

Kõik kingaosad valmis heegeldanud, õmbleme need vasakult poolt üleloomispisteil (üleääre) kokku ja pöörame kingad parempidi. Kannaosadele tõmbame keerutatud jämedama paela äärde, millega seome kingad jalga. Seesugused kingad on nägusad ja jalale väga mugavad (vt. pilt 11).

Ühel või teisel eespool kirjeldatud viisil valmistatud kingad sobivad ka „vahetuskingadena“ igapäevaseks tarvitamiseks koolis või kodus.

Kui aga igasuguste kingade muretsemine peaks valmistama raskusi, võib provisoorse abinõuna soovitada õmmelda paari paksude sokkide või sukalaabade alla tallad pehmest nahast või niinest (enda punutud) või häda- korral mingisugusest tihedast, siledapinnalisest riidest.

Nii võimlemis- kui vahetuskingade jaoks peaks õmblema mingist ülejäänud riidetükist erilise koti, mille palistatud suust on läbi tõmmatud pael tema kinnisidumiseks. Säärases kotis võib kingi kanda raamatukotis ilma kartuseta, et need määriksid raamatuid või vihke.

Välis harjutusel on riietuse suhtes mõõduandvad nii temperatuur, harjutusväljaku asukoht, maapinna seisukord kui ka harjutuste iseloom. Lähemaid juhiseid välisriietuse kohta leidub minu artiklis „Kuidas teostada kehalist kasvatust koolides, kus puudub võimla“ (Eesti Kool 1937, lk. 96).

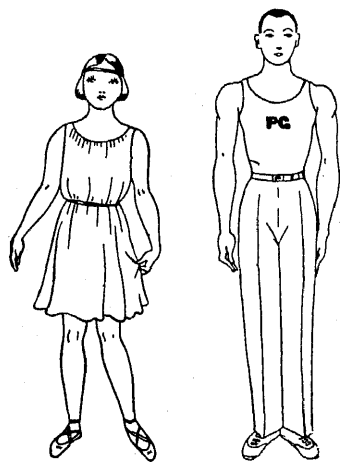
Kuna väljas võimeldes tuleb arvestada eeskätt tavalist kooliriietust, olgu siinkohal juhitud tähelepanu asjaolule, et kitsad, ebasobiva lõikega riided mitte ainult ei takista korralikku kehaharjutuste sooritamist, vaid mõjuvad ka üldiselt äärmiselt kahjulikult, otse deformeerivalt laste kehale, seda enam et nende mõju on kestev. Näiteks liig kitsaste aluspihikute tõttu võib laps eluajaks jääda lamedarinnaliseks; õlgadest liig kitsad kuued poistel ja sama- suguse veaga kleidid ühes tupetaoliste varrukatega tüdrukul põhjustavad sageli suuri kehahoiakuvigu; kitsad kraed ja vööd takistavad vereringvoolu ja hingamist. Kitsaste riiete suhtes ei ole tegemist vaesuse ega rikkusega, vaid arusaamise puudusega vanemate poolt. Leidub ikkagi tükike riiet, mille hoolitseja ema sisse õmbleb oma lapse aluspihikule, kui ta sellest on „välja

kasvanud“; kuued ja kleidid võib, arvestades laste kiiret kasvamist, teha natuke suuremad ja laiemad ning jätta neile varuks sisse riiet, et tarbe korral oleks võimalik neid „välja lasta“; ka kraede ja vööde ümbermõõt ning tütarlaste koolikleitide varrukalõige lasevad endid otstarbekalt reguleerida. On ainult vaja arusaamist ja head taht. Selle arusaamise äratamisele peab õpetaja jõudumööda kaasa aitama, kõneldes laste otstarbekast riietumisest lastevanemate koosolekuil ja muil sobivail juhtudel.

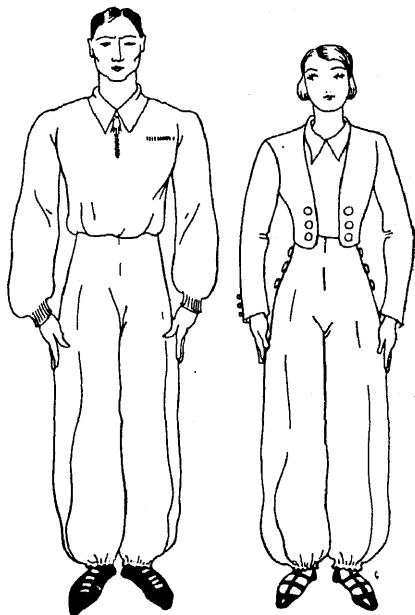
Peale hariliku võimlemisriietuse, nii-ütelda tööülikonna, tuleb kõne alla võtta ka esinemisriietus. Nooremad poeglapsed esinevad oma harilikus võimlemiskostüümis, s. o. mustades spordipükstes ja valgetes trikoosärkides, jalas kas mustad või valged kingad. Nooremad tütarlapsed võiksid samuti esineda oma tavalises võimlemisriietuses. Kuid kui ainelised võimalused seda koolile lubavad, soovitaksin seks otstarbeks helesinisest siidtrikoost valmistatud ühetükilist kleidikest (vt. pilt 12), mille juurde kuuluvad sama värvi lühikesed püksikesed. Ülikonda täiendavad samavärvilised kingad ristamisiseotud paeltega ja ümber pea seotud pael.

Pilt 11.

Pilt 12 ja 13.

Pilt 14 ja 15.

Vanemate poeglaste esinemisülikonna moodustavad pikad valged püksid ja samavärviline trikoo ühes valgete riidest kingade ja värvilise vööga. Rinda võib ehtida koolimärk, millisel juhtumil tavaliselt ka vöö on kooli värvi (vt. pilt 13). Vanemad tütarlapsed esinevad samalõikelistes kostüümides kui nad tarvitavad igapäev, kuid need erinevad eelmistest värvilt, milliseks on kõige kohasem erksam helesinine, ja võimaluse puhul ka materjalilt — eriti

ilusa efekti annab siidtrikoo; kuid kui tahetakse tulla välja vähemate kuludega, võib leppida ka mainitud värvi puuvillase trikooga. Kui samavärviliste kingade muretsemine — neid võib väga hästi valmistada ka kodusel teel — peaks tekitama raskusi, võib tarvitada tavalisi musti sandalette. Aineliste võimaluste puudumisel võib väga hästi esineda harilikus mustas võimlemisülikonnas.

Ei ole ehk liigne peatuda lühidalt ka kehaharjutuste juhi, õpetaja riietusel. Üldiselt võib ütelda, et õpetaja peab olema rietatud nii, et ta, esiteks, võib vabalt ette näidata harjutusi, ja teiseks nii, et ta tervis ei kannataks enamasti mitu tundi järgemööda kestval viibimisel jahedas, sageli isegi külmas ja õhutamise ajal tõmbetuulelises saalis — tema osavõtmine kehaharjutusist ei või ju olla nii intensiivne kui võimlejail. Kõige sobivamaks nii mees- kui naisõpetajale osutuvad ehk pikad nn. treeningpüksid tumesinisest villasest flanellist või mõnest muust sobivast riidest ja sinna juurde kuuluv trikoosärk või pluus, mille peale vähemelava tegevuse puhul või vaheajaks tõmmatakse pullover või samast riidest jakike (vt. pilt 14 ja 15). Samasugust treeningriietust tuleks soovitada ja õpilastel ka kasutada välistel kehalise kasvatuse harjutustel. Kui õpilastelt nõutakse, et võimlemisruumi tohib astuda vaid võimlemiskingades, peab mõistagi õpetaja alati ses suhtes andma head eeskju. — Mis puutub võimlemisõpetaja esinemisriietusse, siis on meil selleks välja kujunenud valge sportlik suviülikond meestel ja samavärviline lihtne sportliku lõikega kleit naistel.

Maa-alkkoolide kehalise kasvatuse töökavu.

Aleksander Kalamees.

Järg.

Olgu siinkohal veel kord viidatud töigale, et käesolevate valmistundide seeriad on mõeldud eeskätt maa-alkkoolidele, kus võimlemiseks puuduvad siseruumid. Seepärast ongi materjalid enamikus sellised, mis on teostatavad enamvähem igas olustikus ja kõikjal. Nii võib siis tunde matkimisteemadega teostada väljas, ka sees klassiruumis, kui soetada ruumi pinkide äratõstmisega; matkimisharjutustega tunde saab samuti teostada väljas; alates 3-ndast õppeaastast, vabavõimlemise materjalide iseloomuga tunde anda samuti väljas, välisvõimlemist väljas jne. Endastmõista võib sobivaid tunde teostada ka võimlemisruumidega koolides. Aga kui nendes on ka mõningaid riistu ja vahendeid, siis tuleks tundides kasutada neidki, mistõttu neil tundidel saab osalt olema teissugune ilme ja aineistik. Järelikult õpetaja arvestagu olukorda, milles ta töötab, ja vastavalt sellele koostagu, kasutagu ja andku ka tund. Praeguste äärmiselt erinevate olude juures ainumaksvate tundide koostamine pole mõeldav ega teostatav.

Jaauuar — 8 tundi.

I—II klass.

1. 4 tundi talisporti; 2. 2 tundi matkimisteemasid (jututeemasid); 3. 1 tund matkimisharjutustega; 4. 1 tund välisvõimlemist; (5). 1 tund mängu; (6). 1 tund matkamist; (7). 1 tund sisetööd.

4 tundi talisporti.

Suusatamine.

Suuskade käsitamine ja määrimine. Suuskade jalga kinnitamine mitmesuguste sidemete juures. Keppide kättevõtmine. Kukkumine ja püstitõusmine. Kõndpööre. Mägitakt

(s. o. harilik liikumine). Mäkketõus (raudsidemete juhul näidata ka treppsammu). Lamedast nõlvakust laskumine kääras. Takistuste võitmine. Lühike retk jõukohasel maastikul. Rebase-mäng. Suuskade puhastamine lumest pärast sõitu ja nende asetamine siseruumis ninadega alla. Suuskade süvine hooldamine.

Olgu siinkohal viidatud erilisel kukkumise oskuse õpetamisele. Kukkumisel võib ennast vigastada. Kukkumisel lastagu kiiresti käärasse, sealt istekohale ja vahetult visatagu end siis küljele tahapoole; käed olgu sirged. Mitte kukkuda kõverdatud kätega küünarnukkidele; samuti on hädaohtlik kukkuda ette üle suusaninade. Püstitõusmisel kõverdatagu jalad, toetutagu kätele või keppidele ja tõustagu. Nõlvakul olgu tõusmisel suusad oru-poolsele küljel.

Uisutamine.

Uiskude kinnitamine saabaste külge. Uisutamine ühel ja kahel jalal. Uisutamine tõukekelgu abil. Juhtnööride seletamine ja võtete tegelik harjutamine uppuja abistamiseks jääst läbikukkumise puhul teatavate vahendite (nööri, laua, redeli, tõukekelgu, palitu) abil; enda pikaliviskamine ja käte laiali sirutamine jääst läbimurdumise puhul.

Liulaskmine jääl. Kivikeste, jäätükikeste ja lumepallide pildumine suurel ja lagedal jääväljal. Kivikeste veeremisel nende eriline häälitsemine jääl on lõbus ja meelkitab õpilasi pildumisele, mis on hea käeharjutus.

Kelgutamine.

Kelgutamine liht- ja tõukekelkudega. Meisterdatagu ja kasutatagu uut moodi tõukekelku „lücki“ (vt. „Eesti Kool“ 1938, lk. 735).

Talimänge.

Jää: karusell. Lumes: lumepallide veeretamine ja kindluste ehitamine. Lumesõda ja kindluste ründamine. Lumepallide pildumine katusele, kust nad suure pallina alla veerevad. Lumepallidega märkipildumine.

2. 2 tundi matkimisteemasid (jututeemasid).

Teemad valitagu „Eesti Koolist“ 1938, lk. 494, 1939 — lk. 49, 117, 173, 534 ja raamatust: A. Kalamees — „Algkooli kehakasvatuse käsiraamat“ lk. 118 ja 124.

3. 1 tund matkimisharjutustega.

- A. Rivistumine joonele ühte viirgu mitmesse eri paika. Pöörded. Marssimine ja jooks kolonnis ühekaupa.
- B. 1. a) Kalurite soojus (kätehoog vaheliti ümber õlgade); b) puudelõhkumine; c) lumise teeraja pühkimine; d) varesehüplemine (sulgjala edasi).
2. Väljas: kaasõpilaste kandmine redelil või kahel latil (tegevuses olgu kõik õpilased korruga). Sees: mitmeviisiline kaasõpilase kandmine.
3. Kolonnide jooks korruga ümber teatava eseme oma kohale tagasi.
4. Ronimine lasipuule, paras kõrgele puuriidale ja sealt käetoengul allahüpe.
5. Jooksumäng: Mustmees („Algkooli kehakasv. käsiraamat“, lk. 151).
- C. Rivistumine joonele ühte viirgu. Pöörded. Marssimine. Tervitus rivis.

4. 1 tund välisvõimlemist.

Välisvõimlemise tunnid koostatagu oludekohaselt (eeskuju vt. „Eesti Kool“ 1939, lk. 468).

(5). 1 tund mängu.

- A. Rivistumine kolonni ühekaupa. Marssimine ja jooks kolonnis ühekaupa.
- B. 1. Jooksumäng: Kull peidupaikadega (lk. 153). — 2. Jooksumäng: Mustmees (lk. 151).
- C. Rivistumine kolonni ühekaupa. Marssimine kolonnis ühekaupa. Tervitus rivis.

(6). 1 tund matkamist.

2 km pikkune matk rivikorras. Pehme ilma puhul laul. Loodusnähtuste vaatlemine.

(7). 1 tund sisetööd.

Vt. „Eesti Kool“ 1938, lk. 497 ja 500.

III—IV klass.

1. 4 tundi talisporti; 2. 3 tundi vabavõimlemise ainetikuga; 3. 1 tund välisvõimlemist; (4). 1 tund mängu; (5). 1 tund matkamist; (6). 1 tund sisetööd.

1. 4 tundi talisporti.

Suusatamis tunnid.

Ajavõitmiseks määratagu suusad tarbe korral soojas ruumis juba enne tundi ja viidagu välja jahtuma.

1. Suuskade kinnitamine jalatsite külge ja õige keppide kättevõtmine. — 2. Mägi-takt, s. o. harilik liikumisviis, kusjuures püütagu liuelda edesuusal järjest pikeneva sammuga. — 3. Kukkumise ja tõusmise õppimine lausikul. — 4. Kõndpööre ja tõstpööre lausikul. — 5. Treppsammlamedal nõlvakul. — 6. Laskumise (allasõidu) harjutamine lamedalt nõlvakult. Oskajad sooritagu vaheldumisi sirg- ja käärgsõitu. — 7. Lumesakk. — 8. Lühike jõukohane matk mitmekesisel maastikul. Tervitus rivis.

Tund liuväljal.

1. Mitteoskajad. Kõnd uiskudel väikeste sammudega. Hoie tõukekelgust: uisutada oskaja lükkab mitteoskajat koos kelguga. Kelguajamise katse uiskudel. Katse uisutada paari-kesi eestristtereseongus.

Oskajad. Uisutamine eespidi pikkade liugsammudega. Uisutamine tagurpidi siiraviira suuldes. Uisutamine väikeste sammudega eespidi ringselt vastupäikest. Kiirusuisutamise lähte harjutamine 4—5 korda, lähtudes iga kord 15—20 sammu; viimasest lähtest uisutamine 100 m.

2. Oskajad (poeglapsed). Hokimäng. Eelharjutusi: kettaajamine jääl kepiga. Viskeharjutusi värava peale. 2—3 mängijat, liikudes viirus, ajavad ketast ja mängivad teda käest kätte. Lõpuks tegelik mäng kahe meeskonna vahel.

Jääl lastagu ka liugu, pillutagu (ainult, mõistagi, suurtel ja avaratel jääväljadel) kivikesi, lumepalle ja jäätükikesi käe harjutamiseks.

Märkus. Antagu seletusi ja harjutatagu tegelikult läbi ka uppuja abistamine jääst läbikukkumise korral. Abistamisvahendeiks kasutatagu nõõri, redelit, lauda, tõukekelku, palitut jne. ning harjutatagu enesepäästet pikaliviskamise ja käte laiailisirutamise abil.

Kelgutamine.

Kelgutamine liht- ja tõukekelkudega. Olgu siinkohal viidatud ühtlasi uuele tõukekelgu tüübile: „lükile“ (vt. „Eesti Kool“ 1938, lk. 735).

Talimänge.

Jääl: karussell. Lumes: lumepallide veeretamine ja kindluste ehitamine. Lumesõda ja kindluste ründamine. Lumepallide pildumine katusele, kust nad suurte pallidena alla veerevad. Lumepallidega märki pildumine.

2. 3 tundi vabavõimlemise ainetikuga.

1.—3. tund.

A. Rivistumine joonele kahte viirgu. Põrded. Marssimine ja jooks kolonnis kahekaupa. Hüplemine harki edasiliikumisega.

B. 1. a) Käed taga: kätehoog eest üles tõusuga varbaile, käed rinna ees, käte sirutusviibutus; b) harkseis: kerepainutamine ette käte puutega maani (põlved sirged), kerepainutamine taha kätetõstega kõrvale pihkudega üles, käed all risti, kätehoog kõrvale üles jalahooga taha (vt. joon. 29); c) harkseis: kereringitamine, harkseis: kerepööramine käteköverdamisega õlule; d) jalahoog ette-taha, põlvetõstehüplemine liikudes.

2. „Koormavedamine“, s. o. kaks õpilast pärlidi konkssseongus: esimene veab tagumist vastupunnivat kaaslast. — Kaasõpilase kandmine seljas kõnnil ja jooksul (ratsasõit); „ratsasõda“.

3. 300—500 m jooks rahulik tempo.

4. 2 viirgu pärdi 6—8-sammulise vahemaaga: harkhüpe üle eelmise õpilase; ümberpöörd, mille järele sama õpilane hüppab veel korduvalt.

5. Mõni õpilaste poolt armastatud ja soojust-tekitav jooksumäng.

C. Rivistumine joonele kahte viirgu. Pöörded. Marssimine kolonnis kahekaupa. Tervitus rivis.

3. 1 tund välisvõimlemist.

Välisvõimlemise tunnid koostatagu oludekohaselt (eeskuju vt. „Eesti Kool“ 1939, lk. 468).

(4). 1 tund mängu.

A. Rivistumine joonele ühte viirgu. Pöörded. Marssimine suunamuutmisega kolonnis ühekaupa.

B. 1. Heitlusmäng: Kull ja kanad (lk. 238). — 2. Heitlusmäng: Kalapüük (lk. 239).

C. Rivistumine joonele ühte viirgu. Pöörded. Marssimine kolonnis ühekaupa. Tervitus rivis.

(5). 1 tund matkamist.

2,5 km pikkune matk rivikorras. Laul. Loodusnähtuste vaatlemine.

(6). 1 tund sisetööd.

Vt. „Eesti Kool“ 1938, lk. 497 ja 500.

V—VI klass.

1. 4 tundi talisporti; 2. 3 tundi vabavõimlemise ainetikuga; 3. 1 tund välisvõimlemist; (4). 1 tund mängu; (5). 1 tund matkamist; (6). 1 tund sisetööd.

1. 4 tundi talisporti.

Suusatamis tund.

Aja võitmiseks määratagu suusad tarbe korral soojas ruumis juba enne tundi ja viidagu välja jahtuma.

1. Mägi- ja kolmiktakt. — 2. Kukkumise ja tõusmise õppimine lausikul ja lamedal nõlvakul. — 3. Kõnd-, tõst- ja hüpp-pööre lausikul ja lamedal nõlvakul. — 4. Trepp- ja käär-samm; siksaktõus tõstpöördega. — 5. Mäest laskumine: lumesahk, lumesahkkaar, kristiaania. — 6. Takistus- ja suunamuutehüpped ning takistuste ületamise võtted. — 7. Trampliinhüpe (poistele), s. o. väiksed hüpped madalalt „nõksult“. — 8. Jõukohane matk mitmekesisel maastikul kõige õpitu kasutamiseks. — 9. Suusamäng: Rebasejaht (lk. 325). — 10. Tervitus rivis.

Märkus. Sellest suusatamise tunni kavast tuleb ühekordseks tarvitamiseks võtta välja iga punkti alt vaid üks tegevus. On seda mitu korda harjutatud, siis võetakse järgmine tegevus. Iga punkti eespool kirjutatud tegevused on kergemad ja need tuleb õppida enne. Igas tunnis aga olgu võimalikult kõik tegevused (peale „Rebasejahi“, ja vahest matka, millised toimingud vajavad rohkem aega).

Tund liuväljal.

1. Uisutamine eespidi jalavahetussammuga. Uisutamine tagurpidi siira-viira siueldes. Uisutamine väikeste sammudega eespidi ringselt vastupäikest. Kiiruisutamise lähte harjutamine 5—6 korda, lähtudes iga kord 20—30 m; viimasel lähtumisel uisutada 200—300 m.

2. Tütarlastele ja poeglastele ühiselt. Kaare eelharjutus: võttes mõni samm hoogu, liueldakse ühel jalal sirgjoones eespidi kuni hoo lõpuni, vaba jalg taga õhus liugejalje kohal. Lõpuks kaare harjutamine ette väljapoole paremal jalal.

Poeglastele eraldi. Hokimäng: kettaajamine jää. Viskeharjutusi värava peale. 2—3 mängijat uisutades viirus, mängivad ketast käest kätte (ketas toimetatagu kaasmängija kätte ikka liikumissuunas temast ettepoole, mitte tahapoole). Lõpuks tegelik mäng kahe meeskonna vahel.

Jääl liulaskmine, kivikeste, lumepallide ja jäätükikeste pildumine käeosavuse ja silma-mõõdu harjutamiseks. — Tegelikke harjutusi jääst läbikukkunu päästmiseks lati, laua, nõõri, redeli, palitu jne. abil.

Talimänge.

Jääl: karussell. Lumes: lumepallide veeretamine ja kindluste ehitamine. Lumesõda ja kindluste ründamine. Lumepallide pildumine katusele (allaveeremiseks) ja märki.

2. 3 tundi vabavõimlemise ainetikuga.

1.—2. tund.

- A. Rivistumine joonele kahte viirgu. Pöörded. Marssimine kolonnis kahekaupa.
- B. 1. a) Paarilised vastamisi pihutsi: kätekõverdamine; b) paarilised harkseisus rinnati, käed toetatud vastastikku õlule: kerekallutuses kereviibutamise ette; c) paarilised selitsi, käed ülal pihkseongus: üks kaaslane tõmbab enda käte ülesurvega teise turjalrippesse ja rippuja sooritab põlvede tõstmise; d) paarilised selitsi, käed kõrval pihkseongus: kerepainutamine kõrvale; e) paarilised rinnati, käed ees pihkseongus: hüplemine harki edasilükkumisega kord ühe, kord teise kaaslaste selja suunas.
2. Kepikiskumine ja -pöörmine teineteise käest. — „Kukesõda“. Kaaslased seisavad rinnati, kumbki ühel jalal, käed vaheliti rinnal, ja katsuvad teineteist tõuklemisega sundida tõstetud jalga maha panema. Jala maha paneja on kaotaja.
3. Pendelteatejooks vastas kolonnides. Klass jaotatakse, olenedes õpilaste arvust, 2 või 4 võrdseks rühmaks, mis omakorda poolenduvad. Viimase pooled moodustavad ühe meeskonna, kuid asuvad rinnati 30—60 m üksteisest eemal mänguväljaku otsoonte taha. Kõik samapoolseid kolonnes esimesed saavad pulga paremasse kätte ja asuvad piiritulbast vasakule poole. Märkuandel jooksevad nad vastaskolonnide esimeseni, annavad sellele p. pool piiritulpa hoitavasse p. kätte pulga üle, see omakorda toob pulga vastaskolonnide teisele jne., kuni kõik on läbi joosnud. Kõige enamini lõpetanud kolonn on võitja. — Jooksu korratagu paar korda, et hästi õppida pulga üleandmist.
4. Harkhüpe üle kaasõpilase.
5. Rahvamäng: Kupjakepi proov. 1—1,5 m pikkune kepp toetatakse otsapidi mõne eseme taha. Kepist võetakse ühe käega ülalt, teisega altpoolt kinni ja katsutakse ennast, pea alaspidi, kepi alt läbi keerda (joon. 117). Siseruumis: mõni sobiv rahvatants.
- C. Rivistumine joonele kahte viirgu. Pöörded. Marssimine kolonnis kahekaupa. Tervitus rivis.

3. tund.

- A. Rivistumine kolonnis kahekaupa. Pöörded. Marssimine kolonnis kahekaupa.
- B. 1. a) Väikese palli (paberipuntra, hernekotikese jne.) pildumine käest kätte kahe kaaslaste vahel; b) harkseis, pall ülal käte vahel: palli söötmine kaaslaste kerepainutusega ette; c) harkseis, pall all käte vahel kere painutatud ette: palli söötmine kaaslaste kerepainutusega taha; d) harkseis, kerepainutus kaaslaste suhtes väljapoole, pall välises käes: palli söötmine kaaslaste küljetiviskega üle pea välise käega; e) pall rinnal käes: palli söötmine (pildumine) kaaslaste üleshüppest (õhus oleku momendil).
2. Kaaslased rinnati 5—10 sammu kaugusel. Palli söötmine kaaslaste õhust suure kaarega nii, et pärast viset söötja jookseb paremat kätt vastuvõtja asemele, viimane aga pallisöõte momendil jookseb pallile vastu, haarab selle õhust ja siirdub söõtjast paremalt poolt möödudes selle endisesse kohta. Nüüd söödab palli saaja, jälle vahetuvad kohad jne.
3. Iga kaks õpilast moodustavad ühe kolonnide, s. o. ühe üksuse. Esimene viib palli joostes 10—20 m kaugusel asuvasse kohta, jookseb tühjalt oma kaaslaste juurde tagasi, lööb selle lahti, mille järele see läheb ja toob joostes palli, annab veelkordseks viimiseks esi-

mesele jne. Teele võib asetada takistusi ülehüppamiseks, pugemiseks, kaasavõtmiseks ja sinna jälle tagasitoomiseks jne.

4. Palli söötmine kaaslasele õhust suure kaarega; püüdjä hüppab võimalikult kõrgele pallile püüdmiseks vastu. Püüdjä võib aetseda ka pingil, kust ta siis söõdetavale pallile täpselt õhku vastu hüppab ja maandudes sooritab elastse kägarhüppe.

5. Siseroomis (võimaluse korral): mõni sobiv rahvatants.

C. Rivistumine kolonni kahekaupa. Marssimine kolonnis kahekaupa. Tervitus rivis.

3. 1 tund välisvõimlemist.

Välisvõimlemise tunnid koostatagu oludekohaselt (eeskuju vt. „Eesti Kool“ 1939, lk. 468).

(4). 1. tund mängu.

A. Rivistumine joonele nelja viirgu. Põõrded. Marssimine ja jooks kolonnis neljakaupa.

B. 1. Jooksumäng: Öõ ja päev (lk. 252). — 2. Heitlusmäng: Kadedad haudujad (lk. 253). —

3. Pallimäng: Tabamispall (lk. 253).

C. Rivistumine joonele nelja viirgu. Põõrded. Marssimine kolonnis neljakaupa. Tervitus rivis.

(5). 1 tund matkamist.

3 km pikkune matk rivikorras. Soojema ilma puhul laul. Loodusnähtuste vaatlemine.

(6). 1 tund sisetõõd.

Vt. „Eesti Kool“ 1938, lk. 497 ja 500.

Veebruar — 8 tundi.

I—II klass.

1. 4 tundi talisporti; 2. 2 tundi matkimisteemasid (jututeemasid); 3. 1 tund matkimisharjutustega; 4. 1 tund välisvõimlemist; (5). 1 tund mängu; (6). 1 tund matkamist; (7). 1 tund sisetõõd.

1. 4 tundi talisporti.

Jaanuarikuu harjutuste jätkamine ja viimistlemine.

2. 2 tundi matkimisteemasid (jututeemasid).

Teemad valitagu aastaajale sobivalt „Eesti Koolist“ 1938 — lk. 494, 1939 — lk. 49, 117, 173 ja 534 ja „Algkooli kehakasvatuse käsiraamatust“ lk. 118 ja 124.

3. 1 tund matkimisharjutustega.

A. Rivistumine kolonni ühekaupa. Põõrded. Marssimine ja jooks kolonnis ühekaupa.

B. 1. a) Põõravõtmine (käte suured ringid eespinnal); b) kassiküüru tegemine (tugikägarast jalgade sirutamine selja ümardamisega); c) toonekurekõnd (kõnd põõvetõõstmise ja jalasirutamisega); d) poksimine (sammseis v. ees, käed poksiasendis rusikas: poksi sirg-lõõgid ja haagid; siinjuures pandagu tähele, et kerepõõramine toimuks täielikult); e) jalaga veepritsimine (jalahoog ette taha).

2. Kaaslase käest lahtikiskumine. Üks õpilane hoiab teisel kahe käega randmest või ümbert kere, teine katsub lahti rabelda. — Tõõklemine seltsi. — Kahekesi kolmanda kaaslase kandmine jalust ja kaenalde alt (kandmine purdel). Üks kandja haarab kanta-val jalust, asetudes ise viimase jalgade vahele, teine kaenalde alt ümbert kere.

3. Takistusjooks hüpetega üle nõõri, pingi, pallide ja pugemisega sobivate esemete alt.

4. Ring pihkseongus: kappamine — 8 hüpet vastupäikest ja 8 hüpet päripäikest (õpilased loevad ise alul poolvaljusti kaasa 8-ni).

C. Rivistumine kolonni ühekaupa. Marssimine kolonnis ühekaupa.

4. 1 tund välisvõimlemist.

Välisvõimlemise tunnid koostatagu oludekohaselt (eeskuju vt. „Eesti Kool“ 1939, k. 468).

(5). 1 tund mängu.

- A. Rivistumine joonele ühte viirgu. Pöörded. Marssimine ja jooks kolonnis ühekaupa.
B. 1. Jooksumäng: Kull peidupaikadega (lk. 153). 2. Jooksumäng: Mustmees (lk. 151).
C. Rivistumine joonele ühte viirgu. Pöörded. Marssimine kolonnis ühekaupa.

(6). 1 tund matkamist.

2 km pikkune matk rivikorras. Soojema ilma puhul laul. Loodusnähtuste vaatlemine.

(7). 1 tund sisetööd.

Vt. „Eesti Kool“ 1938, lk. 497 ja 500.

III—IV klass.

1. 4 tundi talisporti; 2. 3 tundi vabavõimlemise aineistikuga; 3. 1 tund välisvõimlemist;
(4). 1 tund mängu; (5). 1 tund matkamist; (6). 1 tund sisetööd.

1. 4 tundi talisporti.

Jätkatakse ja viimistellakse jaanuarikuu harjutusvara.

2. 3 tundi vabavõimlemise aineistikuga.

1.—3. tund.

- A. Rivistumine kolonni kahekaupa. Pöörded. Marssimine ja jooks kolonnis kahekaupa. Kappamine noore hobusena.
B. 1. a) Käte ringitamine kõndides; b) põlvetõstekõnd (-jooks); c) kerepainutamine ette iga vasaku sammu kestel, kere sirutamine iga parema sammu kestel; d) härkeis: hüpleval edasilikumisel kerepainutamine hüppejala poolele; e) hüplemine vaheldumisi kägarasse ja kükki edasilikumisel.
2. Vedamine kahekesi igas suunas ühe ja kahe käega. — Kaaslase kandmine üle öla, hoides teda ühe käega käest, teisega jalast.
3. Teatejooks puuhalgudega. Õpilased asuvad neljas kolonnis, igaühel on puuhalg enda ees maas püsti. Mänguandele haaravad kõik puuhalud sülle ja kogu kolonn jookseb korraga ümber piirieseme, (mis asub õpilaste võimete kohaselt 20—30 m kaugusel) oma kohale tagasi ning igaüks asetab puuhalu jälle enese ette püsti seisma. Kõige ennemini valmisäänud kolonn on võitja.
4. Hüplemine üle puuhalgudest värava. Kaks puuhalgu asetatakse püsti, kolmas nende otstele ja nii moodustub värav.
5. Puuhalgude-mäng. Umbes 10—15 õpilast moodustavad ringi ja võtavad ranneseon- gusse. Ringi keskel asetseb püsti 8—10 puuhalgu. Nüüd katsutakse üksteist vedada puuhalgudele, mille tagajärjel viimased kukuvad. Puuhalu mahaajaja läheb mängust välja (soojema ilma puhul). Viimaks jääb mängu võitjaks vaid 1 õpilane.

Külma ilma puhul võib teisendina lugeda igale puuhalu mahaajajale 1 kaotus- punkti. Kõige rohkem punkte evija õpilane ongi mängu kaotaja.

- C. Rivistumine kolonni kahekaupa. Marssimine kolonnis kahekaupa. Tervitus rivis.

3. 1 tund välisvõimlemist.

Välisvõimlemise tunnid koostatagu oludekohaselt (eeskuju vt. „Eesti Kool“ 1939, lk. 468).

(4). 1 tund mängu.

- A. Rivistumine joonele kahte viirgu. Pöörded. Marssimine ja jooks kolonnis kahekaupa.
B. 1. Heitlusmäng: Kull ja kanad (lk. 238). — 2. Pallimäng: Rahvastepall (lk. 245).
C. Rivistumine joonele kahte viirgu. Pöörded. Marssimine kolonnis kahekaupa. Tervitus rivis.

(5). 1 tund matkamist.

2,5 km pikkune matk rivikorras. Pehme ilma puhul laul. Loodusnähtuste vaatlemine.

(6). 1 tund sisetööd.

Vt. „Eesti Kool“ 1938, lk. 497 ja 500.

V—VI klass.

1. 4 tundi talisporti; 2. 3 tundi vabavõimlemise ainestikuga. 3. 1 tund välisvõimlemist; (4). 1 tund mängu; (5). 1 tund matkamist; (6). 1 tund sisetööd.

1. 4 tundi talisporti.

Jätkatakse ja viimistellakse jaanuarikuu harjutusvara.

2. 3 tundi vabavõimlemise ainestikuga.

1.—3. tund.

- A. Rivistumine kolonni neljakaupa mitmesse eri paika. Marssimine suunamuutmisega kolonnis neljakaupa.
- B. 1. a) „Lendav Kala“. Õpilased seisavad kahes viirus rinnati kohastikku pihkseongus. See on „võrk“. Üks õpilane— „kala“— hüppab ühest otsast võrku pihkseongus kätele kõhuli, käed ülal. Nüüd pillutakse ta õpilaste käteõõtssetega õhku ja järjest piki võrku edasi. Kala jõudes võrgu teise otsa haarab õpetaja tal kätest ja aitab tal võrgust „välja lipsata“. Võrgust väljunud, asub kala võrgu etteotsa „võrgu silmaks“, kuna tagant üks „silm“ hakkab kalaks ja „ujub“ samuti läbi võrgu ning muutub maandumisel jälle „silmaks“. (Joon. 133). b) „Tuulik“. 4 õpilast asuvad rühmas rinnati. kaks vastastikku kaaslast panevad sõrmseongus käed ümber teise kukla, kaks teist samuti, kuid üle eelmiste käte. Kõik õpilased hakkavad ringlema ühes suunas ja küllaldase hoo puhul kättega pealtpoolt hoidjad kergitavad jalad ja nad ringlevad teise kahe poolt keerutatuna õhus „tuulikuna“. c) Üks kaaslane hoiab teist harkisjalu kaaslast oma reitel: hoiav sooritab kerepainutamisi tahapoole. d) Üks kaaslane on teisel seljal: hoidja kõverdab jalgu.
2. Kaaslaste kandmine latil. Rippuja asub latil kas kõhulirippes, „ahvirippes“, s. o. rippudes käte-jalgadega, küünarseongrippes, kinnerrippes või mõnel muul viisil.— Ronimine üle paraskõrge tara, lasipuu, redelipulkade vahelt jne.
3. Võidujooks kaaslast seljas kandes.
4. Kägarkaarihüpped üle lasipuu, üle trepi käsipuu, üle otsipidi puuhalgude hunnikuile asetatud paraskõrge redeli jne.
- C. Rivistumine kolonni neljakaupa. Marssimine kolonnis neljakaupa. Tervitus rivis.

3. 1 tund välisvõimlemist.

Välisvõimlemise tunnid koostatagu oludekohaselt (eeskuju vt. „Eesti Kool“ 1939, lk. 468).

(4). 1 tund mängu.

- A. Rivistumine joonele kahte viirgu. Pöörded. Marssimine ja jooks kolonnis kahekaupa.
- B. 1. Jooksumäng: Öö ja päev (lk. 252).— 2. Heitlusmäng: Kadedad haudujad (lk. 253).— 3. Pallimäng: Tabamispall (lk. 253).

(5). 1 tund matkamist.

3 km pikkune matk rivikorras. Pehme ilma puhul laul. Loodusnähtuste vaatlemine.

(6). 1 tund sisetööd.

Vt. „Eesti Kool“ 1938, lk. 497 ja 500.

Põllumajandusliku kutsehariduse ja propaganda küsimused Dresdeni rahvusvahelisel põllumajanduskongressil.

Joosep Nõu.

6.—12. juunini 1939. a. toimus Dresdenis Saksamaal XVIII rahvusvaheline põllumajanduskongress. Kongressi töö hargnes üheksasse sektsiooni, milledest ühes käsitleti põllumajandusliku kutsehariduse ja põllumajandusliku propaganda küsimusi. Arutlusaineks nende küsimuste alal oli neli teemat: 1) „Näitlik õpetus ja demonstratsioonid põllumajanduslikes kutsekoolides“, 2) „Uusi meetodeid ja töötulemusi põllumajanduslikes kutsekoolides“, 3) „Raadio ja kino põllumajanduse teenistuses“, 4) „Põllumajandusliku nõuandetiöö tähtsus, areng ja edusammud“. Iga küsimuse alalt oli esitatud üks peareferaat, mis tuli kongressil ettekandmisele, ja peale selle rida ülevaateid erimaadest, mida ei kantud ette, kuid mis avaldati koos peareferaadiga kongressi trükitud väljaannetes. Põllumajandusliku hariduse sektsiooni koosolekud toimusid Dresdeni Tervishoiumuuseumi ruumes, kus oli ühtlasi organiseeritud ka põllumajanduslike õppefilmide demonstreerimine ja põllumajanduslike kutsekoolide õppeabinõude näitus. Kongressi ajal ja järel toimunud ekskursioonide puhul oli osavõtjail võimalus ühtlasi külastada Saksa toitluskutse (Reichsnährstand) üleriigilist põllumajandusnäitust Leipzgis, mis oli organiseeritud õppe- ja propagandanäitusena ja samuti põllumajanduslikke koole, katse- ja uuringuasutusi ning talundeid. Püüan järgnevas anda pögusa ülevaate kongressi tööst ja muljeist põllumajandusliku kutsehariduse alal.

1.

Peareferaat teemal „Näitlik õpetus ja demonstratsioonid põllumajanduslikes kutsekoolides“ oli dr. H. Bavendam m'ilt (Saksamaa), kuna eriülevaated olid O. T. Bjanese'ilt (Norra), V. Georgescu'lt (Rumeenia) ja T. v. Suhayd a'lt (Ungari). Dr. Bavendam rõhutas õpetuse näitliku ja rakendusliku laadi vajadust põllumajanduslikes koolides eriti järgmistel asjaoludel: 1) selle läbi tulevad õpilase vaimsed võimed täielikule väljaarendamisele, 2) õppeaine omatakse paremini, 3) võidakse rohkem õpetada ja õppida lühikese ajaga. Peareferaadis käsitleti näitliku õpetuse alalt eriti järgmisi punkte: õpetaja kõne, tahvli ja kriidi kasutamine, joonised ja pildid õpperaamatus, seinapildid-seinatabelid-seinakaardid, valguspilt, film, kollektsoonid looduslikest esemest ja mudeleist, eksperimentide korraldamine ja liivakasti kasutamine klassiõpetuse juures ning õppekäigud, ekskursioonid ja erikursused väljaspool klassiõpetuse raame. Õpetaja ettekande mõjulepääsmise esimeseks eelduseks on kõne enese näitlikkus — õpetaja nähku vaeva piltlike, õpilastele lähedaste ja arusaadavate võrdluste leidmiseks. Suulise esinemise kõrval on oluline tahvli ja kriidi kasutamine. Paljud asjaolud saavad õpilasele kergesti arusaadavaks lihtsa või skemaatilise joonise või graafilise kujutluse kaudu tahvilil. Ettekande ajal jooniste valmistamisel on eriline tähtsus just selles mõttes, et õpilane oma silmaga näeb joonise arenemist algusest lõpuni. Tahvliljooniste mõju suurendab tunduvalt värviliste kriitide kasutamine. Joonis on väga oluline ka kirjutatud sõna juures, kus sellele lisanduvad veel pildid ja kaardid. Raamatud ei ole kunagi küllalt pildirikkad. Kas joonised, pildid, kaardid esitatakse trükipildi (raamatupilt, seinapilt-tabel) või valguspildi kujul on õigupoolest ükskõikne; vahe seisneb vaid käepärasuses. Valguspildil on see eelis, et tuleb suhteliselt odav ja võimaldab rida pilte lühikese aja jooksul näidata üksteise järele. Seisev pilt võib jääda vaatamiseks kauemaks ajaks, kuid tema toomine vajalisel momendil on tülikas. Film on uueaegne õppevahend. Filmi kaudu on võimalik haarata õpilast korraga mõistuslikust ja tundelisest küljest. Filmi kaudu suudetakse esitada komplitseeritud protsesse ja ka arene-

miskäike, mis toimuvad pikema aja jooksul (näit. sordiaretuse küsimuste selgitamine). Õppefilm peab olema tumm, täiendavaid selgitusi annab õpetaja. Üldiselt jääb film siiski kalliks õppevahendiks; teda saab kasutada harva ja valitud küsimuste selgitamiseks. Filmi ja valguspildi esitamiseks on tänapäeva põllumajanduslikus koolis tehnilised seaded (kitsasfilmi-aparaadid, projektsioonilinnad, diaskoobid, episkoobid, seadised ühe ruumi pimendamiseks jne.) tingimata vajalikud. Paljudes ainetes tulevad piltide kõrvale erilised õppevahendid mitmesuguste kollektsoonide näol (väetisainete kogud, ehituste mudelid jne.), milledega tahetakse asju loodusest õpilase juurde tõmmata. Seejuures on põhimõtteks, et looduslik on parem kunstlikust, s. t. et võimalust mööda tuleb eelistada loodusliku produkti või asja kasutamist mudelile. Nii võivad klassiõpetusel kasutamist leida loomulikul kujul või prepareerituina mullaproovid, taimekogud, seemnekogud, taimehaiguste ja taimekahjurite preparaate kogud, kivimite kogud, väetisainete kogud, lindude ja kalade kogud, loomaskaletid ja isegi loomad jne. Ainult kui loomulikke-looduslikke produkte-esemeid ei saa, võetagu tarvitusele mudelid, kuid need olgu loomutruud. Mudelite alal on palju tehtud, kuid osalt esineb ka mänglevat elementi. Mida koolis ja selle lähedal saab näidata loomulikult, seda ei tarvitse esitada mudelina, näit. masinaid ja põllutööriistu mänguasja suuruses. Kõik need esemed-abinõud on näitamiseks ja ettekandmiseks, paljude nähtuste selgitamiseks on aga vaja katses, eksperimenti. Katse on eriti tarvilik füüsika ja keemia õpetamisel. Seejuures on nõutav, et mitte ainult õpetaja ei esitaks, vaid et ka õpilane saaks seda teha. Seejärel on vajalikud praktilised harjutused õpilastega. Nende ulatust piirab aga ajanappus. Tööõpetust ennast Saksamaa põllumajanduslikes koolides (teoreetilised koolid) eriti ei rõhutata: käsitöö alal (puu-, raua- ja nahatöö) ei pea põllumajanduslik kool andma käsitöölisi (Saksamaa külades on spetsiaaltöölised olemas), remonttöödeks aga saavad õpilased vajalise vilumuse praktika ajal õppetalundeis. Üldiselt koolitalundeid Saksa põllumajanduslikel koolidel ei ole ja praktiline õpetus toimub õppetalundeis eelpraktika korras. Väga moodsa õppevahendina soovib dr. Bavendamm sõjaväe eeskujul põllumajanduslikes kutsekoolides kasutada liivakasti, millega saavutatakse häid tulemusi eriti nn. kasutamiseõpetuse (karjamaakasutamine jne.) alal. Väljaspool klassiõpetust võimaldab näitliku õpetuse teostamist õppekäik ja ekskursioon. Õppekäiguks on vaja ettevalmistavat tööd ja hiljem järeltööd. Eeltöö on õpetaja teha (kohal käia ja valida küsimused ja alad, millelele õpilaste tähelepanu juhtida jne.), järeltöö (näit. ülevaade tähelepanust) õpilase teha. Ekskursioone ei saa teha palju — nõuavad kulu ja aega. Teatavas suguluses tööõpetusega on erikursuste korraldamine teatavil aladel, näit. masinate-kursused, ratsutamiskursused, sõidukursused jne.

O. T. B j a n e s'i järele on Norra põllumajanduslikes koolides praktiline õpetus kõige tihedamalt seotud teoreetilise õpetusega. Füüsika õpetamine toetub eksperimentidele õpetaja poolt, keemia õpetamine samuti, kuid lisanduvad õpilaste harjutused. Botaanikas peetakse rohkesti harjutustunde looduses; paljud koolid nõuavad õpilasilt sellele lisaks herbaariumi esitamist. Zoologia ja anatoomia õpetamisel on kasutamisel mudelid ja preparaadid. Põllumajanduslike eriainetes õpetamine tugineb aga tööõpetusele suvipoolaastal, kusjuures tööharjutuste õpetuslik iseloom on väga mitmesugune: paljud koolid on läinud töötehnika süstemaatilisele õppimisele, kuna varemalt oli peaasi tööjõudlus. Eritöödel (töökodades, loomapidamistöödel, põllutöödel, aiatöödel, metsatöödel) käivad õpilased rühmiti. Peale selle korraldatakse erikursusi töödes, milledest õpilased muidu ei saaks osa võtta, nagu drenaažitööd, puuviljapakkimine, metsakultuuritööd jm. Erilisi harjutusi korraldatakse ka mootorite alal.

V. G e o r g e s c u põhjendab põllumajandusliku kooli õpetuse praktilise iseloomu tarvet sellega, et õpilane võiks õppida omandatud teadmiste abil iseseisvalt lahendama ülesandeid. Peale põllumajanduslike koolide õppevahendite üksikasjalist loetelu rõhutab Georgescu eriti seda, et põllumajanduslike koolide õppejõudude üheks tähtsamaks kohustusel on näitematerjalide soetamine. Kõike muidugi ei saa õpetaja valmistada-koguda ise ja Rumeenias on

asutatud eriline riiklik töökoda õppevahendite valmistamiseks põllumajanduslikele kutsekoolidele. Rumeenias on põllumajanduslikud koolid varustatud koolitalundite ja katsepõldudega, kus õpilased harjutavad. Seejuures peetakse oluliseks, et õpetaja võtaks osa praktilistest töödest koos õpilastega. Töödemonstratsioone korraldatakse koolitalundis ja ka ümbruse talundis ühenduses õppekäikudega.

T. v. S u h a y d a järele peetakse ka Ungaris teoreetilise ja praktilise õpetuse ühendamis põllumajanduslikes koolides vältimatuks. Koolidega on ühendatud õppetalundid, katsepõllud, laboratooriumid ja õppevahendite kogud. Tunnikava des esinevad erilised õppepraktikatunnid. Välis harjutused toimuvad kooskõlas klassis käsitledava ainega. Demonstratsioone ja tööh arjutusi viiakse läbi ka õpilaste kodutalundis. Ka T. v. Suhayda rõhutas eriliselt nõuet, et õpetaja peab olema võimaline õpilaste abiga õppeabinõusid ise valmistama või soetama (näit. taimede, putukate, mineraalide, seemnete, taimehaiguste ja piltide kogusid jne.).

Näitliku õpetuse kohta esitatud referaatide täienduseks oli korraldatud Riigitoitluskutse ülesandel Berliini Schropp'i maakaartide ja õppevahendite firma poolt põllumajanduslike kutsekoolide õppevahendite näitus. Näitusel oli esitatud valik mitmevärvilisi pilt-tabeleid Suur-Saksamaa ajaloo ja juhtide, inimtõugude, pärikkuse küsimuste, taluehituste, külakujude, taimede, umbrohtude, mullakoostise, pilvekujude, veise, hobuse, sea, piima väärindamissaaduste, põllutööriistade arengu, neliaastaku programmi ja tulemuste, talupoegluse ajaloo jne. kohta. Edasi mitmesugused demonstratsioon-kastid lina-, villapuuvilla- ja siiditöötlemise, kivimite- ja mullaproovide, kivimite murenemise, viljapuukahjurite jne. demonstreerimise otstarbel. Siis taimekasvatuse, loomakasvatuse ja loomatervishoiu riistade kogu („ApTiLa“) — maapuupid, uhtaparaadid, mullahappesuse määramise abinõud, kartulitärklise ja mustuse (mulla) määrajad, teraviljakaalud, idandamisaparaadid, silotermomeetrid, veise-sabahoidjad, lüpsikud, mõõdurihmad eluskaalu määramiseks, mõõdukepid, linnukasvatuse riistad, pörsaste ninarõngad ja rõngastamistangid, abinõud pörsaste, tallede ja vasikate kunstlikuks toitmiseks, esmaabiriistad, sarvede ja sõrgade hoolde riistad, pulli ninarõngad ja rõngastamistangid, karvapügamismasinad, mitmesugused nummerdamis- ja tätoverimistangid ja abinõud jne. Mudelitest, nagu kana (koostvõetav), lammas (koostvõetav), siga (koostvõetav), veis (koostvõetav), mesilaste anatoomiat ja arenemist selgitavad mudelid, mitmesugused patoloogilised mudelid jne., oli ainult osa näitusel väljapandud (osaga L. M. Meusel'i õppevahendite töökoja väljapanekus võis tutvuda Leipzigi näitusel). Näitusel oli esitatud ka liivakast kui moodne õppevahend. Peale selle paelus tähelepanu huvitava konstruktsiooniga kergest metallist tabelite-hoidja, millega on võimalik tabelleid vähe ruumivõtvalt paigutada.

Kokkuvõttes — näitusel oli palju sellist, mis meil juba tuntud ja mitmeis koolides kasutamisel, aga oli ka mõndagi uutset, eriti just pilt-tabelite ja mudelite alal.

2.

Uutest meetoditest põllumajandusliku kutsehariduse alal ja põllumajandusliku kutsehariduse üldistest probleemidest kõneles dr. Edvard Reich (Böömi ja Määri protektoraaat), kuna ülevaateid põllumajandusliku kutsehariduse korralduse ja probleemide kohta erimaades oli esitatud 15. Dr. Reich oma peareferadi koostamisel on arvestanud neid erilevaateid, lisaks eelmiste kongresside materjale, paljudel välismaareisidel kogutud tähelepanekuid, kauaaegseid isiklikke kogemusi põllumajanduspedagoogilisel alal ja erilisi ankeetuurimusi end. Tšehho-Slovakkias.

Põllumajanduslik kutsekool on kallis õppeasutus kõigis riigis, kuid saavutatud tulemused põllumajanduse arengu edasiviimisel on ühtlasi ka kõigis riigis näidanud, et need kulutused on tasuvad. Suurima tähtsusega on põllumajanduslik kutsekool seejuures põllupidajate ettevalmistamise alal, mille kõrvale niisama tähtsa ülesandena on ker-

kinud ka vajadus ette valmistada põllumajandusala õppinud töölisi. Seejuures rõhutatakse, et nii õppinud põllupidajate kui põllumajandusala õppinud tööliste eduka kutselise ettevalmistamise eelduseks on ja jääb hea maa-algkool, mille õpetus on kooskõlastatud maa-maailmavaate ja maaelu vajadustega. Maa-algkooli õpetaja peab omama ka teatavaid põllumajanduslike teadmisi eeskätt aianduse ja väkeloomakasvatuse alalt. Neid teadmisi võidakse omandada vastavalt suvekursustel põllumajanduslike koolide juures 1—2 aasta jooksul. Nii on korraldatud näiteks Hollandis ja Böömimaal. Põhjalikumana käib seesugune nõue põllumajanduslike täienduskoolide õpetajate kohta. Põllumajanduslike täienduskoolide õpingud peaksid olema kohuslikud kõigile poistele ja tüdrukuitele, kes elavad maal ja töötavad põllumajanduses. Suurima tähtsusega põllumajanduslikest koolist on algkoolil baseeruvad keskastme kutsekoolid — põllupidajate ja õppinud tööliste koolid, kuna need on laiade hulkade tarvis. Kõrgema astme koolid ja ülikoolid, mis valmistavad ette juhtivaid jõude, ei evi nii laialdast tähtsust. Mida nooremad on põllumajanduslike koolide õpilased, seda suuremad on nõuded õppemeetodite suhtes ja suuremad nõuded õpetajale. Põllumajanduslikku kooli ei tohiks milgi juhtumil võtta nooremaid õpilasi kui 14-aastasi ja õppeaeg ei võiks olla pikem kui 2 aastat. Enamikus Euroopa riiges on läbilõõnud talvekool, kus õpingud kestavad 1—2 talve, kummalgi 5—6 kuud. Kõrge kultuuri maades, kus õpilased tulevad põllumajanduslikku kooli 17—18 aasta vanuselt ja on peale algkooli lõpetanud veel täienduskooli, rahvaülikooli või mõnesugused täienduskursused (näiteks Taanis), jätkub küllalt 1-talvisest teoreetilisest koolist. Lühike õppeaeg on eriti põhjendatav, kui ka eelpraktika on hea. Kus kooliastujad on nooremad (14—15-aastased) ja kus neil puudub algkoolile lisaks täienduskooli-haridus ja erialaline praktika, seal peaks õppeaeg kestma vähemalt 2 talve. Kas põllumajanduslik kool peab olema varustatud koolitalundiga, selles puudub täielik üksmeel. Igatahes ei saa pidada põhistatuks väidet, nagu oleks koolitalund vajalik ainult madalama põllumajanduskultuuriga maades, sest ka seesugused kõrged põllumajanduskultuuriga maad nagu Šveits ja Böömi- ning Määri-maa peavad põllumajanduslikule koolile koolitalundit tingimata tarvilikuks. Koolitalundi vajadus oleneb kooli programmist ja ülesandest: kui soovitakse kooli juures korraldada katseid, demonstratsioone, pidada erikursusi jne., siis on koolitalund vältimatu. Peale talvekooli on mitmeis maades jäänud püsima erikoolidena ka 2-aastase õppeajaga koolid, kus õppetöö kestab kogu aasta (10 kuud aastas); neis koolides on koolitalund igal juhul vältimatu. Ka küsimus, kas keskastme põllumajandusliku kooli õppekavas peaks leiduma ka üldaineid, on samalalaadne. Mida nooremad on kooliastujad ja mida väiksema eelharidusega, seda ulatuslikumalt tuleks õpetada ka üldaineid. Kutsekoolis, kus õpetus kestab ainult ühe talve, puuduvad enamasti üldained, samuti ka 2-talvises koolis võidakse neid tunduvalt piirata, kui kooliastujate vanus on kõrgem. Üldine tendents on, et mida kõrgemale jõuab kultuuriline ja majanduslik areng, seda rohkem saavad kutsekoolid piirduda eriainetega õpetamisega.

Põllumajanduslike koolide õppetöös tuleb rõhutult pidada kinni õpilase isetegevuse rakendamisest. Vastavalt sellele ei saa põllumajanduslikes koolides klassid olla ülekoormatud õpilastega (põllumajanduslikes koolides ei võiks olla üle 24—32 õpilase klassis), sest õpetajal peab võimalus olema igat õpilast tundma õppida ja vastavalt õpetada isikupäraselt. Seejuures ei tule kõikehaaravat tähtsust anda õppekava läbivõtmisele, vaid eriti õpilase isiksuse arendamisele ja kasvatamisele ning ettevalmistamisele praktilise elu tarvis. Põllumajanduslik kool ei tohi sulguda omaette maailma, vaid peab olema osa sellest „põllumajanduslikust maailmast“, milles ja mille tarvis ta tegutseb. Põllumajanduslik kool peab töötama kooskõlas oma maa põllumajanduse organisatoorse ehituse ja reformidega.

Põllumajanduslike koolide arengu suund on: puht-praktiline kool → praktiline-teoreetiline kool → teoreetiline-praktiline kool ja lõpuks → teoreetiline kool, kus õppetöö toimub

peamiselt ainult klassis. Euroopa riiges leidub tänapäev veel kooli kõigis neis astmes. Tüüpide paremus üle siiski ei ole põhjust väeldada, kuna see on põllumajanduse üldise arengu ja organisatsiooni küsimus. Mis ühes riigis kohane, ei tarvitse seda olla teisel. Üldiselt ei ole maailmas ühtegi maad, kus põllumajanduslik kool ei oleks tunduvalt kaasa aidanud maa põllumajandusliku toodangu ning kultuurilise, majandusliku ja ühiskondliku olukorra tõstmiseks. Põllumajanduslik kool on põllumajandusliku teaduse edude levitamise keskuseks ja enamikus Kesk-Euroopa ja Põhja-Euroopa riikides (Saksamaal, Hollandis, Rumeenias, Šveitsis, Böömi ja Määrimaal) põllumajanduslik kutsekool on ühtlasi ka põllumajandusliku nõuandetöö keskuseks. Kooli osavõtul nõuandetööst on suur kasu ka õpetajaskonnale, sest selle kaudu õpetajaskond püsib pidevalt kursis praktilise elu arenguga, mis aga on vältimatu eeldus noorte põllumeeste õigeks kasvatamiseks. Põllumajanduslik kool vajab hea ettevalmistusega, tublit õpetajat, häid õpperaamatuid ja häid õppeabinõusid. Õpetaja tublidus on eriti mõõduandev just neis koolides, kus on vähe klasse (1—2) ja vastavalt ka vähe õppejõude (2—3). Enamikus Euroopa riiges on põllumajanduslike koolide õpetajaiks põllumajandusliku ülikooli haridusega isikud, kes peale selle evivad teatava praktika (2—3 aastat), millest vähemalt osa peab olema õiendatud talundis. Kuid seejuures ei tohita ka puht-pedagoogilist külge unustada — üldiselt jätkub selleks pedagoogilisest seminarist, mille kestus on 5—10 kuud, kusjuures on soovitatav, et see seminar oleks iseseisev asutus ja varustatud harjutuskooliga. Põllumajandusliku kooli õppejõuks ei sobi igaüks, vaid ainult väljavalitu, kellel on karakterit, autoriteeti, kes on isiksus. Õpperaamatud peavad olema head keeleliselt ja erialalise sisu poolest ja vastama õppekavadele. Riiklikud organid peaksid neid kontrollima. Samuti tuleks riigil toetada raamatute kirjastamist, et need oleksid odavad ja õpilastele kättesaadavad. Põllumajanduslikele koolidele õppeabinõude valmistamiseks on mitmes riigis loodud vastavad keskused.

End. Tšehho-Slovakkias korraldatud ankeetuurimuste põhjal väidab dr. Reich, et põllumajandusliku kooli lõpetanu kõigist koolist püsivalt kaasavõetud kutsehariduslikest teadmistest-oskustest võlgneb 40—50% õpetaja mõjule, 30—40% õpperaamatu mõjule ja ainult 20—30% muudele (kooliseaded, kogud, talund jne.) mõjuritele.

Agr. Paul Lindemans (Belgia) käsitleb oma ülevaates põllumajandusliku hariduse süsteemi Belgias. Pärast algkooli lõpetamist lähevad maanoored põllumajanduslikku täienduskooli, kus õppetöö toimub talvel õhtuti — 3 kuni 4 korda nädalas ja kahe talve jooksul antakse õpetust üld- ja eriaineis 200 tundi. Põllumajanduslikule täienduskoolele järgneb piirkonna põllumajanduslik kutsekool, kus täienduskoole töö kontsentriilselt jätkub. Õppetöö neis kestab samuti 2 talve, kuid ei ole piiratud 200 tunniga. Kavas on ainult eriained. Mõlemad need koolid on õpilasile maksuta. 3-aastase õppeajaga põllumajanduskeskoolidesse võetakse õpilasi kohe algkoolist, need annavad põhjalikuma erihariduse ja on maksulised koolid.

Taani haridusminister Jørgen Jørgensen andis ülevaate Taani uuest algkooliseadusest (1937) ja selle mõjust maarahvastiku kutselise tubliduse tõstmiseks. Selle seadusega on näiteks kodukäsitöö muudetud kohuslikuks aineks poistele viimasel kahel kooliaastal. Koolikohustus Taanis kestab 7-ndast 14-nda eluaastani, kuid seadus annab kogukondadele võimaluse korraldada 14—18-aastastele noortele ka täienduskoole, mida juba on kasutatud. Täienduskoole ei ole kohuslik, samuti nagu Taanis ka muud algkoolile järgnevad koolid — rahvaülikoolid, õhtukoolid jm. — ei ole kohuslikud, kuid leiavad siiski poolehoidu. Taani põllumajanduslike kutsekoolidest annab ülevaate Arne Larsen Ledet. Taanis on 21 põllumajanduslikku kooli, millede õppijate iga-aastane arv on aga ainult 1% Taani iseseisvate talundite arvust. Põllumajanduslikud õpingud toimuvad ka noorte organisatsioonides, kus õpinguist igal aastal osa võtab 15 000 noort, kes seejuures ei tarvitse lahkuda oma töö juurest.

Dr. Rodeck (Saksamaa) esitas pikema ülevaate põllumajandusliku hariduse organisatsioonist Saksamaal. Huvipakkuv selles ülevaates on eriti põllumajandusliku kooli õppe-

kava ainete jaotus, mis lähtub talundist kui orgaanilisest ter-
vikust ja haarab järgmised neli ainete gruppi: 1) talupoeg ja tema taimed (ained: loo-
dusteadus, muld, taimed); 2) talupoeg ja tema kari (ained: karjapidamine ja söötmine);
3) talupoeg ja tema töö (ained: kasutamisõpetus, kirjavahetus ja raamatupidamine ning mõõt-
mine); 4) talupoeg ja tema rahvas (aine: Saksa talupoegkond); neile peagruppidele liitub
veel 11-nda ainega kehaline kasvatus koos laulmisega.

Böömi ja Määri protektoraadi autoritest M. Bezdék käsitles ettekujutustüüpide
küsimust põllumajanduslikes koolides, dr. O. Horák kooli õppetundide kasutamist, dr.
Z. Kobza õpperaamatute küsimust, ins. N. Rosam koolitalundite ülesandeid nõuandetöö
alal, ins. J. Voráček põllumajanduslike koolide õpetajate kutsealase ja pedagoogilise ette-
valmistamise küsimusi. Põllumajandusnõunik V. R. Lehtonen (Soome) andis ülevaate
põllumajanduslike koolide süsteemist ja tüüpidest Soomes. Edasi olid samal teemal veel üle-
vaated M. Cépède'lt (Prantsusmaa), dr. G. Dallari'lt (Itaalia), agr. Th. Mandru'lt
(Rumeenia), D. G. Albertos Castanón'lt (Hispaania) ja dr. S. Gulácsy'lt (Ungari).

Pärast peareferaadid ettekandmist dr. Reich'i poolt võttis sektsioon dr. Winter'i
(Saksamaa) ettepanekul vastu järgmise resolutsiooni, mille kongressi lõppkoosolek hiljem
üksmeelselt heaks kiitis.

1. Rahvusvaheline koostöö põllumajandusliku kutsehariduse alal vajab tõhusat edasi-
arendamist.

2. Tähtsamad üldised alused põllumajanduslike kutsekoolide tööks annavad maa
alg- ja täienduskoolid. Seepärast tuleb tõhusalt toetada kõiki püüdeid maa alg- ja täiendus-
koolide arendamiseks.

3. Tuleb kõigi abinõudega taotella, et kõik need noored põllupidajad, kes tulevikus
ise talundit võiksid pidada, olgu omanikena või käitisejuhtidena, õpiksid põllumajanduslikus
kutsekoolis.

4. Naismaanoorte kasvatust ja kutsealast ettevalmistust tuleb edendada vastavalt maa-
naise kui ema ja põllumehe kaastöölise kõrgele ülesandele.

5. Erialaliste teadmiste ja oskuste pakkumise kõrval tuleb põllumajanduslikes kutse-
koolides rõhutada ka üldist kasvatust kooskõlas talupoegliku eluvaatega.

6. Talupoegade ja maatöölise poegadele tuleb võimaldada pääs põllumajandusliku
ülikooli õpinguile algkoolist ka põllumajandusliku kutsekooli kaudu.

7. Põllumajanduslike kutsekoolide õpetajate ettevalmistamisele tuleb pühendada
suuremat tähelepanu. Põllumajanduslike kutsekoolide õppejõud peaksid olema pärit eeskätt
maalt.

8. Kuna tihe seos kooliõpetuse ja põllumajandusliku praktilise vahel on hädatarvilik,
tuleb nõuda, et põllumajanduslik kutsekool täidaks ka põllumajandusliku nõuandetöö üle-
sandeid koolirajoonis.

3.

Teemal „Raadio ja kino põllumajanduse teenistuses“ kõneles
ins. agr. E. Morales y Fraile (Hispaania). Põhjalikus (trükituna 28 lehekülge)
ettekandes käsitles peareferent raadio ja filmi põllumajanduse teenistusse rakendamise
probleeme ja sel alal seni tehtud tööd. Peale peareferaadid oli raadio ja filmi põllumajanduse
teenistusse rakendamise probleemide kohta esitatud veel 15 eriülevaadet, milles käsitlemist
leidsid põllumajanduslike filmide rahvusvaheline vahetamine, film kui põllumajandusliku
ühistegevuse propaganda vahend ja filmi ning raadio põllumajanduse teenistusse rakendamise
küsimused Belgias, Saksamaal, Böömi ja Määri protektoraadis, Soomes, Prantsusmaal, Itaalias,
Norras, Hispaanias ja Ungaris. Kongressi kestel toimus ühtlasi erimaade põllumajanduslike
õppefilmide demonstreerimine: domineerisid Saksa, Prantsuse ja Itaalia filmid, kuid demonst-
reerimisel oli õppefilme ka Šveitsist, Soomest jt. riikidest. Põllumajanduslike propaganda-

filmide kõrval, millel tähtsust eeskätt vaid vastaval maal, esitati häid õppefilme, mis on väärtuslikud rahvusvahelises ulatuses.

Ilma referaatides käsitletud väga laialdast ja huvitavat küsimustikku üksikasjaliselt puudutamata, olgu toodud vaid kongressi resolutsioonid:

1. Kõiki organisatsioone ja ametikohti, nii rahvuslikke kui rahvusvahelisi, mis tegelevad põllumajandusliku raadioga, tuleb kutsuda tihedale koostööle rahvusvahelises ulatuses.

2. On soovitav, et filmi organisatsiooni igal maal edendataks, niipalju kui võimalik, ja et Rahvusvahelise Põllumajandusinstituudi juurde loodaks büroo, kuhu kogutaks andmed kõigi rahvuslike filmi-asutuste tegevuse kohta, ning et see büroo eeskätt tegeleks vastavate filmide rahvusvahelise vahetuse korraldamise küsimustega.

3. Tehniliste-majanduslike küsimuste kõrval tuleb maa raadiosaadetes ja põllumajanduslikes filmides käsitleda ka maaelanikkonna sotsiaalseid ja kultuurilisi küsimusi senisest enam ja kavapärasemalt, et sel kombel üksikuis maades ja rahvusvahelises ulatuses edendada arusaamist maaelanikkonna ülesannetest.

Teemal „Põllumajandusliku nõuandetahtsus ja edusammud“ oli peareferaat Belgia professor J. van der Vaeren'ilt, kes oma ettekande koostamisel oli arvestanud ka üheksat erimaadest saadetud ülevaadet. Kuna referent puudus siis loeti referaat ette. Läbirääkimisi sel teemal ei peetud ja ka resolutsioone ei võetud vastu.

4.

Saksamaa üleriigiline põllumajandusnäitus Leipzgis (5. toitluskutse näitus), mis toimus samaaegselt rahvusvahelise põllumajanduskongressiga (4.—11. juunini) oli väga laiaulatuslik. Selle näituse üksikasjaline kirjeldamine ei kuulu käesoleva kirjutuse raamidesse. Olgu vaid viidatud üldise näituse raames toimunud kutselise kasvutuse erinäitusele. Selle erinäituse hallis olid väga huvitavalt esitatud kõigi tähtsamate põllumajanduslike kutsete alal kutsehariduse ja kutseõiguste omandamise võimalused. Ülal seinal elusuuruses kutselise tööjõu (põllupidaja, meier, karjatalitaja, piiritusmeister, seatalitaja, aednik) tüüpiline pilt (ja all mõne reaga praktilise ja teoreetilise ettevalmistuse käik ning tingimused). Igale näituse külastajale sai asi selgeks eemalt pilguheitmise kaudu.

Mõni sõna P. Kuusiku kirjutise puhul: „Usuõpetuse õpetamisest ja selle hindamisest testi põhjal“.

„Eesti Koolis“ nr. 9 — 1939 ilmus P. Kuusiku sulest kirjutis, kus autor püüab vastuväitena minule tõendada, et ei ole põhjendatud väide, nagu oleks usuõpetuse tase progümnaasiumi II klassis madalam algkooli VI klassi omast. Peamisteks argumentideks on tal sellejuures neli järgmist.

Esiteks, ankeet ei olla sündsaks mõõdupuuks usuõpetuse hindamisel, „eriti mitte „Anno 1934“ koostatud puht-pragmaatiline test“.

Lubatagu mulle siin mainida, et selle testi koostamisest võtsid osa peale koolide inspektorite tuntud usuõpetajad-teoloogid: Viljandi Maakonna Poeglaste Gümnaasiumi usuõpetaja A. Vestren-Doll, Paide Ühisgümnaasiumi usuõpetaja pr. mag. A. Salk-Muusikant, Tallinna Pedagoogiumi usuõpetaja praost A. Kõõgardal ja Vigala õp. praost F. Jürgenson (M. Raud: Eesti algkooli lõpetaja. Tallinn 1936, lk. 6).

Nende isikute autoriteet on vist küllaldaseks argumentiks, et test ei ole mitte asjatundmatult koostatud. Ka ei tee muudatused õppekavades tarvitamiskõlbatuks testi,

mis on koostatud 1934. aastal kehtinud kava alusel, sest muudatused kavades ei ole kuigi olulised. Autori väide, et „test koostatagu õpetaja enda töökava põhjal“ ei ole vastuvõetav, kuna töökaval põhjenev test sobiks ainult töökava koostajale.

Isiklikult ma ei pea testi ideaalseks mõõdupuuks, kuid teatavasti ka puudulike mõõt-üksustega toimetatakse tulemusrikkaid mõõtmisi. Mainiksin siin kohal kas või suuruste määramist silmaga ja kaalumist käega.

Teise argumendina tuuakse ette seda, et õppekavad ei olevat samad.

Aga nad olid ometi samad 1938/39 õppeaastal. Kui eelmisel aastal oli väike erinevus, siis ei loe see midagi, kuna testis ei leidu ühtki küsimust, mida ei oleks võinud teada 1939. a. kevadel progümnaasiumi II kl. õpilane. Tõsi, test ei haara üksnes küsimusi, mis antud klassis õpiti, vaid kontrollib usuõpetusse puutuvaid küsimusi laiemal alusel. Aga see on maksev ju samuti algkooli õpilaste kohta.

Kolmandaks väidetakse, et atmosfääri vahetus võib süüdi olla.

Arvan, et selle argumendiga on tabatud õiget põhjust. Just suhtumine usuõpetusele algkoolis on sootuks teine kui keskkoolis. Kuna algkooli õpilane on harjunud võtma usuõpetust sama tõsiselt kui reisi õppeaineid, võetakse keskkoolis usuõpetust vabatahtliku, mõnusa ajaviite aina. Sellest on ka tingitud suurem unustamine, sest psühholoogilised uurimused tõendavad, et „tahe meeles pidada on hea mälu tähtsamaks tingimuseks“ (Meumann, Ökonomie und Technik des Gedächtnisses). Et õpilaste häälestus kummaski koolitüübis on erinev, seda ma ei loe niivõrd usuõpetajate süüks, kui võrd tingituks jõukama kihi kodude, kelle lapsed eeskätt keskkoolis õpivad, leigest suhtumisest usule ja kirikule, osalt ka vanemate klasside õpilaste mõjust, kes on jõudnud kriitilisse perioodi. Seda saaks vahest kompenseerida parem õppeviis, paremad õpetajad, aga seda, nagu näha, pole sündinud. Arvan, et usuõpetaja ülesanne keskkoolis on tunduvalt raskem algkooli õpetaja omast.

Neljandaks, küsitakse artiklis „kas ei ole erinevad tulemused mitte tingitud erinevast käsitlusviisist algkoolis ja keskkoolis?“

Arvan, et selles peamiselt asi seisabki. Koolide revideerimisel olen sageli kogenud, et algkoolis püütakse hoolega meelde jätta ka faktilisi andmeid, — seda nõutakse ja rõhutatatakse, keskkoolis aga — kui võiks nii öelda — meeolotusetakse ja vesteldakse kirikujutluste stiilis. Ammugi ei tehta ekskursioone varem õpitusse memoreerimise otstarbel.

Kuid kas on viimane õppeviis õigem?

Kardan, et mitte, sest usuõpetuse tuumaks peaks ikka olema kristliku maailmavaate ja eluvaate teadlik kujundamine, aga mitte „tunnete sütitamine“. Sütitada noort ja õpetada noort, need on ikka kaks iseasja, kuigi nad täiel määral üks teist ei eita. Aga siiski kui rõhk viia esimesele, siis tekivadki õpetuses sellised lüngad, mis panevad lausa imestama. Luba-tagu mulle tuua siin mõned näited.

93% õpilasi ei suuda õieti vastata ristiusu põhiküsimusele, kes on Jeesuse õpetuse järgi meie ligimene.

86% õpilasi ei mõista jätkata mäejutluses esinevat lauset: „Õndsad on puhtad südamest, sest ...“.

41% õpilasi ei tea, missuguses linnas Jeesus saatis mööda noorusaja.

47% ei tea, kus andis Jumal Israeli rahvale kümme käsku.

48% ei tunne seitsmendat käsku.

77% ei suuda üles kirjutada viiendat palvet „Meie Isa palvest“.

72% ei tea, et kirikuõpetaja Jakob Hurt oli kuulsamaid ärakmisaja tegelasi.

94% ei tunne kirikuõpetajat Villem Reimani.

71% ei tea, kes oli esimeseks ev.-luteriusu piiskopiks Eestis.

83% ei suuda üles kirjutada 1. salmi laulust: „Au, kiitus olgu igavest“.

Ometi pidi kõiki mainitud küsimusi käsitletama ja õpitama samal õppeaastal II progümnaasiumi klassis!

Arvan, et jätkub neist näiteist. Millega aga seletada või vabandada neid lünki? Mainitud kirjutes toodud argumendid seda küll ei suuda. Olen arvamisel, et keskkooli usuõpetajail tuleb võtta tõsiselt revideerimisele usuõpetuse käsitlemise viis keskkoolides, kui tahtakse saada häid tulemusi. Oleks parem, kui otsitaks seletusi mitte „rabava fakti“ ebaõigeks tunnustamiseks, vaid olukorra mõistmiseks ja parandamiseks.

A. Kuks.

Täienduseks kirjandite parandamisel tarvitataivate märkide asjas.

„Besti Kooli“ eelmises numbris (lk. 596—600) kirjandite parandamisel tarvitamiseks soovitatud märkidele lisatagu veel järgmised:

∩ (kahe kokkukirjutatud sõna vahel tekstis) — tähendus: sõnad tuleb lahku kirjutada;

∪ (kahe lahkukirjutatud sõna vahel tekstis) — sõnad tuleb kokku kirjutada.

Tekstis võib nende märkide alla, vastavalt vea suurusele, tõmmata ühe- või kahe-kordse joone ja äärel teha vastavalt miinusmärgi (väiksem viga) või püstjoone (suurem viga), millede järele, kui tahtakse ka veel äärel osutada vea laadi, märgi ∩ või ∪.

Käesoleva täienduse puhul tarvitame juhust, et juhtida tähelepanu mõnede õpilaste vihikuis esinevaile väärnähtusile, joonida siseäär liiga laiaks, kusjuures sellest üleliia laiaist äärestki ei peeta kinni, vaid alustatakse read veelgi kaugemalt. Seetõttu kirjutatud tekst muutub mingisuguseks kitsaks veeruks keset lehekülge. Vihiku siseääre laius ei tohiks kuidagi ületada üht sentimeetrit ja välisäär ei tohiks olla laiem kui 3 kuni 3,5 sentimeetrit. Ridu tuleks alustada vahenditult äärjoone vastast (välja arvatud nn. uus rida), et äärjoone ja rea otsade vahele ei tekiks omakorda tühja äärt, mis jätab inetu mulje.

Joh. Aavik.

ARVUSTUSI

Joh. Käis. Omal jõul. Esimesi samme isetegevas kirjaõpetuses. 1. ja 2. õppeaasta. Sisu: 14 tahvlit ülesannetega, 82 ümbriku, 1 juhatuskiri õpetajale. Hind 3 kr. 60 s.

Algkooli nooremais klassides on õppeainete hulgas lugemisõpetusel kõige tähtsam koht. Mida varem õpilane saab kätte sorava ja taipava lugemisõskuse, seda parem on tal omandada muud õppeaineid. Matemaatikat alatakse ju ka esimeste koolipäevadega ja juba esimestel lehekülgedel on vaja osata ülesandeid lugeda. Hilisemal õppeaastail on ebatäpne lugemisõskus lausa takistuseks muude teadmiste omandamisel. Ega vanadegi, algkooli haridusega jäänute lugemisõskus nii väga laitusega ole. Eksimusi esineb tihti ja sageli niisuguseid, mis moonutavad teksti õiget mõtet. Seepärast on teretulnud iga uus õppeviis, mis aitab rutemini ja kindlamini omandada arusaamisega lugemisõskust. Liitklassides on ju üldiseks paheks see nähtus, et seal lugemisõpetusele võrdlemisi vähe saab aega pühendada. Kuidas lugemist saaks anda iseseisvaks tööks, nagu matemaatikaülesannete lahendamist, nagu grammatilisi harjutusi, see on probleem. Eriti liitklassides. Siin iseseisvad tööd emakeeles kipuvad vägisi muutuma liivast kõie keerutamiseks.

Joh. Käis'i uuenduste leiutamise agarusele kiputakse mõnikord ette heitma „uute moodide“ tagaajamist. Siin pealkirjastatud uusimas töös on Joh. Käis tõesti erakordselt uuen-

duslik. Eestis ei tea ma tõesti mitte säärast menetlust lugemisõpetuses tarvitusel olnud olevat. Niisiis, kui soovite, „uusim moekarje“.

Vaatleme asja lähemalt.

Töö koosneb kartongtahvlitest suurusega 25×31,5 cm. Kartongile on trükitud hulk pealkirju, üksikuid sõnu ja lauseid. Pealkirjad, sõnad ja laused lõigatakse lahti. Nii saadakse 82 pealkirja, milledest osa on värvilisi, ja suur hulk üksikuid sõnu ja lauseid. Õpilase ülesandeks oleks lahtilõigatud sõnad korraldada õige pealkirja alla. See nõuab sõnade täpset lugemist. Teise abi ega pala päheõppimine — suurim nuhtlus algse lugemaõppimisel — siin palju ei aita. Omaabi ja kriitiline suhtumine sõnadesse peab appi tulema. Seepärast ma hindangi nende tahvlite väärtust tähtsa abinõuna just lugemisõpetuses, kuigi autor on silmas pidanud kirjaõpetust. Viimast arendatakse nii, et üksikuist sõnust (ja lauseist) laotud tekst kirjutatakse ära, kuna „ladu“ segatakse segamini ja pannakse ümbrikkusse. Ümbrikke võib õpilaste vahel vahetada. Sõnad puistatakse lauale ja algab sõnade korraldamine uuteks kombinatsioonideks ning ärakirjutamine. Lõpupoole tuleb lausetest koostada juba palasid. See on sama, mis kirjandi koostamine, kuid siin ei tarvitse õpilastel teha jämedaid õigekirjavigu ja õpetaja nende pärast ägestuda, kuna õiged sõnakujud on ette trükitud. Neid lauseid lugeda, seada, uuesti lugeda ja paremini seada, — see annab tõesti huvitavat ja iseseisvat lugemistööd ja mõttetööd.

Olen avalikkuse ees paar korda propageerinud tabelite koostamist lausetest, mida võiks lugeda antud kujul ja modifitseeritult. Oma praktikas olen võinud sel kombel saavutada teatavat edu. Mulle tundub, et Joh. Käis'i tabelites ja menetluses on minu poolt esitatud põhimõtted õnnelikku lahendust, resp. teisendust leidnud. Igal juhtumil on Joh. Käis'i tabelite komplekt „Omal jõul“ metoodilise saavutusena tähelepanuväärne ja emakeele õpetuses algastmel töö tõhustajana eduga rakendatav.

Vaatleme nüüd tabelite (või mapi) välist külge.

Tabelid on trükitud kartongi korralikult silendatud küljele, mis kaitseb määrdumise eest. Kartong on korralikult valge ja tundub olevat päris sitke. Kirjakraad alguses 14 punkti, lõpul 8 punkti, seega hõlpsasti loetav. Kirjaliike on mitmesuguseid. Kui neid oleks vähem olnud, poleks ka viga teinud. Tekst 8-punktilise kirjaga oleks ehk juba teisest osast võinud alata. Mulle tundub tekst suurte tähtedega ebaloetavamana. Mapis on 82 ümbrikut, mis osade kaupa on erivärvilised. Ka ümbrikute materjal tundub olevat sitke. Brošüürina on õpetaja tarvis 16-leheküljeline juhatuskiri kaasas.

Mapi hind on 3 krooni 60 senti. See hind nagu hirmutab. Igale õpilasele selle mapi omandamist kohuseks ei saa teha — kalli hinna pärast. Kirjastaja aga vist ei ole saanud seda asja ka odavamalt teha, sest töötehnika on eriline: paksule kartongile trükkimine, ümbrikute kleepimine, materjali korraldamine, erinevad kirjaliigid. Aga näib nii olevat, et jätkub ühest-kahest mapist kooli kohta: ümbrikke on ju 82 ja neid võib käest kätte vahetada.

Kokkuvõttes: Joh. Käis'i „Omal jõul“ on huvitav katse tõhustada lugemis- ja kirjaõpetust algkooli esimeses ja teises klassis. Midagi ei peaks ees olema selle tarvituselevõtmiseks peale hinna.

Mapil on märkus lubamise kohta Õpperaamatute Komitee poolt.

J. Uustalu.

MITMESUGUST

Informatsiooni Õpetajate Kojalt.

23. oktoobril s. a. toimus Õpetajate Koja nõukogu korraline koosolek Kaubandus-Tööstuskoja ruumes Tallinnas, Pikk 20.

Koosolekust võttis osa ka Haridusminister P. Kogerman, esinedes sõnavõtuga, ja Kooliosakonna direktor V. Altkoa. Koosolekust osavõtjate arv oli rekordiline — puudus vaid 3 liiget 45 liikmest.

Koosoleku avas nõukogu juhataja F. Klement, tervitades Haridusministrit ja kokkutulnud nõukogu liikmeid. Omas sõnavõtus nõukogu juhataja tähendas, et õpetajaskond ja Õpetajate Koda suhtuvad täie usalduse ja abivalmidusega Haridusministri ja teiste hariduselu juhtide vastutusrikkasse ja raskesse töösse ning loodab täie jõuga kaasa aidata, et oleks täielik kooskõla Õpetajate Koja ja juhtiva keskuse vahel.

Haridusminister oma sõnavõtus tähendas, et kasutab meelevdi juhust õpetajatega vahetuks kontakti võtmiseks (kiiduavaldused). Minister toonitas, et käesoleval erakorralisel ajal on hariduselu küsimused teiste ressuride küsimuste poolt teatava määranii tahaplaanile surutud, kuid see ei tähenda sugugi, et kooli ja hariduselu küsimusi ignoreeritaks ja neisse suhtutaks pealiskaudselt, vaid et tänapäeva olukord nõuab lihtsalt teiste ressuride küsimuste rõhutamist, kuna need on suurema erikaaluga kui need, kus pole erilisi murranguid, kuigi ka Haridusministeeriumil on rida erakorraliste aegade poolt esile kergitatud küsimusi lahendada, nagu koolide evakueerimised jm. Hoolimata suurtest raskustest püütakse meie rahva haridusaparaati ikka hoida normaalses käigus ja soodustada tema rahulikku tööd. Veel peatus Haridusminister real kooliõli puutuvail küsimusil nagu eel- ja järelokooli küsimused, algkooli mitteõpetajate protsendi allaviimise, koolireformi viimistlemise jt. küsimused.

Järgnevalt andsid Koja tegevusest informatsiooni Koja esimees dir. A. Veiderma ja peasekretär J. Pulk, kes peatusid pikemalt real õppejõudude teenistusõigustesse, eriti uude õppejõudude teenistuse seadusesse puutuvail küsimustel.

Koja tegevus- ja eelarvete aruanded kinnitatakse juhatusel poolt ettepanud kujul. Koja 1938./39. a. eelarve ülejäägist, mida on üle 1.400 kr., otsustatakse määrata toetust ajakirjale „Kasvatus“ ja keskkooli- ja gümnn.-noorsoo ajakirjale „Tuleviku Rajad“ kummalegi 500 kr. Sihtasutuse „Koduse Kasvatuse Instituudi“ liikmeks astumise küsimus otsustatakse jaatavalt. Osamaksuks vajaliku summa hankimine jäetakse juhatusel hooleks.

Juhatusel ettepanekul valitakse ühel häälil Koja esindaja asemikuks Tööstusliku Kutseoskuse Nõukogus ins. A. Muut.

Koja revisjonikomisjoni valitakse A. Kaljot, K. Maasik ja P. Algma. Valiti esindajad linnade haridusnõukogudesse ja maakondade hariduskogudesse.

Juhatusel ettepanekul otsustatakse vabastada Koja poolt korraldatavatest kursustest osavõtjail õpetajail antavad tunnistused Koja kasuks võetavast Koja margimaksust.

Läbirääkimiste all peatutakse pikemalt õpetajate omavalitsuste esinduskogude tööst liikmetena osavõtu küsimusel. Koja juhatus asub küsimusel suhtes jaataval seisukohal ja on juba septembri alul esitanud oma seisukohad Omavalitsuste Talitusele, kuid see pole andnud positiivseid tulemusi ja Siseministeerium asub küsimusel suhtes endiselt eitaval seisukohal. Arvestades küsimusel tähtsust võtab koosolek ühel häälil vastu järgmise resolutsiooni: õpetajate kaasatõõtamine omavalitsuste esinduskogudes on suuresti kaasa aidanud meie omavalitsuste üldisele arengule ja soodustanud kooli- ja hariduselu arengut ning kuna pole olemas ka otseseid juuridilisi takistusi, mis keelaksid õpetajatel osa võtta omavalitsuste esinduskogude tööst ja Omavalitsuste Talituse seisukohad on väga vaieldavad käesolevas küsimuses, tuleks õpetajail võimaldada omavalitsuste esinduskogudes kaasatõõtamise ka esadpidi. Selleks saata vastavad delegatsioonid Pea-, Sise- ja Haridusministri juurde ja astuda tarbekorral muidki samme küsimusel positiivseks lahendamiseks.

Veel arutati õpetajate puhkekodude loomise võimalusi.

Haridusminister oma otsusega 10. novembrist s.a. kinnitas kõik Koja nõukogu koosoleku otsused, välja arvatud toetuse määramine „Tuleviku Radadele“, milline otsus leiti olevat mitte kooskõlas Koja ajutise juhatuskirja § 92-ga.

Sakslaste lahkumisel kerkis üles ühing „Bestimaa Vanade Õpetajannade Varjupaiga „Feierabendheim“ varade kasutamise küsimus. Õpetajate Koja juhatus asus seisukohale, et

nim. ühingu vara, mis õpetajate kaasabil kokku kasnutud, tuleb ära kasutada õpetajaskonna huvides, ning esitas vastavad märgukirjad Sise- ja Haridusministrile. Selle tulemusena anti nim. ühingule kuulunud Tallinnas, Vilmsi t. nr. 4 asuv 3 kordne maja Koja valdusse ja kasutamisele, ning Koda asus viivitamatult sinna sisse seadima vanade õpetajate puhkepaika „Õpetajate Kodu“. Sellest üritusest tuli aga Kojal loobuda põhjusel, et Majandusministeerium avaldas tungivalt soovi nimetatud maja üürimiseks NSVL asutustele. Et ära hoida kinnisvara sundkasutamisele võtmist, Õpetajate Koja juhatus oma otsusega 21. nov. s.a. otsustas Majandusministeeriumi poolt esitatud renditingimused vastu võtta ja Vilmsi tänava kinnisvara rentida Majandusministeeriumile NSVL asutustele rentimiseks. Kuna aga hiljem veel rendileppe tingimusi muudeti, on rendileping praegu veel allakirjutamata.

Veel anti Koja valdusse ja esialgsele kasutusele ka nim. ühingule kuulunud Paides, Tallinna t. 19, asuv kinnisvara, mille kasutamine pole veel lõplikult selgunud.

Arvestades kehtiva Pensioniseaduse puuduste ja madalate pensioni normidega, asus Õpetajate Koja juhatus välja töötama Pensioniseaduse muutmiseaduse eelnõu. Et küsimus ei puuduta ainult õpetajaskonda, otsustati aktsioonile kaasa tõmmata ka teisi organisatsioone. Esimene organisatsioonide vaheline nõupidamine toimus 4. det. s.a. Kojas. Nõupidamisest võtsid osa peale Koja esindajate ka Maa- ning Linnaomavalitsuste Liitude esindajad ning nõupidamise tulemustena otsustati küsida rea organisatsioonide seisukohti 15. jaan. 1940, ning sellejärel kokku kutsuda laiem organisatsioonide ja asutuste vaheline nõupidamine.

Koja esindajaks „Meie Nooruse“ toimetuse kolleegiumi valis Koja juhatus E. Murdmaa.

Lahkunud keskkooli- ja gümna. õpetajate Sektsiooni asjaajaja O. Tovarkovsky asemele valis Koja juhatus oma 4. nov. koosolekul ajutiseks prl. E. Tolveri.

Eesti Õpetajate Liit.

Eesti Õpetajate Liidu 29. oktoobril 1939 toimunud asemikekogu koosolekust võttis osa 43 volitustega esindajat ja peale selle kümnekond Liidu juhatusliiget.

Koosoleku avas EÖL esimees Enn Murdmaa. Elame raskel ajal, ütles ta. Eesti Õpetajate Liit on alati kaasa aidanud rasketel aegadel ja teeb seda ka edaspidi meie riigi hüvanguks. Rõõmustaval kombel ei ole haridusalal oodata suuri murranguid. See annab lootust töötada edasi rahulikuks õhkkonnas.

Koosoleku juhatajaks valiti P. Raudsepp, A. Ruut ja J. Söödor, sekretariaati H. Ennemuist, J. Kasemetsa, J. Sihver, mandaatkomisjoni P. Algma, J. Uustalu, V. Hallamaa. — Uueks Liidu liikmeks võetakse vastu Kurttumade Õpetajate Ühing, kes selleks soovi on avaldanud.

Pikema ülevaatega Liidu 1938./39. aasta tegevusest esineb Liidu sekretär V. Horm. Mõõdunud tegevusaasta oli Liidule tõsiseks tööaastaks. Õpetajate teenistuslike küsimuste alal on arutatud üksikasjalikult Õppejõudude teenistusseaduse eelnõu. On tehtud propagandat täieliku alghariduse levimiseks. Edasiharimistöö alal on korraldatud Tartu kursuste teine semester. Lisaks sellele on mitmed maakondlikud liidud korraldanud kursusi. Ka teistel aladel on jätkunud töö tõusvas suunas. Eriti häid tulemusi saavutati hõimutöös.

Õpetajate Koja tegevusest informeeris asemikke E. Murdmaa, peatudes pikemalt teenistuseseaduse parandusettepanekul.

Kassaaruande esitas Liidu laekur A. Ruut. Ta märkis, et tegevuse tõusu tõttu on märgata teatud pinget rahalises seisukorras. Seetõttu tuleks kõigil liikmeil täita tähtajaliselt ka rahalised kohustused Liidu vastu. Revisjonikomisjoni aruande esitas E. Kuslapuu. Revisjonikomisjon on leidnud Liidu arvepidamise korras olevat.

Liidu 1938./39. a. rahaline aruanne kinnitati tasakaalus kr. 7506.19, toetuskapitali aruanne kr. 4343.12, „Kasvatuse“ äriseis kr. 1566.03 suuruses.

1939/40. a. tegevuskava põhijooned võeti vastu järgmistena.

1. Koolialasse ja õpetajaskonda puutuva seadusandluse jälgimine ja parandusettepanekute esitamine, eriti muutmisele tuleva Õppejõudude teenistuseseaduse alal.
2. Üldine kasvatus- ja haridustöö propaganda.
3. Võimalikult tiheda koostöö loomine hariduselu juhtivate keskustega Õpet. Koja algkooliõpet. sektsiooniga ja kohapealsete liikmesorganisatsioonidega.
4. Juriidilise nõuande korraldamine õpetajaile.
5. Tartu täienduskursuste kolmanda kursuse korraldamine 1940. aasta suvel.
6. Üleriigilise laulu- ja muusikaõpetajate täienduskursuse korraldamine 1940. a.
7. Maakondlike kursuste toetamine, esijoones neis paigus, kus viimastel aastatel kursusi ei ole korraldatud.
8. VI eesti keele õpetajate kongressi korraldamine 1939. a. jõuluvaheajal.

9. E. Ö. L. pedagoogilise ajakirja „Kasvatuse“ väljaandmise jätkamine.
10. Karskuskasvatustöö juhtimine alg- ja täienduskoolis. XIV võistlusõpingu korraldamine. — 11. Pedagoogiliste teoste väljaandmise jätkamine.
12. Tegevuse jätkamine toimkondades. Kooliuuendustöö viljeldamine.
13. Eesti õpetajate laulukoori tegevuse jätkamine, maak. kooride organiseerimine.
14. Toetuskapitali kogumise jätkamine. — 15. „Õpetajate tähtsamatut“ väljaandmine. — 16. „Õpetajate Lehe“ leviku toetamine.

17. Koostöö süvendamine Soome õpetajaskonnaga. Eesti-Soome õpilaste kirjavahetuse korraldamine. Õpetajate vahetuse korraldamine Eesti ja Soome vahel.

18. Osavõtt Rahvusvahelise Õpetajate Liitude Föderatsiooni tegevusest.

19. Eesti kooli propaganda välismail õpet. org-ide kaudu.

20. Ühe kodumaise õppereisi korraldamine EÕL juhatusliikmeile ja Liidu tegelastele.

Pikemaid mõttevahetusi tekitas aruannete saatmise küsimus. Avaldati arvamist, et kas ei tuleks muuta Liidu aruandeaastat, kuna praeguse aruandeaasta lõpp langeb mittesobivale ajale. Avaldati soovi, et aruanded saadetakse asemikele juba enne asemikekogu koosolekut kätte. Sellele vastati, et töö ratsionaliseerimise mõttes ei ole seda tehtud, sest aruanded ilmuvad trükkis ja saadetakse kõigile üksikliikmetele. Samuti avaldati soovi, et Tartu täienduskursuste lõppeksamite tingimused tehtaks võimalikult peatselt teatavaks, et kursustest osavõtta soovijad saaksid varakult ette valmistada eksamite.

Selgus, et mitmed ühingud ei ole saanud ikka veel aruandeid Liidule, mis takistab üldaruande koostamist ja trükkimist. Läänemaa esindaja E. Veiderma soovitas mõningad varjusurmas olevad ühingud lihtsalt likvideerida ja ühendada teiste elujulisematega.

Veel avaldati soovi Pensioni seadus õppejõudude osas võtta parandamisele, kuna see puudutab väga paljusid vanemaid õpetajaid.

Liidu 1939/40. a. eelarve kinnitati tasakaalus kr. 11.100.—. Samuti võeti vastu Liidu toetuskapitali ja „Kasvatuse“ eelarved Liidu juhatuse poolt esitatud kujul.

Liidu juhatus otsustati valida territoriaalsel põhimõttel 23-liikmeline, igast maakonnast 1 esindaja, pealinnast 8 esindajat, Tartust 2 esindajat ja Narvast ning Pärnust 1 esindaja. Juhatusse koosseis kujunes järgmiseks: E. Murdmaa, Hilda Ennemuist, A. Roos, K. Ollik, V. Peet, T. Reinaste ja A. Mölder Tallinnast; V. Hallamaa, Nõmmelt; dr. J. Tork ja A. Laan Tartust; J. Väibe Narvast; J. Kalmaru Pärnust; A. Ruut Harjumaalt; J. Söödor Järvamaalt; K. Neuman Tartumaalt; P. Algma Viljandimaalt; P. Raudsepp Virumaalt; A. Käärik Valgamaalt; O. Nagel Võrumaalt; E. Raidal Pärnumaalt; E. Veiderma Läänemaalt; A. Seppel Saaremaalt. Petserrimaa ei olnud esindajaid saatnud. Otsustati Petserrimaa Õpet. Liidu esimehele võimaldada osa võtta Liidu juhatuse koosolekust sõnaõigusega.

Revisjonikomisjoni valiti: S. Kass, E. Kuslapuu, J. Kenkmaa, P. Korrol, A. Lättemäe. Kandidaatideks valiti J. Kasemetsa, A. Mikiver, Kont.

Aukohtusse valiti tagasi endised: E. Murdmaa, Chr. Brüller, K. Ollik, J. Rummo, E. Muuga. Toetuskapitali valitsus valiti samuti tagasi endises koosseisus: J. Kents, I. Ollik, G. Hion, J. Sihver, J. Unt.

Algatatud küsimuste all tõstis Järvamaa esindaja E. Litter üles õpetajate puhkekodude küsimuse. Praegu olevat selleks sobiv aeg, sest nüüd on saada suvilaid.

Koosoleku lõpul otsustati saata tervitustelegrammid Vabariigi Presidendile, Peaministrile, Haridusministrile ja sõprusliidulepinglasele — Soome Algekooliõpetajate Liidule.

19. novembril toimus Tallinnas Eesti Õpetajate Liidu juhatuse koosolek 15 liikme osavõtul. Koosoleku kavas oli ka ametite jaotus uueks tegevusaastaks. Liidu esimeheks valiti tagasi senine kauaaegne esimees Enn Murdmaa, esimehe abideks A. Roos ja J. Söödor, kirjatöimetajaks H. Ennemuist ja lakuriks A. Ruut. Liidu sekretariaati valiti ametitega juhatuseliikmed ja liidu sekretär V. Horn. Liidu juures moodustati järgmised toimkonnad: pedagoogiline, eesti keele, hõimu, tööõpetuse, laulu- ja muusikaõpetuse, karskuskasvatuse, koolianduse, organiseerimise ja usuõpetuse toimkonnad.

VI eesti keele õpetajate kongress.

28. ja 29. detsembril 1939. a. Tallinnas, Linna 20. Algekooli ruumes, Pärnu mnt. 71.

Kongressi esimene päev, 28. detsember.

Kell 8.30 — Osavõtjate registreerimine. Kell 10,00 — Kongressi avamine. Haridusminister prof. P. Kogermaani sõnavõtt. Kongressi tööle rakendamine.

„ 10.30 — Päevaküsimusi eesti keele õpetamise alalt. Direktor V. Altoa.

„ 11.30 — Keele osa ja ülesandeid inimese arenemises. Prof. dr. A. Saareste.

- Kell 12.30 — Keeleõpetuse alused ning lähtekohad. Mag. H. Rajamaa. Läbirääkimised.
 „ 16.00 — Kirjanduse keeleõpetuse vahendina. Kirjandusteadlane J. Roos.
 „ 16.45 — Grammatika ja harjutusraamat keeleõpetuse vahendina. Koolide inspektor G. Reial ja mag. H. Rajamaa. Läbirääkimised.

Kongressi teine päev, 29. detsember.

- Kell 9.00 — Keelekorraldus ja kool. Õp. V. Tauli.
 „ 10.00 — Õpilaste keele ravi. a) Sõnavara täiendamine. Õp. K. Raud. b) Sõnavormide õiendamine. Õp. E. Nurm. d) Lausete korraldamine. Peainsp. J. Aavik.
 „ 12.30 — Kongressi lõpetamine.

1. Kongressi ettevalmistajaks ja tegelikult korraldajaks on Eesti Õpetajate Liidu Eesti Keele Õppekorralduse Toimikond.

2. Kongressist võimaldatakse osa võtta kõigi koolitüüpide eesti keele õpetajail.

3. Kongressist osavõtjatele korraldatakse ühiskorter Tallinna Linnakoolivalitsuse ekskursioonide kodus Gustav Adolfi Gümnaasiumi juures S.-Kloostri 16. Ühiskorteri tasunormid on: voodi ühes pesuga 1 kroon ööpäev, voodi ilma pesuta 65 snt. ööpäev. Ühiskorteri soovijail tuleb registreerida E. Õ. Liitu, Pühavaimu 11, Tallinn, hiljemalt 18. detsembriks, tasudes ette ka ühiskorteri tasu.

4. Teedeministri otsusega on lubatud kongressile sõitjail raudteel sõitmiseks 33% hinnaalandust. Selleks tuleb osta lähtejaamas kongressipilet, mis enne tagasisõidu alustamist tuleb kongressi büroos varustada Eesti Õpetajate Liidu templiga, milleta pilet tagasisõiduks pole kehtiv. Veel tuleb kongressipilet enne tagasisõidu alustamist esitada jaama piletikassasse tagasisõidu numbril ja kuupäeva märkimiseks.

5. Kongressi osavõtjatele hangitakse soodustusi pealinna teatritesse kongressi ajal kongressikaardi ettenäitamisel. — 6. Riidehoiu- ja registreerimismaksuks tuleb osavõtjail tasuda kongressi büroos 50 senti, mille vastu antakse kongressikaart.

IV üleriigiline õpetajate karskuspäev

toimub Õpetajate Kojas korraldusel laupäeval 30. detsembril 1939. a. Tallinnas, linna 20. algkooli ruumes (Pärnu maantee 71). Päevakorras on: osavõtjate registreerimine kell 8.30, päeva avamine kell 9, referaadid kella 9.15—12.15. Refereerivad: 1) prof. dr. H. Madisson — „Alkohol ja tütervis“; 2) dir. A. Roos — „Karskuskasvatuse pedagoogilisi põhjendusi“; 3) koolinõunik F. Nurmi — „Soome kogemusi karskuskasvatustöös“; 4) dr. J. Tork — „Karskuskasvatuse gümnaasiumes, keskkoolis ja kutsekoolis“; 5) õpetaja P. Kohava — „Karskuskasvatuse algkoolis“. — Referaatidele järgnevad läbirääkimised.

1. Päevast võimaldatakse osa võtta kõigi koolitüüpide õpetajail.

2. Päevast osavõtjatele korraldatakse ühiskorter Tallinna Linnakoolivalitsuse ekskursioonide kodus Gustav Adolfi gümnaasiumi juures S. Kloostri 16. Ühiskorteri tasunormiks on voodi ühes pesuga 1 kroon ööpäev. Ühiskorteri soovijail tuleb registreerida Õpetajate Kotta, Tatari 21-A, Tallinn, hiljemalt 20. detsembrini, tasudes ette ka ühiskorteri tasu.

3. Teedeministeeriumilt palutakse päevale sõitmiseks 33% hinnaalandust. Selleks tuleb osta lähtejaamas pilet, ning enne tagasisõidu alustamist tuleb kongressi büroos varustada Õpetajate Kojas templiga. Pilet tuleb enne tagasisõidu alustamist esitada jaama piletikassasse tagasisõidu numbril ja kuupäeva märkimiseks.

Ilmub „Kalevala“ uus tõlge iluväljaandes.

Eesti Kirjanduse Seltsi väljaandel ilmub k.a. jõuluks iluväljaandes soome eepos „Kalevala“ dr. A. Annisti tõlkes. Mitmevärvilise trüki tõttu igal leheküljel, paljude ilustuste ja rohkete A. Gallen-Kallela maalingute reproduktsioonide lisamise läbi tõotab väljaanne kujuneda Eesti seni kauneimaks raamatuks. Teos väärib eriti kõigi nende tähelepanu, kellel on olemas „Kalevipoeg“, sest need kaks vennasrahva eepost on teineteisele täienduseks ja silmapaistvaks kaunistuseks igale kodule. Lähemaid andmeid leiavad lugejad „Kalevala“ kohta meie teisel kaaneküljel.

„Eesti Kool“ ilmub 10 korda aastas. Tellimishind on 3 kr., välismaale 4 kr., aastas. Toimetuse asukoht on Haridusministeeriumis, tuba nr. 18, telef. 476-65 (Tallinn, Tõnismägi 11). Posti jooksev arve nr. 433.

Vastutav toimetaja **Villem Altoa.**

Tegev toimetaja **K. Oilik.**

Riigi Trükikoja trükk, Tallinn, Niine 11.

Teie tahate, et Teie lastest kasvaksid arenenud ja kultuurihuvilised inimesed! Teie tunnete muret, et lugemishimulised noored „neelavad“ neile ebasobivat kirjandust!

TELLIGE 10—16-AASTASTELE NOORTELE NOORTEAJAKIRI

„MEIE NOORUS“

MEIE NOORUS ilmub Tallinnas 18 korda aastas (koolitöö ajal 2 korda kuus). **MEIE NOORUSE** väljaandjaks on suur heategev organisatsioon, Eesti Punane Rist, tihedas koostöös Haridusministeeriumiga ja Õpetajate Kojaga. **MEIE NOORUSE** toimetusse kuuluvad tuntud noorsoo- ja haridustegelased: V. Altoa, J. Maisma, E. Murdmaa, J. Nyman (peatoimetaja), P. Rummo (tegevtoimetaja), J. Vellerind. **MEIE NOORUSE** kaastööliste perre kuuluvad parimad noortekirjanikud, eriteadlased ja kunstnikud. **MEIE NOORUS** on pildirikas, huvitav ja elav. **MEIE NOORUS** on odavam noortejakiri: 500 — 600 lehekülje suurune aastakäik maksab ainult 3 kr. Üksiknumber 20 senti. **MEIE NOORUSE** tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused, talitused, raamatukauplused, usaldusmehed koolides ja noorteorganisatsioonides.

MEIE NOORUS ON TUHANDETE NOORTE SÜDAMESÖBER. TEHKE, ET KA TEIE LAPSED OMAKSID SELLE VÄÄRTUSLIKU SÖBRA!

„MEIE NOORUS“

Niguliste 12, Tallinn.

Telef. 432-73. Posti j. arve nr. 88.

AJAKIRI

LOODUSHOID JA TURISM

1940. aasta

II aastakäik.

Ilmub 6 korda aastas, piltidega ja joonistega.

Väljaandja: Loodushoiu- ja Turismi-instituut.

Toimetus: peatoimetaja dir. P. Päts, vastutav ja tegevtoimetaja G. Vilbaste, toimetajad P. Randpõld, A. Suur, E. H. Truvere.

Sisult koosneb „Loodushoid ja Turism“ järgmistest osadest:

- I. Loodushoid ja looduskaitse.
- II. Turism ja kosukohad.
- III. Pargindus ja iluaiaandus.
- IV. Kodukaunistamine.
- V. Loomakaitse.

„Loodushoid ja Turism“ on kasulik, vajalik ja huvitav ajakiri kõigile omavalitsusile, ametiasutustele, kultuur-, majandus-, turismi- ja noorsoo organisatsioonidele, koolidele, õpetajaskonnale, looduskaitse usaldusmeestele, suvituse- ja ravikohtadele, hotellinduse ettevõtjatele, aiandustegelastele, kodukaunistamise komiteedele, loomakaitse ühingutele, mitmesuguste organisatsioonide liikmetele ja kõigile, kes on huvitatud kasulikest uudistest ja juhistest celloetletud aladelt.

„Loodushoiu ja Turismi“ tellimishind 1940. aastal on: aastas kr. 3.50, poolaastas kr. 2.— Üksiknumber 90 snt. „Loodushoiu ja Turismi“ kuulutushind 1940. aastal on: 1 lk. kr. 50.—, 2/3 lk. kr. 25.—, 1/4 lk. kr. 13.— ja 1/8 lk. kr. 8.—

Toimetuse ja Talituse aadress: Tallinn, Loodushoiu- ja Turismi-instituut, Koidula 23. Posti jooksev arve nr. 118. Telefon 305-29, pärast kella 15 — 312-49.

Tellimine 1940. aastaks on avatud.

Tellimisi võtavad vastu kõik Vabariigi postiasutused.

O-ü. Tilga & Ko

Tallinn, Harju 23. Telef. 467-98, 482-83.

Elektriosakond:

Valgustusarmatuurid, laualambid,
kunstnik P. Aren'i kavandite järgi.

Majapidamises:

Elektri-keeduplaadid, -pliidid, -praeahjud,
-külmutuskapid, -kõõgimootorid jne. jne.

Haridusministeeriumi poolt kinnitatud

puhtvillast tumehalli
õpilaste ülikonnariiet

valmistab

NARVA KALEVI MANUFAKTUUR

Iga kangas kannab vabriku märki ja riide
nimetust, mida ostmisel palume tähele panna!

KEILA VILLAKETRAMIS- JA KUDUMISTÜÜSTUS

TALLINN, SOO TÄN. 27
TELEFON 461-01 JA 438-35

Valmistab tuntud headuses:

**meesterahva palitu- ja
ülirkonnariideid, naiste-
rahva palituriideid.**

Moodne tööstuse sisseseade,
kõrge kvaliteediline toor-
materjal ning vilunud töö-
jõud kindlustavad
„KEILA RIIDE“ headuse.

Ed. Taska

Kunstihoone, Vabadusväljak 8, Tallinn

**Suur valik nahktöödest
kunstilises väljatöötuses**

Sobivaim jõulukinkide ostukoht

Šokolaadi- ja kompvektivabrik

«EELIS»

Lennuki t. 43. Telefon 475-35

Soovitab jõulupühiks

rikkalikus valikus šokolaadi,
kompvekke ja muid maiustusi
tunnustatud headuses

A/S. EESTISIID

ketramise- ja kudumisevabrik

Seadistud 1932. aastal.

Valmistab kõiksuguseid riideid ja lõngu.

VABRIKU LAOD:

TALLINN, Viru t. 5, tel. 447-87

TALLINN, Laadaplats 177

TALLINN, Laadaplats 129

TALLINN, Bekkeri as. nr. 5

TARTU, Poe tän. 2, tel. 30-17

NARVA, Peetri plats 1

VILJANDI, Tartu tän. 1, tel. 30

PETSERI, Turuplats 17, tel. 1-19

TÕRVA, Tartu tän. 2

RAKVERE, Tallinna tän. 25, tel. 4-47

KIVIÖLI, Kiriku 16

NÕMME, Pärnu mnt. 94

KURESSAARE, Lossi tän. 3, tel. 1-81

PÄRNU, Laidoneri tän. 12, tel. 5-26

Eritellimiste vastuvõtmine.

Restide müük.

RESERVEERITUD

SEAL

Esto

VORSTID

RESERVEERITUD

Kaunimaid kinke, meeldivamaid üllatusi

pühadelaul on

A.-S.

J. Brandmann

kakao, šokolaad ja kompvekid!

Saadaval kõikjal!

KOOLI RAAMATUKOGUD *varustugu aegsasti suurte uudissarjadega*

LODUSE KULDRAAMAT

VII SARI. 13 KÕIDET VALITUD KIRJANDUST NOORSOOLE

J. Buchan: **AAFRIKA VIIMNE KUNINGAS**. M. Hamsun: **LANGERUDI LAPSED**. A. Kohver: **ÜLO VANEMAVÕITLUS**. K. Põldmaa: **MUST VALGEL**. J. Selg: **SIPELGAS SI**. J. Girupniek: **REIS MAAKERA SISEMUSSE**. H. L. Smith: **PEGGY RAYMONDI KOOLIPÄEVAD**. A. Lindbergh: **MINU LENNUK JA MINA**. M. Maeterlinck: **SINILIND**. E. Nesbit: **NOORED VÕLUKUNSTNIKUD**. H. Pagès: **KOLUMBUSE LAEVAPOISS**. A. Tulik: **POISS MAANTEEL**. E. M. de Foubert: **TÜTARLASTE HARRASTUSI**.

Terve sari kohemakstavas rahas kr. 29.—, osakaupa kr. 31.—. Üksikraamat kr. 2.90.

RÕÕMUS RAAMAT

I SARI. 20 TEOST 6—10-AASTASTELE. I SARI

Kalevi kotkaleud ● Kalevipoja künd ● Kalevipoja võidukivi ● Kalevite linnad ● Suur Tõll ● Kompani poeg ● Välkevelje haigus ● Arml ja vana vares ● Neegripoiss Sambo Eha Mal peab poodi ● Silku püüdnud ● Välkesed koduhoidjad ● Mesinikud Enn ja Jaan ● Karjapoiss on kuningas ● Hõbedane õng ● Nisutera elukäik ● Terassule elulugu ● Matsutaja Mari ● Elevandipoeg Babar ● Välke Tiit ja vapper kapten.

Terve sari kohemakstavas rahas kr. 10.50, osakaupa kr. 12.—.

K-Ü. „LODUS“

TARTU, ÜLIKOOI 18, TELEFON 24-35. TALLINN, KINGA 6, TEL. 411-92. POSTI JOOKSEV ARVE NR. 2055